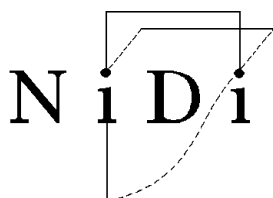


DE DEMOGRAFISCHE GESCHIEDENIS VAN DE INDISCHE NEDERLANDERS

Gijs Beets
Corina Huisman
Evert van Imhoff
Santo Koesoebjono
Evelien Walhout

nederlands
interdisciplinair
demografisch
instituut



Rapport no. 64

Den Haag, 2002

**DE DEMOGRAFISCHE GESCHIEDENIS VAN INDISCHE
NEDERLANDERS**

De reeks NIDI rapporten wordt uitgegeven door het Nederlands
Interdisciplinair Demografisch Instituut

Waarnemend directeur:

Nico van Nimwegen

Redactie:

Pearl Dykstra
Frans van Poppel
Leo van Wissen

Redactiesecretariaat:

Nederlands Interdisciplinair Demografisch Instituut
Postbus 11650, 2502 AR Den Haag
Lange Houtstraat 19, 2511 CV Den Haag
Telefoon: 070 - 3565200
Fax: 070 - 3647187
E-mail: Info@Nidi.nl
Internet: <http://www.nidi.nl>

Technische coördinatie:

Jacqueline van der Helm

ISSN 0922-7210
ISBN 90-70990-92-X

© 2002, NIDI, Den Haag

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar worden gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

No part of this book may be reproduced in any form or by any means, print, photocopy, microfilm, or otherwise, without the prior written permission of the publisher.

Inhoudsopgave

Abstract

Voorwoord

| | |
|---|----|
| 1. Inleiding..... | 1 |
| 2. Definities en gevolgde aanpak..... | 5 |
| 2.1. Historisch overzicht..... | 5 |
| 2.2. Demografische vermenging..... | 8 |
| 2.3. Wie zijn ‘Indische Nederlanders’?..... | 11 |
| 2.4. Gevolgde aanpak..... | 14 |
| 3. Nederlanders in Nederlands-Indië, 1930-1946..... | 19 |
| 3.1. Inleiding..... | 19 |
| 3.2. De Volkstelling van 1930..... | 21 |
| 3.3. De periode 1931-1942 (van de Volkstelling 1930 tot de Japanse inval)..... | 28 |
| 3.4. De oorlogsjaren 1942-1945..... | 33 |
| 3.5. Van Europeanen naar Nederlanders..... | 38 |
| 4. Indische Nederlanders in Nederland tijdens de Tweede Wereldoorlog..... | 43 |
| 4.1. Inleiding..... | 43 |
| 4.2. Schatting leeftijdsspecifiek migratiepatroon..... | 45 |
| 4.3. Reconstructie Katjangs 1946..... | 48 |
| 5. De periode 1946-2001..... | 51 |
| 5.1. Inleiding..... | 51 |
| 5.2. De Nederlandse Indische Nederlanders van 1946..... | 51 |
| 5.3. Niet-Nederlanders in 1946..... | 57 |
| 5.4. Molukkers..... | 59 |
| 5.5. Totale groep Indische Nederlanders..... | 65 |

| | | |
|------------|---|-----|
| 6. | Demografische reconstructie voor <i>Het Gebaar</i> | 69 |
| 6.1. | Inleiding..... | 69 |
| 6.2. | Doelgroep-omschrijving..... | 70 |
| 6.3. | Indische Nederlanders in 2001 en <i>Het Gebaar</i> | 71 |
| 6.4. | Plausibiliteitsanalyse..... | 73 |
| 6.5. | Gevoeligheidsanalyse..... | 77 |
| 7. | Indische Nederlanders en de bevolkingsstatistieken van het CBS..... | 81 |
| 7.1. | Inleiding..... | 81 |
| 7.2. | De CBS cijfers en de gereconstrueerde aantallen Indische Nederlanders..... | 82 |
| 7.3. | Verschillen tussen CBS en reconstructie..... | 84 |
| 7.3.1. | Eerste generatie..... | 84 |
| 7.3.2. | Tweede generatie..... | 86 |
| 7.3.3. | Ophoging gereconstrueerde aantallen..... | 88 |
| 7.4. | Totaaloverzicht..... | 90 |
| 8. | Samenvatting..... | 93 |
| | Literatuur..... | 99 |
| Bijlage 1: | Europeanen in Nederlands-Indië naar leeftijd en geslacht, 7 oktober 1930 (exclusief gelijkgestelde Chinezen)..... | 103 |
| Bijlage 2: | Loop van de Europese bevolking in Nederlands-Indië, 1900-1941..... | 105 |
| Bijlage 3: | Loop van de bevolking der Indische Nederlanders, 1931-2000 ... | 107 |
| Bijlage 4: | Overzicht contacten, bezochte instituten, buitenlandse verenigingen..... | 117 |
| | Lijst van NIDI rapporten..... | 119 |

Abstract

This report describes the demographic history of the Indo-Dutch population during the period 1930-2001. The guiding question here is, what can still today be noticed demographically of the Dutch colonial past in what since 1949 is the republic of Indonesia. The direct trigger for the current study was *Het Gebaar* ('The Gesture'), a financial compensation from the Dutch government to the Indo-Dutch community.

Within the first generation of the Indo-Dutch population, several groups can be distinguished: (a) persons who lived in the Dutch East Indies during or after World War II and who had the legal status of being 'Dutch'; (b) persons who had lived in the Dutch East Indies before World War II and who had the legal status of being 'Dutch', but who had already left the Dutch East Indies before World War II, in virtually all cases to the Netherlands; (c) persons who lived in the Dutch East Indies during or after World War II, and who did not have the legal status of being 'Dutch', but obtained this status later by settling permanently in the Netherlands. A special sub-group within this category are: (d) Moluccans, persons from the Moluccan islands who were forced to choose between Indonesia and the Netherlands, came over to the Netherlands for that reason, but lived long under the assumption that their stay in the Netherlands would be temporary only.

Numerically by far the most important group of Indo-Dutch persons is group (a): those who experienced as 'Dutchmen' the Japanese occupation of the Dutch East Indies. Suitable statistical data on this population by age and sex are most recently available from the census of 1930. Therefore, the demographic reconstruction of the Indo-Dutch population starts in 1930. For all four categories the demographic development is described in detail, making use of simplifying assumptions wherever direct statistical data are lacking.

Voorwoord

Na onderhandelingen met Indische vertegenwoordigers is in de loop van 2001 door de regering een omvangrijk geldbedrag beschikbaar gesteld in verband met *Het Gebaar*, een individuele “tegenoetkoming aan de Indische gemeenschap voor het beleid van voorgaande regeringen dat erg kil, bureaucratisch en formalistisch is geweest. De regering maakt *Het Gebaar* vanwege vermoedelijke tekortkomingen in het naoorlogse rechtsherstel” (zie <http://www.gebaar.nl>).

Speciaal voor *Het Gebaar* is een werkgroep Van Heemskerck in het leven geroepen. Deze werkgroep heeft de oprichting van de Stichting *Het Gebaar* voorbereid. Sinds eind 2001 verzorgt deze Stichting de aanmelding, verificatie en uitbetaling van de tegenoetkomingen. Uiteraard is vooraf vastgesteld volgens welke criteria mensen wel en niet in aanmerking zouden kunnen komen voor de eenmalige uitkering. Daarbij is in ieder geval belangrijk dat men in de periode 8 maart 1942 tot 15 augustus 1945 geheel of gedeeltelijk in het voormalige Nederlands-Indië moet hebben verbleven en/of door de Japanners elders moet zijn geïnterneerd en/of tewerkgesteld. Bovendien heeft de Stichting voor een zodanige werkwijze gekozen dat daadwerkelijke uitkering zo snel mogelijk na aanmelding zou kunnen plaatsvinden.

Navraag begin 2001 in de demografische wereld naar het maximale aantal personen dat in aanmerking zou kunnen komen voor de tegenoetkoming leerde het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport —het ministerie dat in eerste instantie met de uitkering werd belast— dat die vraag niet eenvoudig was te beantwoorden. Dat heeft vooral te maken met het feit dat de rechthebbenden grotendeels de Nederlandse nationaliteit hebben en daarmee lastig zijn te ‘isoleren’ van andere ingezetenen: Nederlanders met ‘Indische roots’ hoeven immers niet per se in het voormalige Nederlands-Indië geboren te zijn, kunnen al voor de oorlog zijn teruggekeerd en door omstandigheden na de oorlog niet meer in de gelegenheid zijn geweest of gesteld om weer naar Nederlands-Indië te gaan, of kunnen enige tijd na terugkeer uit Japanse gevangenschap in Nederland naar een volgend land zijn gemigreerd waarvan zij inmiddels ook de nationaliteit kunnen hebben aangenomen.

Omdat het CBS uitsluitend zicht heeft op de thans in Nederland wonende Indische Nederlanders werd het NIDI verzocht aanvullend onderzoek te doen naar de omvang van de *totale groep* Indische Nederlanders die voor een uitkering in het kader van *Het Gebaar* in aanmerking komt.

Dit rapport doet verslag van ons onderzoek om tot een accurate schatting te komen van de groep rechthebbenden op een tegemoetkoming. Aangezien deze schatting alleen kon worden gemaakt door de complete demografische geschiedenis van de Indische Nederlanders te reconstrueren, gaat het rapport vele stappen verder. Hoewel er nog diverse vraagtekens blijven staan bij de 'compleetheid' van die geschiedenis zal de lezer worden meegevoerd langs alle facetten die bij een demografische geschiedenis komen kijken en vervolgens kunnen constateren welke Indische Nederlanders wel en welke niet voor een uitkering in aanmerking komen.

Dit onderzoek is uitgevoerd door een team van NIDI-onderzoekers, te weten drs. Gijs Beets, drs. Corina Huisman, dr. Evert van Imhoff, drs. Santo Koesoebjono en drs. Evelien Walhout. Ook dr. Frans van Poppel van het NIDI was op meerdere momenten bij de voortgang van het onderzoek betrokken.

Teneinde zo goed mogelijk te kunnen aansluiten bij bestaande kennis werd ten behoeve van dit onderzoek een externe wetenschappelijke begeleidingscommissie in het leven geroepen. Daarin hadden zitting drs. J.A.A. de Beer (demograaf, Centraal Bureau voor de Statistiek), mevrouw dr. E. Touwen-Bouwsma (Nederlands Instituut voor Oorlogsdocumentatie) en dr. W.H. Willems (historicus, Universiteit van Amsterdam). Daarnaast zijn diverse andere deskundigen geraadpleegd die ons konden informeren over talrijke ons onbekende zaken, zowel hoofdlijnen als details. Een overzicht van de namen van deze deskundigen staat in een afzonderlijke bijlage.

Eventuele tekortkomingen van dit rapport zijn uitsluitend voor rekening van de auteurs.

november 2002

Gijs Beets
Corina Huisman
Evert van Imhoff
Santo Koesoebjono
Evelien Walhout

1. Inleiding

Rond de dekolonisatie van Nederlands-Indië hebben zich omvangrijke migratiebewegingen voorgedaan, met name van Indië naar Nederland. In Nederland ontstond binnen een relatief korte periode (1946-1958) een zeer omvangrijke bevolkingsgroep die doorgaans wordt aangeduid met de term ‘Indische Nederlanders’, maar in werkelijkheid zeer heterogeen en diffuus van samenstelling is. De bevolkingsgroep met ‘Indische roots’ omvat een breed spectrum van gradaties, variërend van volbloed (blanke) Nederlanders die enige tijd in het voormalige Nederlands-Indië hebben doorgebracht, via personen van gemengd Nederlandse en inlandse afkomst, tot autochtone bewoners van de Indische archipel die zich vanuit een speciale gevoelsband met Nederland na de onafhankelijkheid van Indonesië alsnog in ons land hebben gevestigd.

Het ontstaan van een grote groep Indische Nederlanders heeft onmiskenbaar grote invloed gehad op de Nederlandse samenleving en cultuur. Desalniettemin is de wetenschappelijke en beleidsmatige aandacht voor deze groep immigranten lange tijd zeer beperkt geweest. “Te weinig wordt beseft dat Indische Nederlanders de grootste groep nieuwkomers vormen in de Nederlandse migratiegeschiedenis. Een groep bovendien die in de literatuur al decennia wordt opgevoerd als *succes-migranten*” (Willems en Lucassen, 1994, p. 5). Dat het onderzoek zo schaars is geweest, heeft voor een belangrijk deel te maken met het feit dat het lastig was de bevolkingsgroep sluitend te definiëren, adequaat af te bakenen en statistisch te volgen. Bovendien is de groep maatschappelijk gezien weinig ‘zichtbaar’. De groep manifesteert zich niet als een aparte, hechte eenheid. Een groot deel van hen kende, toen zij vooral in de jaren vijftig hierheen kwam, de taal en cultuur van Nederland redelijk tot goed. Verder hadden zij nauwelijks een weg terug, omdat zij weloverwogen dan wel gedwongen, vooral rond de onafhankelijkheidswording van Indonesië in 1949, voor emigratie naar een ‘nieuw vaderland’ kozen. En, zij kwamen in Nederland aan op een moment dat ons land bezig was met de wederopbouw, waarbij iedereen probeerde zijn of haar schouders er onder te zetten. De mensen uit Indië wilden zo snel mogelijk een nieuw en vooral rustig bestaan beginnen.

Terwijl er van bijvoorbeeld Antillianen, Marokkanen, Surinamers en Turken op demografisch terrein veel bekend is, is dat met betrekking tot de Indische Nederlanders anders. Eerdere studies over Indische Nederlanders leverden niet meer dan een aanzet op (Beets en Koesobjono, 1991 en Beets, 1994).

In dit rapport wordt beoogd om de demografische ontwikkeling van de bevolkingsgroep der Indische Nederlanders te beschrijven. De directe aanleiding tot het voorliggende onderzoek vormde het verzoek van het ministerie van VWS aan het NIDI om een schatting te maken van het aantal personen dat in aanmerking komt voor een uitkering in het kader van *Het Gebaar*, een financiële tegemoetkoming van de Nederlandse regering aan de ‘Indische gemeenschap’. Hoewel voor deze schatting slechts de omvang van de doelgroep anno 2001 relevant is, bleek al snel dat om deze schatting goed te kunnen maken in feite de gehele demografische geschiedenis van de groep Indische Nederlanders moest worden gereconstrueerd.

Ook al is de bevolkingsregistratie van het CBS buitengewoon uitgebreid, zij is desondanks niet toegerust om een volledig beeld te geven van de Indische Nederlanders. Hiervoor zijn twee hoofdoorzaken aan te wijzen. De eerste oorzaak is gelegen in het feit dat zich niet eenduidig laat definiëren wie er nu precies tot de Indische Nederlanders moeten worden gerekend. Afhankelijk van de definitie die men kiest verandert de omvang en samenstelling van de ‘Indische gemeenschap’. De tweede oorzaak is dat het CBS uitsluitend zicht heeft op de in *Nederland* wonende Indische Nederlanders en dan nog wel hoofdzakelijk diegenen die of wel daar zelf zijn geboren dan wel tenminste één ouder hebben die aldaar werd geboren. Voor de demografische geschiedenis van de totale groep Indische Nederlanders moet dan ook aanvullend onderzoek worden verricht. Daarover handelt dit rapport.

Vóór alles dient de term ‘Indische Nederlanders’ nader te worden gepreciseerd. Na een kort historisch overzicht van de banden tussen Nederland en Nederlands-Indië wordt in hoofdstuk 2 ingegaan op de verschillende mogelijke omschrijving van het begrip ‘Indische Nederlanders’. Zoals in hoofdstuk 2 zal worden toegelicht, kiezen wij in dit rapport uiteindelijk voor een tamelijk diffuse definitie van de eerste generatie Indische Nederlanders, namelijk “personen die zelf een deel van hun leven aan de koloniale cultuur van het voormalige Nederlands-Indië hebben blootgestaan en deze cultuur door migratie naar elders hebben meegebracht”. Aan de hand van deze definitie worden de belangrijkste deel-

groepen geïdentificeerd en geoperationaliseerd, en wordt per deelgroep de te hanteren werkwijze toegelicht.

Vervolgens komt de hoofdmoot van het rapport, de demografische reconstructie van de ‘Indische Nederlanders’, aan bod. De numeriek belangrijkste groep vindt zijn oorsprong in de groep die als ‘Nederlander’ tijdens de Tweede Wereldoorlog onder de Japanse bezetting in Indië verbleef. Hoofdstuk 3 beschrijft de demografische ontwikkeling van deze groep over de periode 1930-1946. Hoofdstuk 4 besteedt aandacht aan een tweede (veel kleinere) groep, te weten de ‘Indische Nederlanders’ die de Tweede Wereldoorlog in Nederland doorbrachten, vooral scholieren en studenten. In hoofdstuk 5 komt de naoorlogse periode aan bod, resulterende in een schatting van de totale populatie ‘Indische Nederlanders’ anno 2001. Hoofdstuk 6 gaat in op de vraag welk deel van deze totale populatie in aanmerking komt voor een uitkering in het kader van *Het Gebaar*. Hoofdstuk 7 ten slotte confronteert de uitkomsten van de demografische reconstructie met een aantal beschikbare statistieken van het CBS.

Het rapport wordt afgesloten met een samenvatting (hoofdstuk 8) en een aantal bijlagen.

2. Definities en gevolgde aanpak

2.1 | Historisch overzicht

Vanaf 1619, toen Jan Pieterszoon Coen hoofd werd van de factorijen van de Oost-Indische Compagnie in Bantam en Batavia, kwam er veel verkeer op gang van zowel personen als goederen tussen de Indische archipel en Europa. In rap tempo gingen na Java ook andere delen van de archipel tot de Nederlandse kolonie behoren. Aanvankelijk was dat naar aanleiding van vooral de handel in specerijen, maar weldra werden landbouwgronden ontwikkeld en geschikt gemaakt voor exportgewassen zoals onder meer koffie en suiker. Tussen 1830 en 1870 floreerde het cultuurstelsel. In die tijd (1860) ontstond ook het beroemde boek *Max Havelaar* van Multatuli (Eduard Douwes Dekker, 1820-1887) dat een aantal misstanden in het toenmalige Nederlands-Indië aan de kaak stelde. Vanaf circa 1900 ging het Nederlandse gezag er steeds meer toe over om de inheemse bevolking bij haar beleid te betrekken. De ‘Indonesische’ bevolking kon daarmee profiteren van het onderwijs en de welzijnszorg, en kreeg mondjesmaat ook steeds meer invloed in regionale bestuursorganen. Dat legde de basis voor een nationalistische beweging die zich steeds nadrukkelijker ook politiek ging uiten.

Tijdens de Tweede Wereldoorlog werd Nederlands-Indië door de Japanners bezet. Al vanaf 1894 waren de Japanners expansionistisch gericht. Incidenten met de ‘buren’ in China, Formosa, Korea, Mantsjoerije en Rusland deden zich met de regelmaat van de klok voor. Geïnspireerd door de Duitse opmars in Europa vanaf 1940 wilden de Japanners hun honger naar grondstoffen en energiebronnen stillen. Op 7 december 1941 werd in Pearl Harbor (Hawaii) een alles verwoestende verrassingsaanval uitgevoerd op de aldaar gevestigde Amerikaanse marinebasis. In de maanden daarop werden grote delen van Zuidoost-Azië door de Japanners onder de voet gelopen. Nederlands-Indië moest op 8 maart 1942 het hoofd buigen. De manschappen van het Koninklijk Nederlands-Indisch Leger (KNIL) waren bij lange na niet bij machte om een land zo groot als Europa tegen de Japanse overmacht te verdedigen. Drie jaar

van ellende en terreur waren het gevolg. De Japanners hadden onder meer bedacht dat enkele spoorlijnen moesten worden aangelegd (de beruchte Birma-spoorlijn, maar bijvoorbeeld ook de Pakan Baru-spoorlijn op Sumatra) en daarvoor werden krijgsgevangenen, waaronder talloze KNIL-militairen, ingezet. Een groot deel van de Nederlandse vrouwen en kinderen werd in burgerkampen geïnterneerd. De ontberingen —de slechte voedsel- en sanitaire situatie gaf allerlei tropische ziekten volop de kans zich te ontwikkelen— waren schrikbarend. Duizenden overleefden de kampen niet. De Birma-spoorlijn zou evenveel zielzelen tellen als het aantal slachtoffers dat bij de bouw ervan betrokken was. De Japanse keizer Hirohito capituleerde pas op 15 augustus 1945 nadat de Amerikanen atoombommen hadden laten vallen op de steden Hiroshima en Nagasaki. Daarbij vielen zeer veel Japanse slachtoffers. Het betekende het einde van de Tweede Wereldoorlog. Europa was al eerder dat jaar bevrijd van het Duitse juk. Omdat in Indië de meeste families door de Japanners uiteen waren gerukt, ging men na de bevrijding vooral op zoek naar overlevende familieleden. In 1946 kwam er ook een grote migratiestroom naar Europa op gang.

“Aan het begin van de twintigste eeuw werd de Indonesische nationale beweging losgemaakt door enkele gebeurtenissen in het buitenland, vooral de Russisch-Japanse oorlog van 1904-1905, waarbij voor het eerst een Aziatische mogendheid een Westerse versloeg. Dit feit maakte in heel Azië diepe indruk” (Van 't Veer, 1980, p. 21-22). In de daaropvolgende decennia verwierven de nationalistenaars steeds meer aanhang en zij roken na de capitulatie van Japan hun mogelijkheden. Daarmee kreeg het Nederlands gezag nauwelijks de kans zelfs maar na te denken over hoe een naoorlogs Nederlands-Indië vorm te geven. Op 17 augustus 1945, dus twee dagen na de Japanse capitulatie, werd door de nationalistenaarsleider Soekarno de onafhankelijke republiek Indonesië uitgeroepen. Tot eind 1949 bood Nederland verzet tegen deze in haar ogen onrechtmatige daad. Maar de politionele acties die Nederland op touw zette, vermochten niet de oude situatie te doen terugkeren. Aan beide kanten hebben die acties nog de nodige slachtoffers geëist. Inmiddels kregen de nationalistenaars steeds meer steun van de Verenigde Naties zodat Nederland op 27 december 1949 onafhankelijkheid verleende aan de nieuwe republiek. Nederland behield daarbij een bevoorrechte positie en vele landgenoten hoopten hun vroegere leven weer te kunnen oppakken, ook al was dat onder ander gezag. Maar president Soekarno wenste zich geheel te ontdoen van de Nederlandse inbreng, nationaliseerde in 1956-1957 de Nederlandse bedrijven in zijn land en dwong daarmee de Nederlanders die nog niet voor de Indonesische nationaliteit hadden gekozen dat alsnog te doen of het

land te verlaten. Gevolg was een nieuwe stroom van '(re)patrianten' naar Nederland. Een aantal personen koos toen voor de Indonesische nationaliteit, maar een groot deel van hen kreeg daar achteraf spijt van (de zogenoemde 'spijtoptanten') en reisde op een later tijdstip alsnog naar Nederland. Een kleine groep Nederlanders in Indonesië verhuisde in 1957 naar Nieuw-Guinea, dat in 1949 nog onder Nederlands gezag was gebleven. Maar de Verenigde Naties waren ten slotte ook gevoelig voor de Indonesische argumenten om Nieuw-Guinea aan de nieuwe republiek toe te voegen. In 1963 moest Nederland, na bijna 350 jaar, zijn laatste stuk grondgebied in Zuidoost-Azië opgeven.

De genaaste Nederlandse bedrijven kwamen veelal onder beheer te staan van militairen¹. Dat leidde tot een nieuwe polarisatie tussen de twee oude elites, het leger en de groep rond Soekarno. Nadat Nieuw-Guinea in 1963 Indonesisch grondgebied was geworden liet Soekarno zich tot 'president voor het leven' uitroepen, begon hij een omstreden buitenlandse politiek en verwaarloosde tegelijkertijd een aantal binnenlandse aangelegenheden. Inflatie en armoede namen toe, evenals de activiteiten van communistische en islamitische organisaties: "de desa begon te trillen op haar grondvesten als was er een aardbeving op komst". Dat was mede een gevolg van de enorme bevolkingsgroei op vooral Java, welke tot een voortgaande verbrokkeling van sawa's en ontbossing leidde alsmede tot een grotere kloof tussen rijk en arm. In 1965 nam de commandant van de strategische reserve, generaal Soeharto, met zijn leger de macht over hoewel Soekarno in naam nog president bleef tot 1967. Soeharto begon met het uitroeien van de communisten ("waarschijnlijk een half miljoen doden") en kreeg daarna dankzij vijfjarenplannen en een internationaal consortium onder Nederlands voorzitterschap de economie weer redelijk op gang. Vanaf 1967 was het niet meer mogelijk om als spijtoptant naar Nederland te reizen en werden de relaties met Nederland genormaliseerd.

Tijdens de opbouw van het Nederlandse koloniale rijk in Indië speelden de zogenoemde Ambonezen een bijzondere rol. Deze bevolkingsgroep, afkomstig van de eilandengroep rond Ambon in de Zuid-Molukken, heeft zich altijd sterk met het koloniale bestuur geïdentificeerd, en velen hingen het christelijke geloof aan. Velen dienden in het KNIL. Na de onafhankelijkheid van Indonesië in 1949 ontstond op Ambon een opstandige beweging, die in april 1950 uitmondde in het uitroepen van de Republiek der Zuid-Molukken (Republik Maluku Selatan,

¹ Deze alinea is deels een korte samenvatting van Van 't Veer (1980, p. 27 en volgende). De citaten zijn eveneens uit zijn artikel.

RMS). Deze opstand mislukte. In de nasleep hiervan zijn enkele duizenden Molukse ex-KNIL-militairen met hun gezinsleden naar Nederland gekomen, en legden daarmee de grondslag voor de bevolkingsgroep der Molukkers in Nederland.

2.2 | Demografische vermenging

Tijdens het Nederlandse koloniale bewind in Nederlands-Indië werden door het gouvernement drie bevolkingsgroepen onderscheiden: Inlanders, Vreemde Oosterlingen, en Europeanen (goedgevoelers Nederlanders). Tot welke groep men behoorde was doorslaggevend voor de juridische status en maatschappelijke positie die men in de Nederlands-Indische samenleving innam. De rechtspositie van de man was bepalend voor die van de vrouw en de kinderen. Een niet-Europese vrouw kreeg automatisch de status van Europeaan door huwelijk met een Europese man. De wettige kinderen van een Europese vader maakten eveneens automatisch deel uit van de Europese bevolkingsgroep. Daarnaast werd in een aantal gevallen aan niet-Europeanen dezelfde rechtspositie verleend als aan Europeanen: voor Inlanders, Chinezen en andere Vreemde Oosterlingen bestond de mogelijkheid om *gelijkstelling* aan te vragen bij de Gouverneur-Generaal.

“Zoodra de Europeaan in het Oosten was verschenen, deed natuurlijk ook de Mixties zijn intrede in de wereld” (De Haan, 1935). Immers “waar volkeren met elkaar in contact komen, heeft sexueel verkeer plaats” (Wertheim, 1947). In Indië dateerde het Europese bloed al van voor 1619, omdat al vanaf 1511 Portugese en Spaanse kolonisten een tijdperk van langdurige nederzettingen hadden ingeluid. Met het voortschrijden van de demografische vermenging tussen de van oorsprong Europese en van oorsprong inlandse bevolking, kwamen de juridische en demografische begrippen voor ‘Europeaan’ steeds verder uit elkaar te liggen. Er kwamen andere termen in omloop om de demografische afstamming mee aan te duiden. De zogenoemde ‘totoks’ waren volbloed ‘import-Europeanen’. Daar tegenover stonden de gemengdbloedige ‘Indo’s’ of ‘Indo-Europeanen’. Het merendeel van de bevolkingsgroep der Indische Nederlanders bestaat uit Indo-Europeanen.

Tot diep in de negentiende eeuw bestond de overgrote meerderheid van de Nederlandse gemeenschap in de archipel uit mannen. Rond 1860 waren er rond 22 duizend Europese mannen tegen nog geen duizend Europese vrouwen. “Omstreeks deze periode gingen de meeste jonge mannen ongehuwd naar Indië.

Het getrouwd ‘uitkomen’ was toen of onmogelijk of bezwaarlijk of er waren allerlei beperkingen aan gesteld” (Nieuwenhuys, 1982, p. 87). Het tekort aan Europese vrouwen was er mede oorzaak van dat vele mannen in concubinaat leefden met een inlandse vrouw. Het gemengde concubinaat vormde naast het gemengde huwelijk een belangrijke oorsprong van de bevolkingsgroep Indische Nederlanders. Gedurende 250 jaar “was men voor een versterking van de VOC-handelsnederzettingen dus aangewezen op Aziatische of deels Aziatische vrouwen en hun nageslacht” (Cleintuar, 1990, p. 57). Reeds in 1607 werd verslag gedaan van het bestaan van het concubinaat in Ambon (Van Marle, 1952, p. 482). Dat dit samenleven niet zomaar werd aanvaard blijkt uit de verboden in de Compagnietijd en de door de kerkeraad opgestelde lijsten van dergelijke ‘zondaars’ (Van Marle, 1952, p. 482). Sindsdien was het concubinaat verspreid over diverse lagen van de samenleving en was rond 1800 wijdverbreid. “In het begin van de 19^e eeuw behoorde het concubinaat geheel tot de Bataviase zeden, en werd de onwettige eega met vrijwel dezelfde achting behandeld als de legale” (Van Marle, 1952, p. 483). In het laatste kwart van de 19^e eeuw nam het belang van het concubinaat af mede door de komst van meer vrouwen uit Nederland en doordat het wettig gemengde huwelijk vaak in de plaats van het concubinaat kwam. Als gevolg van de verbeterde omstandigheden nam de overkomst van het aantal mannen en vooral vrouwen toe. In de periode 1880-1895 waren er onder de Europese bevolking naar schatting 500 vrouwen per 1000 mannen, en rond de Tweede Wereldoorlog waren er evenveel vrouwen als mannen (Van Marle, 1952, p. 320). Meer dan tevoren kwamen employé’s en ambtenaren getrouwd naar Indië of lieten hun meisje als ‘handschoentje’ overkomen² (Nieuwenhuys, 1982, p. 90). Hieraan dient te worden toegevoegd dat onder de categorie Europese vrouwen ook inlandse vrouwen voorkwamen die deze status hadden verkregen door hun huwelijk met een Europese man.

Hoewel gemengde huwelijken reeds kort na de komst van de Nederlanders in de archipel voorkwamen (Van Marle, 1952, p. 314) was het aangaan van zo’n huwelijk niet een vanzelfsprekende gebeurtenis, ook niet indien het ging om een huwelijk met een Europese vrouw³. Vaak werd er geen toestemming gegeven

² ‘Handschoentje’ wil zeggen dat het huwelijk in Nederland bij volmacht werd voltrokken, waarbij de bruidegom afwezig (= in Indië) was.

³ Onder een gemengd huwelijk wordt verstaan een huwelijk tussen personen van verschillende godsdienst of een huwelijk tussen personen die in Indië aan een verschillend recht waren onderworpen. Er was een verschil van recht indien de aanstaande echtgenoten behoorden tot één van de volgende ‘bevolkingsonderdelen’:

(zoals voor officieren en kooplieden) en waren er genoeg beperkingen om van zo'n huwelijk af te zien zoals bepalingen van de Compagnie dat dienaren die een gemengd huwelijk sloten geen recht hadden op repatriëring of moesten tekenen voor een verblijf van vijf jaar in de archipel. In voorkomende gevallen vormde een gemengd huwelijk een belemmering voor de loopbaan. Van het feit dat gemengde huwelijken toch meer dan uitzonderingen waren werd reeds in 1625 in de notulen van de kerkeraad van Batavia verslag gedaan (Van Marle, 1952, p. 315). Een geheel andere situatie heerste op Ambon; hier werden "in 1607 huwelijken tussen Compagniesdienaren en landsdochters uitdrukkelijk toegestaan" (Van Marle, 1952, p. 315). Ondanks belemmeringen tegen het aangaan van een gemengd huwelijk werden zulke huwelijken toch gesloten, ook onder personen uit de hogere kringen (Van Marle, 1952, p. 315). Vanaf 1636 gingen "de mannen uit deze bestuurselite (dat wil zeggen het bestuur van de VOC in Azië) er steeds vaker toe over te huwen met vrouwen die al vele jaren in Azië verbleven of in Azië waren geboren, dan wel Euraziatisch, dus van gemengde afstamming waren" (Cleintuar, 1990, p. 58). Pas na de afkondiging van de wetgeving van 1848 was het mogelijk om een gemengd huwelijk te sluiten tussen Christenen en niet-Christenen. Velen maakten hiervan gebruik om hun concubinaat om te zetten in een huwelijk, al vereiste dit veel formaliteiten en kosten. Het eerste gemengde huwelijk van een Europese man met een 'onchristen' inlandse vrouw werd in 1849 gesloten (Van Marle, 1952, p. 317).

In de tweede helft van de negentiende eeuw nam het aantal gemengde huwelijken vervolgens een grote vlucht. Gemengde huwelijken vormden in de periode 1865-1878 circa 10-13 procent van het totale aantal geregistreerde huwelijken (Van Marle, 1952, p. 319) en het aandeel gemengde huwelijken steeg naar een hoogtepunt in 1925 toen er per tien huwelijken drie gemengd werden gesloten. Daarna kwam er een einde aan deze stijging. Het sluiten van een gemengd huwelijk werd veelal vooraf gegaan door een concubinaat waaruit al kinderen waren geboren. De Europeaan stemde meestal met een huwelijk in, wanneer hij zich uit het arbeidsproces terugtrok, in het belang van zijn kinderen en ter wille van het weduwnpensioen (Van Marle, 1952, p. 320). Zulke gemengde huwelijken kwamen derhalve meestal pas op latere leeftijd tot stand.

Gemengde huwelijken, gesloten tussen een Europese vrouw en een inlandse man vormden tot ongeveer 1880 een grote uitzondering. Van Marle vermeldt

Europeanen en met hen gelijkgestelden, Inlanders, Chinezen, Arabieren, en andere Vreemde Oosterlingen (Encyclopaedie van Nederlands-Indië, 1917, pp. 700-701).

dat er “geen groot verschil bestond in geneigdheid om een gemengd huwelijk te sluiten tussen totoks (= Europese volbloed) en Indo’s” (1952, p. 337). Volgens zijn schatting waren er in de periode 1848-1940 “bijna 19 duizend gemengde huwelijken gesloten (...) waarvan ruim duizend door Europese vrouwen”.

2.3 | Wie zijn ‘Indische Nederlanders’?

Het begrip ‘Indische Nederlanders’ wordt op tal van manieren gebruikt. Onder meer Ellemers en Vaillant (1985, p. 9) wijzen er op dat het niet eenvoudig is precies aan te geven wie wel en wie niet tot deze categorie kunnen of moeten worden gerekend. En er doen zich, aldus deze auteurs, niet alleen complicaties voor bij de omschrijving en afgrenzing van deze bevolkingsgroep maar ook binnen de groep heeft men te maken met een bijzonder heterogene en diffuse samenstelling. Tegelijkertijd kunnen meerdere onderscheidingscriteria, omstandigheden of kenmerken een rol spelen. Ellemers en Vaillant noemen “de positie die men innam in de voormalige Indische maatschappij, de wijze waarop men de Tweede Wereldoorlog, de nasleep daarvan en vervolgens de Indonesische revolutie heeft meegemaakt en beleefd, het tijdstip en de wijze van immigratie naar Nederland, de opname in de Nederlandse maatschappij en de wijze waarop al deze ervaringen achteraf al dan niet traumatische effecten blijken te hebben gehad” (ibidem, p. 9).

De term ‘Indische Nederlanders’ vond volgens Ellemers en Vaillant (1985, p. 13) overigens pas algemene ingang “tijdens en na de repatriëring naar Nederland in de jaren veertig tot zestig”. Tot die tijd waren er termen in omloop die vooral verband hielden met afstamming: de volbloed ‘totoks’ en de gemengdbloedige ‘Indo’s’. Latere indelingen zijn wel gebaseerd op de geforceerde omstandigheden waaronder mensen naar Nederland moesten vertrekken (onder andere bij N. Beets, 1981). Weer een andere mogelijkheid zou zijn om mensen via onderzoek zelf te laten vaststellen of zij zich wel of niet tot de ‘Indische Nederlanders’ rekenen. Welke indeling ook wordt gehanteerd, steeds zal de uitkomst verschillend zijn.

Daar waar wellicht de term ‘Indische Nederlander’ vooral werd gebezigd voor een persoon die tenminste enig Indisch bloed bezat, dat wil zeggen personen van gemengd Inlandse/Europese afkomst —en dat kwam meestal natuurlijk in zijn of haar uiterlijk tot uitdrukking—, wordt de term tegenwoordig steeds meer gebruikt voor personen die ‘Indische roots’ hebben, dat wil zeggen toch

tenminste enige tijd in de Indische archipel hebben doorgebracht; dat is dan inclusief de (blanke) Nederlanders die als kind of anderszins een substantieel deel van hun leven in Nederlands-Indië hebben doorgebracht. Ook personen van Inlandse afkomst die na de dekolonisatie van Nederlands-Indië naar Nederland zijn getrokken, behoren hier uiteraard toe. Echter, de bevolkingsgroep is zeker niet synoniem met personen die in Nederlands-Indië zijn geboren.

Dat de term ‘Indische Nederlander’ niet eenduidig is, werd wel zéér duidelijk toen bij de voorbereidingen van *Het Gebaar* moest worden bepaald wie er nu eigenlijk voor zo’n uitkering in aanmerking zouden komen. De werkgroep Van Heemskerck moest hierover moeizaam onderhandelen. Ook bij de discussies rond de afbakening van de doelpopulatie voor een uitkering in het kader van *Het Gebaar* moesten immers compromissen worden gesloten. In laatste instantie gebeurde dat ook op aandringen van de Landsadvocaat, die moest waken voor juridische valkuilen en mogelijke rechtsongelijkheid. Gevolg was dat bij de formulering van de doelgroep van *Het Gebaar* de aansluiting bij beschikbare (registratie)gegevens uit het oog werd verloren. Voor demografisch onderzoek was dat uiteraard een handicap. Niet alleen werd gedurende het onderzoek de afbakening nog nader bijgesteld maar ook kon uiteindelijk de omvang en samenstelling van de doelgroep van *Het Gebaar* slechts bij benadering worden vastgesteld.

De doelgroep van *Het Gebaar* staat in dit rapport niet voorop maar vormt slechts een deelpopulatie van een grotere sociaal-culturele populatie die demografisch kan worden geduid, overigens ook slechts bij benadering. Met uitzondering van het specifieke hoofdstuk over de doelgroep van *Het Gebaar* (hoofdstuk 6) handelt dit rapport over **hetgeen heden ten dage nog in demografische zin is te merken van ons koloniale verleden in het huidige Indonesië**. Onder ‘eerste generatie Indische Nederlanders’ verstaan wij dan: personen die zelf een deel van hun leven aan de koloniale cultuur van het voormalige Nederlands-Indië hebben blootgestaan, en deze cultuur door migratie naar elders hebben meegebracht. Onder ‘tweede generatie Indische Nederlanders’ verstaan wij: personen geboren uit één of twee eerste generatie ‘Nederlands-Indische’ ouders, dat wil zeggen personen die niet zelf aan de koloniale cultuur hebben blootgestaan maar als kind daarover wel veel verhalen, en wellicht gewoonten, van hun ouder(s) hebben meegekregen.

Wij realiseren ons dat deze omschrijving van ‘Indische Nederlanders’ tamelijk diffuus is. Dat lijkt ons echter inherent te zijn aan de roerige geschiedenis van de

Nederlandse aanwezigheid in Nederlands-Indië. Een andere, voor de statistiek misschien gemakkelijker hanteerbare, definitie heeft als bezwaar dat er altijd een substantiële groep buiten zal vallen die toch óók een deel van de Nederlands-Indische cultuur in zich draagt. Wij verkiezen derhalve een vage definitie inclusief de daarbij behorende ‘zachtheid’ van de gegevens, boven een ‘harde’ definitie die onvolledig recht doet aan ‘ons Indië’. De verschillende subgroepen binnen onze vage definitie zullen wij echter wel zo goed mogelijk afzonderlijk in beeld trachten te brengen.

Er zijn met name twee aspecten in onze omschrijving van het begrip ‘Indische Nederlanders’ waarin de afbakening diffuus is en elke demografische/statistische operationalisering derhalve tot op zekere hoogte voor discussie vatbaar. Het eerste aspect betreft de vraag waar precies de grens ligt tussen een Nederlands-Indische en een Indonesische culturele achtergrond. Idealiter zouden we iets willen hebben als ‘afkomstig uit Nederlands-Indië of Indonesië, maar altijd met een speciale gevoelsband met Nederland’; voor kwantitatief onderzoek is dit echter geen hanteerbare afbakening. In dit rapport hebben wij dan ook een objectieve operationalisering gekozen en de grens gelegd bij 1967: wie zich vóór 1967 vanuit de Indische archipel in Nederland heeft gevestigd, deed dat vanuit ‘de speciale gevoelsband met Nederland’. Hiertoe behoren dus ook de Molukkers, mannen die toch bijna zonder uitzondering vroeger in het KNIL hadden gediend en met hun gezinnen naar Nederland waren gekomen met het idee dat zij ooit zouden wonen in de onafhankelijke republiek der Zuid-Molukken. De grens ligt bij 1967 omdat dat het jaar was tot wanneer de ‘spijtoptanten’ nog voor de Nederlandse nationaliteit en overkomst naar Nederland konden kiezen. Degenen die zich ná 1967 vanuit de Indische archipel in Nederland vestigden, deden dat waarschijnlijk omdat Nederland een voor de hand liggende keus was bij het zoeken van een welvarend (bijvoorbeeld voor studiedoeleinden) of veilig (bijvoorbeeld voor vluchtelingen voor de troebelen van 1965-1967) westers land.

Het tweede aspect betreft de vraag waar de grens ligt tussen de eerste generatie en de tweede generatie. Tot 1949 is dat redelijk eenvoudig: de eerste generatie bestaat uit iedereen die tot die tijd enige tijd in Nederlands-Indië heeft gewoond. Ná 1949 wordt het echter lastiger: wanneer heeft men zelf nog aan de Nederlands-Indische cultuur blootgestaan? We hanteren hierbij twee criteria: (1) wie na 1949 in Indonesië is geboren, behoort tot de eerste generatie; wie na 1949 elders (dan in Indonesië) is geboren, behoort tot de tweede generatie; echter (2) wie na 1949 in Nederland werd geboren in een sociaal-culturele

omgeving die geheel was gericht op terugkeer naar de Indische archipel, behoort nog tot de eerste generatie. Die Molukkers die in Nederland werden geboren in de gesloten Molukse gemeenschappen —welke pas in de loop van de jaren zeventig geleidelijk open werden— worden dus tot de eerste generatie gerekend, vanuit het idee dat zij de voormalige koloniale cultuur (maar dus eigenlijk de Molukse cultuur) met de paplepel ingegoten hebben gekregen.

2.4 | Gevolgde aanpak

Bij de demografische geschiedschrijving van de Indische Nederlanders moet men érgens beginnen. Een cruciaal historisch startmoment wordt gevormd door de Tweede Wereldoorlog. De grote migratiestroom van Indië naar Nederland vond plaats in de jaren direct volgend op de Tweede Wereldoorlog en bestond in hoofdzaak uit die personen die tijdens de Japanse bezetting de status van Europeanen hadden. Om deze reden vormt het jaar 1945 een geschikt ijkpunt.

Binnen de *eerste generatie* van de totale groep der Indische Nederlanders kunnen verschillende groepen worden onderscheiden. De belangrijkste daarvan zijn de volgende:

- a. Personen die tijdens of na de Tweede Wereldoorlog in Nederlands-Indië verbleven en daar de status van ‘Nederlander’ hadden (Europeaan waren met de Nederlandse nationaliteit).
- b. Personen die vóór de Tweede Wereldoorlog in Nederlands-Indië verbleven, daar de status van ‘Nederlander’ hadden, maar reeds vóór de oorlog uit Indië zijn vertrokken. In vrijwel alle gevallen was dat naar Nederland.
- c. Personen die tijdens of na de Tweede Wereldoorlog in Nederlands-Indië verbleven, daar weliswaar niet de status van ‘Nederlander’ hadden, maar die status alsnog hebben verkregen door zich nadien blijvend in Nederland te vestigen. Een aparte groep hierbinnen vormen de:
- d. Molukkers: personen van de Molukken die zich gedwongen zagen te kiezen tussen Indonesië en Nederland, om die reden naar Nederland overkwamen, maar in Nederland gedurende lange tijd in een gesloten Nederlands-Indische/Molukse cultuur hebben geleefd omdat zij in de veronderstelling leefden dat hun verblijf in Nederland slechts tijdelijk zou zijn.

De kinderen van deze groepen vormen samen de *tweede generatie* Indische Nederlanders.

De beschikbaarheid van gegevens is voor elk van deze vier groepen geheel verschillend. Om deze reden is bij het opstellen van de demografische geschiedenis der Indische Nederlanders een per groep verschillende aanpak gevolgd.

Numeriek veruit de belangrijkste groep is (a): zij die als Nederlander de Japanse bezetting van Indië hebben meegemaakt. Geschikte gegevens over de Nederlandse (Europese) bevolking in Indië naar leeftijd en geslacht zijn voor het laatst beschikbaar in de Volkstelling van 1930. Aan de hand van gegevens over de loop van deze bevolking in de periode 1931-1945, aangevuld met extrapolaties en schattingen, is de bevolking naar leeftijd en geslacht per ultimo 1945 gereconstrueerd (hoofdstuk 3). Vervolgens is de bevolking 1945 doorgerekend naar 2001 (paragraaf 5.2).

Groep (b) bestaat voor een belangrijk deel uit kinderen van Nederlanders in Indië die voor hun opleiding in Nederland verbleven op het moment dat de Tweede Wereldoorlog uitbrak. Voor deze groep wordt de start van de demografische berekeningen gevormd door de situatie per ultimo 1945. Aan de hand van onregelmatigheden in de leeftijdsverdeling van groep (a) is groep (b) gereconstrueerd (hoofdstuk 4) en vervolgens doorgerekend naar 2001 (paragraaf 5.2).

Bij groep (c) ontbreekt een voor de hand liggend 'startmoment'. Deze groep Indische Nederlanders is immers zeer geleidelijk, over een reeks van jaren tot de populatie der 'Indische Nederlanders' toegetreden. Als start is daarom niet genomen een bevolking op een zeker moment, maar de gebeurtenis 'naturalisatie tot Nederlander na eerst vanuit Ind(ones)ie te zijn geïmmigreerd'. De basis hiervoor wordt gevormd door CBS statistieken over immigratie en naturalisatie in de jaren 1946-1967 (paragraaf 5.3).

Groep (d) ten slotte, de Molukkers, vergt weer een andere aanpak. De oorzaak daarvan is gelegen in het feit dat de Molukkers zich wél voor 1967 in Nederland hebben gevestigd, maar in 1967 slechts in zeer beperkte mate de Nederlandse nationaliteit had aangenomen. Voor groep (d) is daarom aansluiting gezocht bij een speciale registratie van de Ambonezen in Nederland, met gegevens naar leeftijd en geslacht per 1 januari 1968. Deze populatie is vervolgens doorgerekend naar 2001 (paragraaf 5.4). Achteraf moet er een correctie worden toegepast op de aldus berekende Molukse bevolking, omdat er immers een zekere overlap bestaat met groep (c).

Voor de demografische berekeningen van 1930-1945 (groep a) en 1945-2001 (alle groepen) is gebruik gemaakt van een zogenoemd cohort-componenten-model. Daarin wordt de bevolking onderscheiden naar geslacht en leeftijdsjaren. Voor iedere combinatie van leeftijd x en geslacht s wordt de bevolking aan het begin van het jaar $P(s,x,t)$ omgerekend in een bevolking aan het eind van het jaar $P(s,x+1,t+1)$. Dat gebeurt door rekening te houden met alle geslachts- en leeftijdsspecifieke bevolkingsveranderingen: sterfte, migratie, naturalisatie, en dergelijke. De geboorten worden eveneens op deze wijze berekend en vormen de bevolking der 0-jarigen aan het eind van het jaar. Deze berekeningen worden herhaald voor alle opeenvolgende jaren, waarbij de eindbevolking van het ene jaar dient als beginbevolking voor het volgende jaar, net zo lang tot het einde van de vooruitberekenningsperiode is bereikt.

Bij het bepalen van de totale populatie der Indische Nederlanders per 1 januari 2001 is ten slotte een klein aantal correcties uitgevoerd. Deze correcties zijn ingegeven door een systematische vergelijking van de vooruitberekende bevolking enerzijds en de CBS-gegevens betreffende de in Nederland woonachtige bevolking met geboorteland of geboorteland ouders Ind(ones)ië anderzijds (hoofdstuk 7).

Schema 2.1 vat de gevolgde aanpak in hoofdlijnen samen. De verschillende onderdelen uit dit schema worden in de navolgende hoofdstukken uitvoerig beschreven en toegelicht.

Schema 2.1. Samenvattend overzicht

3. Nederlanders in Nederlands-Indië, 1930-1946

3.1 | Inleiding

De grootste groep ‘Indische Nederlanders’ wordt gevormd door de personen die tijdens de Japanse bezetting in Nederlands-Indië verbleven en daar de status van ‘Nederlander’ hadden, alsmede hun nakomelingen. Het startpunt voor de reconstructie zijn de personen geboren vóór 15 augustus 1945 die tijdens de oorlogsjaren ingezetenen waren van Nederlands-Indië (dat naar schatting toen in totaal ruim 70 miljoen inwoners telde)⁴.

Voor deze groep Nederlanders is de aantalschatting uitgevoerd aan de hand van een reconstructie van de demografische situatie in Nederlands-Indië per ultimo 1945 ofwel 1 januari 1946. Aangezien deze populatie in een later stadium moet worden doorgerekend naar 2001 (zie hoofdstuk 5) moest die reconstructie van 1946 worden gedesaggregeerd naar leeftijd en geslacht. Omdat het beschikbare gegevensmateriaal zeer onvolledig is, bleek het noodzakelijk om een groot aantal vereenvoudigende veronderstellingen en benaderingen te hanteren. De belangrijkste daarvan zijn de volgende:

⁴ Voor *Het Gebaar* (zie hoofdstuk 6) dient deze groep te worden vermeerderd met enkele tientallen, misschien enkele honderden niet-ingezetenen die desalniettemin in krijgsgevangenschap of tewerkstellingskampen onder de Japanse bezetting hebben geleden (zogenoemde passanten) omdat zij ‘toevallig’ in de archipel aanwezig waren op het moment dat de oorlog uitbrak, en te worden verminderd met die personen die aantoonbaar (dat wil zeggen via een gerechtelijk vonnis) met de Japanse bezetter hebben gecollaboreerd. Volgens Teitler (1996) is in het laatste geval echter sprake van een verwaarloosbaar klein aantal.

- Geschikte gegevens naar leeftijd en geslacht zijn voor het laatst beschikbaar gekomen bij de Volkstelling van 1930 in Nederlands-Indië. De reconstructie omvat daardoor de gehele periode 1930-1945.
- In de gegevens wordt doorgaans de groep ‘Nederlanders’ niet afzonderlijk onderscheiden, maar ondergebracht bij de ruimere groep ‘Europeanen (inclusief daarmee gelijkgestelden)’. De reconstructie is daarom uitgevoerd voor de totale groep ‘Europeanen’, waaruit vervolgens de ‘Nederlanders’ (85 à 90 procent van het totaal) zijn geïsoleerd.
- Over de jaren 1931-1940 zijn de gegevens ten aanzien van de verschillende componenten van bevolkingsgroei weliswaar van behoorlijke kwaliteit, maar hun detaillering naar leeftijd en geslacht is zeer gering of zelfs geheel afwezig. Getracht is om met behulp van redelijke aannamen deze desaggregatie naar leeftijd en geslacht te realiseren (reeds in 1951-1952 heeft Van Marle een niet naar leeftijd en geslacht onderscheiden reconstructie gemaakt van de groep Europeanen voor de periode 1930-1940). Een groot probleem daarbij is echter dat het leeftijds patroon van de migratie tussen Nederlands-Indië en Europa/Nederland niet op directe wijze kon worden vastgesteld, terwijl het wel van grote invloed is op de leeftijdsverdeling van de groep Europeanen ultimo 1940 en daarmee dus ook op het aantal overlevenden anno 2001. Langs indirecte weg is getracht om dit leeftijdsprobleem te benaderen.
- Na 1940 zijn er in het geheel geen demografische statistieken beschikbaar. De reconstructie 1941-1945 is daarom gebaseerd op extrapolaties, die zoveel mogelijk zijn gebaseerd op schattingen naar aanleiding van gegevens uit de literatuur, en voor zover dat niet mogelijk was op redelijke maar natuurlijk voor discussie vatbare veronderstellingen. In het bijzonder diende bij de periode 1941-1945 rekening te worden gehouden met de specifieke omstandigheden onder de Japanse bezetting. Daartoe moest de totale groep Europeanen worden onderscheiden in vier groepen:
 1. de bevolking van de As-mogendheden (Japanners en Duitsers);
 2. de krijgsgevangenen en tewerkgestelden;
 3. de geïnterneerden in de burgerkampen;
 4. de zogenoemde ‘buitenkampers’ (zij die gedurende de Japanse bezetting buiten de kampen verbleven, voornamelijk bestaande uit personen van gemengde afkomst, een relatief omvangrijke groep).

Voor ieder van deze groepen zullen de beschikbare gegevens alsmede de gemaakte veronderstellingen indien geen geschikte gegevens ter tafel lagen, de

revue passeren. Dat gebeurt voor een aantal afzonderlijke onderzoeksperioden: 1930-1941, 1942-1945, en in hoofdstuk 5 voor de periode 1946-heden.

3.2 | De Volkstelling van 1930

Sinds 1880 werden in Nederlands-Indië iedere vijf jaar “opnemingen van de bevolking” gedaan, maar de betrouwbaarheid en volledigheid van deze tellingen lieten veel te wensen over. Daarom werd er in 1909 besloten om een volkstelling op moderne leest te schoeien. De voorbereidingen mondden uit in de eerste volledige Volkstelling van november 1920. In het verslag over deze volkstelling is vermeld dat deze telling “tot op zekere hoogte als pioniersarbeid” moest worden beschouwd. Eén van de belangrijkste redenen hiertoe was het over het algemeen lage peil van ontwikkeling van de tellers. De resultaten van deze volkstelling konden bezwaarlijk de kritieken in alle opzichten doorstaan en aan de resultaten werd dan ook slechts een betrekkelijke mate van betrouwbaarheid toegekend (Volkstelling 1920, deel I, 1922, p. 15).

Met de ervaring opgedaan tijdens de Volkstelling van 1920 werden voorbereidingen getroffen voor de volgende volkstelling die op 7 oktober 1930 werd gehouden. Uit de verslagen over deze volkstelling kan worden geconcludeerd dat deze telling door de bank genomen bruikbare gegevens heeft opgeleverd. In de beschrijving over de betrouwbaarheid van de uitkomsten is opgemerkt: “dat de eigenlijke demografische gegevens, derhalve die, welke betrekking hebben op den burgerlijke staat, leeftijd, migratie en nationaliteit, het beste zijn beantwoord. De overigen hebben weliswaar in groote trekken bruikbare uitkomsten opgeleverd, doch niet allen kunnen de vergelijking met de eigenlijke demografische gegevens doorstaan” (Volkstelling 1930, deel VI, 1933, p. 3). De minder valide uitkomsten hebben vooral betrekking op vragen betreffende bijvoorbeeld geboorteland van de vader, beroep of middel van bestaan, kerkgenootschap en lichaamsgebreken.

Bij de Volkstelling van 7 oktober 1930 werden in Nederlands-Indië vier bevolkingsgroepen onderscheiden, te weten de Inlanders, Europeanen, Chinezen en de zogenoemde ‘Andere Vreemde Oosterlingen’. Voor ieder van deze groepen werden afzonderlijke vragenlijsten gehanteerd die slechts in detail van elkaar afweken.

De met de Europeanen gelijkgestelde Inlanders en Vreemde Oosterlingen kregen bij de telling dezelfde vragenlijst voorgelegd als de groep Europeanen. Een uitzondering vormden de gelijkgestelde Chinezen. Ongeacht of zij wel of niet gelijkgesteld waren, werden Chinezen via een afzonderlijke vragenlijst geteld (Volkstelling 1930, deel VI, 1933, p. 1). Het betrof hier een afwijking van de wettelijke onderscheiding van bevolkingsgroepen.

In dit hoofdstuk gaat de aandacht vooral uit naar de groep Europeanen en de daarmee gelijkgestelden omdat de ‘Nederlanders’ immers tot deze groep behoren. Bij de bepaling van de groep Europeanen en daarmee gelijkgestelden is uitgegaan van de wettelijke criteria zoals gespecificeerd in artikel 163 van de Indische Staatsregeling (Kleintjes, 1927).

Gelijkstelling tezamen met erkenning en het aangaan van een huwelijk met een Europese man waren mogelijkheden voor een overgang tot de Europese bevolkingsgroep. Deze begrippen worden hieronder toegelicht.

Europeanen. “Als Europeanen zijn geteld allen, die tot eenige Europeesche nationaliteit of landaard van Europa, Amerika, [Zuid-]Afrika en Australië behooren; bovendien ook de Japanners, Philippino’s, Armeniërs, Turken, Egyptenaren; voorts ook de met Europeanen gelijkgestelde andere bevolkingsgroepen behalve de gelijkgestelde Chinezen; deze allen met hun vrouwen en kinderen” (Volkstelling 1930, deel I, 1933, p. 2).

Alle westerlingen werden derhalve als Europeaan beschouwd. Deze groep bestond in 1930 voor 86,7 procent uit Nederlanders en verder uit andere Europeanen zoals Duitsers, Engelsen en Belgen, maar ook niet-Europeanen als Amerikanen en Australiërs maakten er deel van uit. Daarnaast werden nog andere buitenlanders tot de groep van Europeanen gerekend, omdat zij in Indië juridisch op dezelfde manier werden behandeld als Europeanen, bijvoorbeeld Japanners, Egyptenaren en Turken.

Gelijkstelling of toepasselijk verklaring. In de Algemene Bepalingen van wetgeving voor Nederlandsch-Indië was bepaald, dat met Europeanen kunnen worden gelijkgesteld “alle Christenen, daaronder begrepen, die welke tot de Inlandsche bevolkingen behooren”. De wetgever gaf de Gouverneur-generaal de macht, om in overeenstemming met de Raad van Nederlands-Indië “den overgang tot een andere categorie [...] te decreteren” (Kleintjes, 1927).

Het Regeringsreglement van 1854 gaf de Gouverneur-generaal het recht in overeenstemming met de Raad van Nederlands-Indië uitzonderingen te maken op de toepassing van de gestelde regels. Hieruit heeft zich het instituut van de gelijkstelling ontwikkeld. De op deze wijze gelijkgestelden werden ook wel 'Staatsblad-Europeanen' genoemd. De eerste gelijkstelling had plaats bij ordonnantie in 1871. De gelijkstelling of toepasselijk verklaring geschiedde sinds 1926 bij gouvernementsbesluit (Kleintjes, 1927). Tot 1920 werd de term 'gelijkstelling' gebruikt, maar vanaf dat jaar werd de term 'toepasselijk verklaring' gehanteerd.

Om dezelfde rechtspositie als die van Europeanen te verkrijgen, bijvoorbeeld met het oog op handeldrijven en toegang tot bepaalde Europese scholen, bestond voor Inlanders, Chinezen en andere Vreemde Oosterlingen de mogelijkheid gelijkstelling aan te vragen. Daarnaast waren er andere overwegingen om de overgang tot de Europese bevolkingsgroep te maken zoals het in aanmerking willen komen voor een staatsbeurs voor een bepaalde opleiding en omdat men zich niet meer thuis voelde in de Inlandse samenleving (men had zich een Europese levensstijl aangemeten).

De eisen waaraan zij die met Europeanen wensten te worden gelijkgesteld, moesten voldoen, hingen af van de politieke gedragslijn die het gouvernement tegenover hen volgde. Vanaf 1894 had de regering de eis van het aanhangen van de christelijke godsdienst prijsgegeven, maar hield nog vast aan de eis van "geschiktheid voor de europeesche maatschappij". Vanaf 1913 heeft de regering eveneens deze eis losgelaten. Als voornaamste criterium werd beschouwd "de rechtsbehoeften van den belanghebbende" (Kleintjes, 1927). Desondanks werd in de Koloniaal en Indisch Verslagen toegevoegd dat de meesten van de voornamelijk Inlanders en Chinezen die een toepasselijk verklaring hadden gekregen Christenen waren (Indisch Verslag 1931, deel I, p. 358).

De met Europeanen gelijkgestelden bleven onderworpen aan de bepalingen voor Europeanen. Dit hield in dat afstammelingen in de mannelijke lijn dezelfde rechten als hun vader hadden. Onderworpen aan de bepalingen voor Inlanders waren zij die tot de inheemse bevolking van Indië behoorden en zij die eens behoord hadden tot een andere bevolkingsgroep, maar waren overgegaan tot de inheemse bevolking (Kleintjes, 1927, p. 98).

Door gelijkstellingen of toepasselijk verklaringen nam het aantal Europeanen toe en door de overgang naar de inheemse bevolking nam het aantal Europeanen af. Aangenomen mag worden dat deze laatste groep verwaarloosbaar klein was.

Erkenning. De overgang tot de Europese groep kon ook plaatsvinden door adoptie, een begrip dat in 1867 werd vervangen door ‘erkenning’. Indien een man het kind van een vrouw uit een andere bevolkingsgroep als het zijne erkende, ging dit kind naar de groep van de vader over. Op deze wijze werden jaarlijks kinderen van niet-Europese moeders Europeaan. Afstammelingen van deze kinderen in de mannelijke lijn werden eveneens als Europeanen beschouwd.

Uit de cijfers blijkt echter niet of een kind dat bij notariële acte werd erkend, voordien mogelijk ook reeds Europeaan was. Er zijn geen cijfers bekend van erkenningen van aanvankelijk Europese kinderen door Inlanders en Vreemde Oosterlingen. Aangenomen mag worden dat deze aantallen gering waren.

Huwelijksoverschot. Een huwelijksoverschot is het verschil tussen het aantal vrouwen dat als gevolg van een huwelijk met een Europese man tot de Europese bevolkingsgroep overgaat en het aantal Europese vrouwen dat door een huwelijk met een niet-Europeaan de Europese bevolkingsgroep verlaat.

Het eerste fenomeen heeft een toename van het aantal Europese vrouwen tot gevolg. Er vinden echter ook huwelijken plaats van Europese vrouwen met Inlandse of Chinese mannen. In dit geval neemt het aantal Europese vrouwen af. Daarnaast zijn er gevallen bekend waarbij Inlandse of Chinese mannen zich lieten gelijkstellen, voordat zij met een Europese vrouw trouwden.

Aangezien door het sluiten van een huwelijk de vrouw van status verandert —zij krijgt de status van haar man—, is een huwelijksoverschot het verschil van ‘wisselingen’ van vrouwen tussen de Europese en de andere bevolkingsgroepen. De overgang van Europese vrouwen naar de Inlandse of een andere bevolkingsgroep als gevolg van huwelijksluiting mag als gering worden aangenomen. Het totale huwelijksoverschot heeft bijgevolg steeds een positieve uitkomst voor het aantal Europeanen.

Zoals boven reeds is vermeld heeft de telling onder Europeanen betrekking op alle westerlingen in de ruime zin des woords (zoals Belgen, Duitsers, Engelsen, Amerikanen enzovoort) en buitenlanders die in Indië op voet van gelijkheid als

Europeanen worden behandeld (zoals Japanners, Egyptenaren, Armeniërs, Turken enzovoort). Hierbij komen ook nog de met Europeanen gelijkgestelde Inlanders en Vreemde Oosterlingen.

Een uitzondering hierop vormen de met Europeanen gelijkgestelde Chinezen. Deze werden geteld tezamen met de gehele Chinese bevolkingsgroep. Het betrof hier een afwijking van de wettelijke onderscheiding van bevolkingsgroepen. De reden was de gehanteerde definiëring van wie als Chinees werd geteld. Als Chinees zijn geteld “alle personen, die tot eenigen in China thuisbehorenden stam gerekend worden, [zijn] met hun afstammelingen als Chineezen [geteld], ook de met Europeanen gelijkgestelde Chineezen. Eveneens zijn tot deze bevolkingsgroep gerekend de met Chineezen gehuwde vrouwen van niet-Chineeschen landaard, doch niet de Chineesche vrouwen, die met een niet-Chineeschen man zijn gehuwd” (Volkstelling 1930, deel VII, 1935, p. 9). Het aantal gelijkgestelde Chinezen is niet in de volkstellingcijfers van Europeanen opgenomen en is ook niet uit de resultaten van de Chinese bevolkingsgroep af te leiden. Bij de Volkstelling van 1920 is het aantal gelijkgestelde Chinezen wel in de volkstellingcijfers van Europeanen opgenomen en het bedroeg toen 528 personen (te weten 266 mannen en 262 vrouwen).

Als basisbevolking voor de berekening van het aantal Nederlanders in Nederlands-Indië per 1 januari 1946 wordt uitgegaan van de resultaten van de op 7 oktober 1930 gehouden Volkstelling betreffende de totale bevolking van Nederlands-Indië. Uit deze volkstelling zijn aantal en samenstelling van de diverse bevolkingsgroepen verkregen, waaronder de Europese bevolking.

In 1930 werden in Nederlands-Indië 60,7 miljoen personen geteld waaronder 240.417 Europeanen (*tabel 3.1*). De Europese bevolking vormde daarmee slechts 0,4 procent van de totale bevolking van Nederlands-Indië.

Tabel 3.1. Samenstelling van de bevolkingsgroepen zoals genoemd in de Volkstelling 1930

| Bevolkingsgroep | Aantal | Percentage |
|-----------------------------|------------|------------|
| Europeanen | 240.417 | 0,4 |
| Chinezen | 1.233.214 | 2,0 |
| Andere Vreemde Oosterlingen | 115.535 | 0,2 |
| Inlanders | 59.138.067 | 97,4 |
| Totaal | 60.727.233 | 100 |

Bron: Volkstelling 1930.

Van deze 240.417 Europeanen en daarmee gelijkgestelden die woonachtig waren op alle eilanden van Nederlands-Indië kon onder 255 personen die in enkele afgelegen streken in de ‘Buitengewesten’ leefden slechts een eenvoudige telling worden gehouden. Van hen zijn alleen het totaal aantal en het geslacht bekend en geen nadere details. Daarnaast vond een telling plaats onder de bevolking aan boord van schepen. Onder deze bevolking bevonden zich 3.079 Europeanen. De totale Europese bevolking bij de volkstelling kwam daarmee op 243 duizend.

In de verdere uitsplitsing hieronder van de Europese bevolking zoals naar geslacht en leeftijd (*tabel 3.2* en *tabel 3.3*) wordt echter uitgegaan van het aantal van 240.162 personen, dus exclusief de scheepsbevolking en de bevolking uit het gebied waar slechts een eenvoudige telling plaats had. Van hen is die uitsplitsing namelijk niet bekend. In de latere berekeningen wordt echter weer uitgegaan van de hierboven genoemde 243 duizend personen.

Van de 240.162 Europeanen hadden 208.269 of 86,7 procent de Nederlandse nationaliteit. Van de 208.269 personen met een Nederlandse nationaliteit was 73,9 procent in Nederlands-Indië en 25,8 procent in Nederland geboren. De

Tabel 3.2. Samenstelling van de Europese- en Nederlandse bevolking naar geslacht in 1930

| Geslacht | Europese bevolking | | Nederlandse bevolking | |
|----------|--------------------|------------|-----------------------|------------|
| | Aantal | Percentage | Aantal | Percentage |
| Mannen | 127.481 | 53,1 | 109.636 | 52,6 |
| Vrouwen | 112.681 | 46,9 | 98.633 | 47,4 |
| Totaal | 240.162 | 100 | 208.269 | 100 |

Bron: Volkstelling 1930.

Tabel 3.3. Samenstelling van de Europese- en Nederlandse bevolking naar leeftijd in 1930

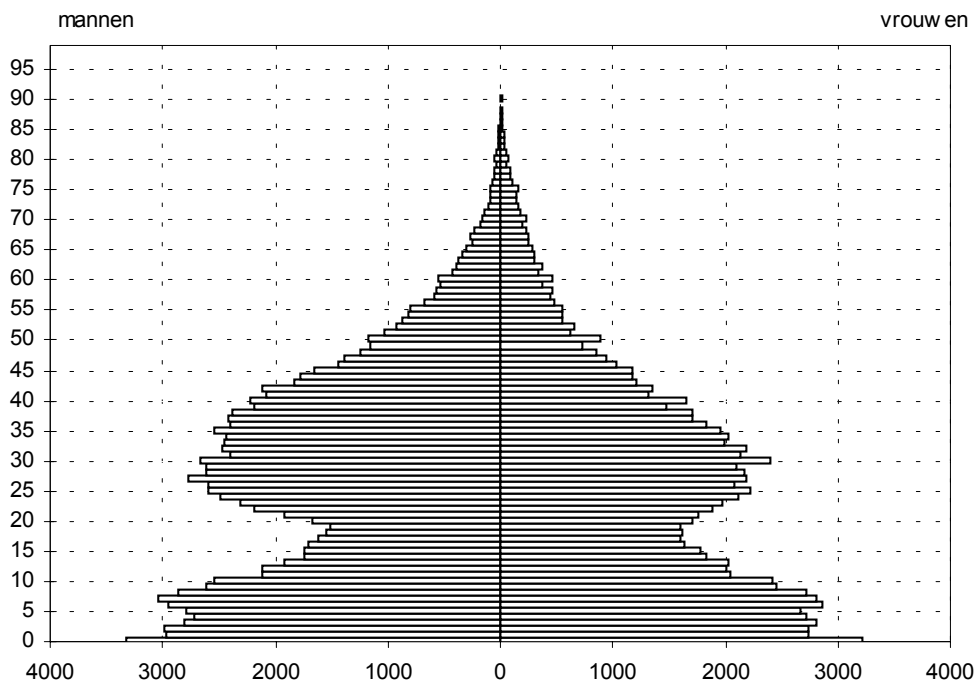
| Leeftijdsgroep | Europese bevolking | | Nederlandse bevolking | |
|------------------|--------------------|------------|-----------------------|------------|
| | Aantal | Percentage | Aantal | Percentage |
| 0-19 | 93.989 | 39,1 | 84.158 | 40,4 |
| 20-59 | 129.629 | 54,0 | 110.885 | 53,3 |
| 60 jaar en ouder | 9.082 | 3,8 | 8.031 | 3,9 |
| Onbekend | 7.462 | 3,1 | 5.195 | 2,5 |
| Totaal | 240.162 | 100 | 208.269 | 100 |

Bron: Volkstelling 1930.

overige 0,3 procent was elders geboren of de geboorteplaats was onbekend. De verdeling van de Europese en Nederlandse bevolking naar geslacht in 1930 staat vermeld in tabel 3.2; de leeftijdsverdeling is weergegeven in tabel 3.3 en *figuur 3.1*.

Zeer opvallend in *figuur 3.1* is het relatief geringe aandeel van de leeftijdsgroepen tussen 10-25 jaar. Dit valt toe te schrijven aan het feit dat veel Europeanen hun kinderen het middelbaar en hoger onderwijs in Nederland lieten volgen. Ook in de Volkstelling van 1920 is deze opvallende deuk tussen 10 en 25 jaar duidelijk terug te vinden. In feite was het algemene patroon van de migratie tussen Nederlands-Indië en Europa/Nederland sterk leeftijds specifiek: richting Europa rond het einde van de lagere school, richting Indië bij het begin van de arbeidscarrière, en opnieuw naar Europa bij pensionering. Zelfs bij een relatief gering migratiesaldo heeft migratie hierdoor een fors effect op de leeftijdsstructuur van de Europese bevolking in Nederlands-Indië.

Figuur 3.1. Europese bevolking naar leeftijd en geslacht, Volkstelling 1930



Om de ontwikkeling van de leeftijdsstructuur van de Europese bevolking over de tijd goed te kunnen beschrijven is het derhalve essentieel dat de leeftijdsspecifieke migratie van en naar Nederlands-Indië goed wordt gemodelleerd: zolang de migratiestromen tussen Nederlands-Indië en Europa/Nederland ‘normaal’ blijven verlopen, dient de insnoering in de leeftijdsstructuur tussen de 10-25 jaar op zijn plaats te blijven. Wij noemen dit verder het *Katjangs*-effect, geïnspireerd door het klassieke jeugdboek *De Katjangs*⁵ waarin de hoofdpersonen vanuit Nederlands-Indië naar Nederland gaan om daar aan hun HBS-opleiding te beginnen. De reconstructie van deze leeftijdsspecifieke migratie wordt nader toegelicht in hoofdstuk 4.

3.3 | De periode 1931-1942 (van de Volkstelling 1930 tot de Japanse inval)

De bevolking op 1 januari 1931, onderscheiden naar geslacht en leeftijd, vormt de startbevolking voor de berekening van de ontwikkeling van de Europese bevolking in de daaropvolgende periode. Het aantal Europeanen op 1 januari 1931 is verkregen door de volkstellingsuitkomsten van 7 oktober 1930 te verhogen met een geschatte groei van de bevolking tussen 7 oktober 1930 en 1 januari 1931. Hierbij is gebruik gemaakt van de aantallen geboren, overleden en gemigreerden in 1930. Daarnaast is het aantal Chinezen dat voor 1931 een toepasselijk verklaring had verkregen en in de volkstelling apart was geteld, toegevoegd. Dit aantal is geschat op 3 duizend personen (Van Marle, 1952). Het aantal Europeanen op 1 januari 1931 bedraagt daarom 248 duizend personen.

De bevolkingsgroei van de Europese bevolking werd niet alleen bepaald door geboorte, sterfte en migratie, maar ook door het aantal toepasselijk verklaringen, erkenningen en huwelijksoverschotten (zie paragraaf 3.2). Gegevens betreffende deze componenten van bevolkingsgroei zijn, met uitzondering van de migratiecijfers, verkregen uit de Koloniaal en Indische Verslagen (bijlage 2). De

⁵ J.B. Schuil (1875-1960). Een ‘katjang’ is letterlijk een apenoot, figuurlijk een Indische jongen. Het boek ‘De Katjangs’ handelt over de avonturen van Tom en Thijs Reedijk op de HBS in Nederland. Tom en Thijs zijn geboren te Palembang, brengen hun lagerschooltijd door in Pontianak, en worden voor hun HBS-opleiding naar Nederland gezonden waar zij bij twee tantes in huis komen te wonen. Uit de in het boek genoemde concrete data valt op te maken dat Tom en Thijs zijn geboren in januari 1920 respectievelijk november 1921, en medio 1933 naar Nederland zijn gekomen, derhalve respectievelijk 13 en 11 jaar oud.

Verslagen zijn beschikbaar tot en met het verslagjaar 1940. Dit houdt in dat voor de periode na 1940 schattingen moesten worden gemaakt:

Geboorte. Het jaarlijkse aantal geborenen betreft wettige en onwettige levendgeborenen van Europeanen (inclusief gelijkgestelden). In de periode 1931-1940 bedroeg het aantal geborenen 63.742. Omdat er een verband bestaat tussen het aantal vrouwen in de vruchtbare leeftijdsfase en het aantal kinderen dat geboren wordt, zijn de absolute aantallen levendgeborenen gemodelleerd via de waargenomen leeftijdsspecifieke vruchtbaarheidscijfers in Nederland gedurende de periode 1931-1940. Deze moesten daartoe wel worden vermenigvuldigd met een zekere factor. Uitkomst van deze exercitie is onder meer dat de in de Koloniaal en Indische Verslagen gepubliceerde gegevens een zeer valide indruk maken, en dat nu ook het gemiddelde kindertal (totaal vruchtbaarheidscijfer) kon worden berekend. De vermenigvuldigingsfactor voor de vruchtbaarheidscijfers bedraagt circa 0,9. Met andere woorden, de vruchtbaarheid onder de Europeanen in Indië was in de jaren dertig circa tien procent lager dan in Nederland. Het totaal vruchtbaarheidscijfer schommelde in de jaren dertig tussen 2,2 en 2,5 kinderen per vrouw; in Nederland bedroeg het totaal vruchtbaarheidscijfers in dezelfde periode 2,5 à 2,8.

Erkenningen. Voor de periode 1931-1940 bedroeg het aantal erkenningen door een Europese vader 6.658. Een verdeling naar geslacht en leeftijd is niet bekend. Voor de berekening wordt verondersteld dat erkenningen plaatsvonden in de leeftijdsgroep 0-10 jaar, en dat de helft uit jongens en de helft uit meisjes bestond.

Huwelijksoverschot. Voor de periode 1931-1940 bedroeg het huwelijksoverschot 4.462. Ook hier is geen leeftijdsverdeling bekend. Voor de berekening wordt verondersteld dat huwelijksoverschotten plaatsvonden onder vrouwen in de leeftijd van 20-35 jaar.

Toepasselijk verklaringen. Voor de periode 1931-1940 waren er 5.979 toepasselijk verklaringen. Omdat ook hier leeftijd en geslacht onbekend zijn, wordt voor de berekening verondersteld dat toepasselijk verklaringen plaatsvonden onder personen van 20-64 jaar, en wel voor 70 procent bij mannen en 30 procent bij vrouwen.

Sterfte. De aantallen geregistreerde jaarlijkse sterftegevallen onder Europeanen (inclusief gelijkgestelden) zijn uitgesplitst naar geslacht en leeftijd. In de periode

1931-1940 zijn 24.460 sterfgevallen geregistreerd. Omdat de gepubliceerde sterftegegevens naar leeftijd niet gedetailleerd genoeg waren voor het berekeningsmodel, is op grond van de geslachts- en leeftijdsspecifieke sterfteverhoudingen in Nederland uit die tijd, opgehoogd met een zekere factor, een nadere detaillering gegeven aan de leeftijdsverdeling van de overledenen. Daarmee wordt nu ook de zogenoemde levensverwachting bij de geboorte bekend. Het blijkt dat de sterftecijfers onder Europeanen in Indië in de jaren dertig aanzienlijk hoger lagen dan in Nederland: voor mannen $2\frac{1}{2}$ keer zo hoog en voor vrouwen circa twee keer zo hoog. De levensverwachting bij geboorte voor Europese mannen in Indië bedroeg circa 55 jaar (Nederland: 66 jaar) en voor vrouwen 60 jaar (Nederland: 67 jaar).

Migratie. Gegevens over het aantal migranten, dat wil zeggen immigratie naar en emigratie uit Nederlands-Indië, uit de Koloniaal en Indische Verslagen zijn niet volledig. Voor de berekeningen zijn daarom de jaarlijkse migratiegegevens, zoals geregistreerd door het Nederlandse Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS), gebruikt. Over de migratie tussen Nederlands-Indië en andere Europese landen is vrijwel niets bekend. Deze stromen zijn in de reconstructie genegeerd.

Tot en met 1936 vermeldde het CBS de migratie van Nederland met de koloniën als totaal, dat wil zeggen Nederlands-Indië, Suriname en de Nederlandse Antillen vormden tezamen één categorie. Verondersteld is dat van de totale emigratie uit Nederland naar de koloniën en van de totale immigratie uit de koloniën naar Nederland 90 procent Nederlands-Indië als land van bestemming respectievelijk als land van herkomst had. Vanaf 1937 zijn de Nederlandse migratiecijfers voor ieder van de koloniën afzonderlijk bekend. Voor de periode 1931-1940 is er aldus een emigratieoverschot uit Nederlands-Indië van 6.150 personen vastgesteld.

Tabel 3.4 geeft een overzicht van de totale immigratie naar en emigratie uit Nederlands-Indië voor elk van de jaren 1931-1941. Voor onze modelberekeningen zijn deze aantallen (immigratie en emigratie apart) uitgesplitst naar leeftijd en geslacht met behulp van de in hoofdstuk 4 geconstrueerde leeftijdsverdelingen en de veronderstelling dat 52 procent van de migranten man is en 48 procent vrouw.

In *tabel 3.4* is goed te zien hoe het uitbreken van de oorlog in Europa de migratiestromen heeft beïnvloed. De immigratie vanuit Europa loopt na 1933 sterk op, maar stagneert na de Duitse inval van mei 1940. De emigratie naar

Europa blijft aanvankelijk stabiel, maar houdt vanaf 1940 abrupt op. Voor het *Katjangs*-effect heeft dit een eigenaardig gevolg: de ‘deuk’ in de leeftijdsverdeling van de Europeanen in Nederlands-Indië, aanvankelijk vast tussen leeftijden 10 en 25, begint vanaf het einde van de jaren dertig geleidelijk omhoog te kruipen: 10-jarigen in Nederlands-Indië vertrekken niet langer, en 20-jarige ex-scholieren in Nederland keren niet langer terug. Dit impliceert tevens dat van de desbetreffende generaties Indische Nederlanders (geboren circa 1920-1925) een niet te verwaarlozen deel de oorlog *niet* in Nederlands-Indië heeft doorgemaakt maar in Nederland, en daarmee *niet* voldoet aan de criteria voor *Het Gebaar* (maar uiteraard wél behoort tot onze ‘Indische Nederlanders’). Zie verder hoofdstuk 4.

Op grond van bovengenoemde gegevens en veronderstellingen bedraagt de Europese bevolkingsgroep in Nederlands-Indië op 1 januari 1941 299 duizend personen.

Voor het jaar 1941 zijn aantallen geborenen en overledenen, erkenningen, toepasselijk verklaringen en huwelijksoverschotten niet bekend. Op grond van de ontwikkelingen in de periode 1931-1940 zijn hiervoor schattingen gemaakt: 7.400 geborenen, 2.700 overledenen, 700 erkenningen, 600 toepasselijk verklaringen en een huwelijksoverschot van 500. Het netto migratiecijfer met

Tabel 3.4. Migratie tussen Nederlands-Indië en Nederland, 1931-1941

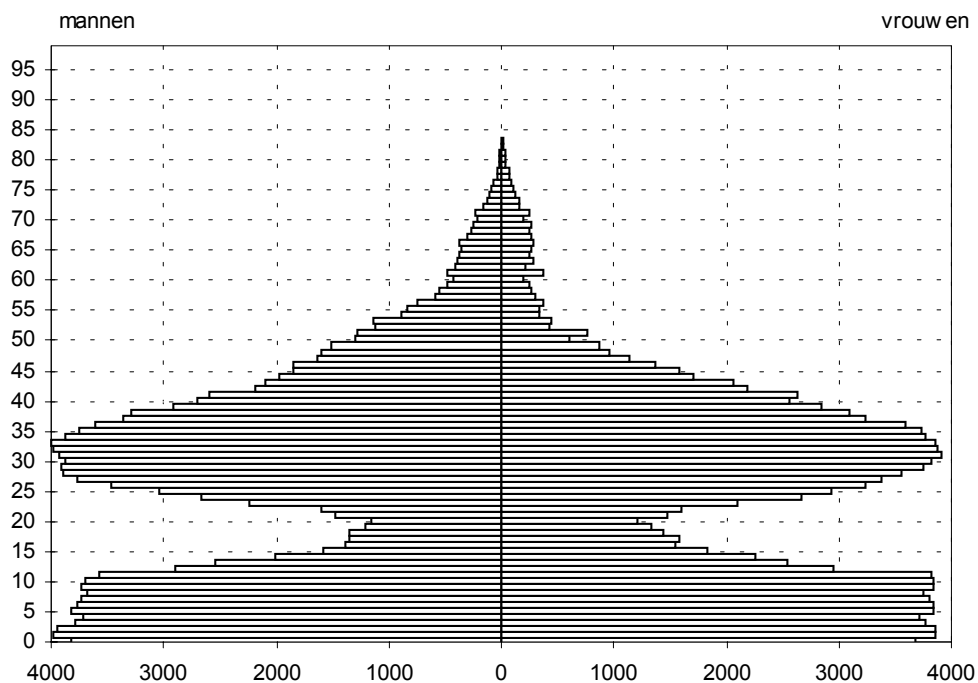
| | Immigratie naar Nederlands-Indië | Emigratie uit Nederlands-Indië | Immigratie-overschot Nederlands-Indië |
|------|-------------------------------------|-----------------------------------|--|
| 1931 | 9.099 | 12.173 | -3.074 |
| 1932 | 7.648 | 12.524 | -4.876 |
| 1933 | 6.863 | 12.033 | -5.171 |
| 1934 | 8.148 | 12.177 | -4.029 |
| 1935 | 10.267 | 11.193 | -926 |
| 1936 | 10.638 | 10.175 | 463 |
| 1937 | 13.590 | 11.332 | 2.258 |
| 1938 | 12.936 | 11.374 | 1.562 |
| 1939 | 14.975 | 11.326 | 3.649 |
| 1940 | 6.243 | 2.248 | 3.995 |
| 1941 | 604 | 17 | 587 |

Bron: CBS. Voor 1931-1936 bevat de tabel 90 procent van de totale migratie tussen Nederland en de koloniën; voor 1937-1941 totale migratie tussen Nederland en Nederlands-Indië.

Nederland voor 1941 van 587 personen (604 immigranten, 17 emigranten), is afkomstig van het CBS. Het is mogelijk dat in 1941 de migratie vanuit Nederlands-Indië naar Australië en elders enigszins is toegenomen, maar daarover zijn geen gegevens beschikbaar. Migranten naar Australië zouden bijvoorbeeld naast hoge ambtenaren en overheidsdienaren, ook leden van de marine en de koopvaardij en hun familie kunnen zijn. Verondersteld wordt echter dat zij na afloop van de oorlog wederom naar Nederlands-Indië terugkwamen. Deze migranten kunnen in de berekening daarom worden beschouwd als ‘niet weggeweest’, maar zijn strikt genomen geen onderdeel van de doelgroep voor het *Het Gebaar* indien zij tussen 8 maart 1942 en 15 augustus 1945 niet “in het voormalig Nederlands-Indië hebben verbleven”.

Gebruikmakend van deze gegevens wordt het bevolkingsaantal van Europeanen op 1 januari 1942 vastgesteld op 305 duizend personen. De bijbehorende leeftijdsverdeling staat weergegeven in *figuur 3.2*.

Figuur 3.2. Europese bevolking naar leeftijd en geslacht, 1 januari 1942



3.4 | De oorlogsjaren 1942-1945

In de maanden volgend op de Japanse aanval op de Amerikaanse vloot bij Pearl Harbor op 7 december 1941 veroverde Japan de meeste landen van Zuidoost-Azië. Met de capitulatie van het Koninklijk Nederlands-Indisch Leger (KNIL) op 9 maart 1942 was de bezetting van Nederlands-Indië door Japan volledig. Doel van de bezetter was geheel Zuidoost-Azië onder Japanse invloed te brengen en volgens Van Velden “het voorgoed elimineren van de Westerse invloed in Azië” (1963, p. 46). Overal in de archipel, behalve op het eiland Java⁶, werden daartoe alle Europeanen (met inbegrip van de Indo-Europeanen) vrijwel onmiddellijk of kort na de Japanse inval geïnterneerd of een andere verblijfplaats aangewezen, met uitzondering van de Japanse bondgenoten (Duitsers en Italianen) en neutralen (bijvoorbeeld Zwitsers). Alle aanwezige (geallieerde) militairen werden krijgsgevangenen genomen en tewerkgesteld. De staatsburgers van geallieerde of andere westerse landen werden geïnterneerd. Onder de krijgsgevangenen en geïnterneerden viel ook de groep passanten die ‘toevallig’ in maart 1942 in de archipel aanwezig was. Deze stond niet in de bevolkingsstatistieken van Nederlands-Indië geregistreerd, maar komt wel in aanmerking voor *Het Gebaar*.

Bij internering werden bijna altijd de mannen van vrouwen en kinderen gescheiden. De jonge, gezonde mannen werden eveneens tewerkgesteld. De oudere en zieke mannen en de jongens van 11-16 jaar verbleven in mannenkampen (Van Velden, 1963, pp. 511-513). De grootste groep, met name de Indo-Europeanen, verbleef tijdens de bezetting buiten de kampen. Dit betrof voornamelijk personen die op grond van een afstammingsbewijs konden aantonen dat ze grotendeels Aziatisch bloed hadden en daarom als ‘broeders’ van de Japanners konden worden beschouwd. Daarnaast was er de groep Europeanen die voor de Japanners de belangrijkste bedrijven draaiende moest houden, bijvoorbeeld spoorwegen en postkantoren.

In het algemeen geldt dat vrijwel de gehele groep Europeanen tenminste een deel van de oorlogsjaren, en een aanzienlijk aantal zelfs de gehele oorlogsperiode tot augustus 1945, in Japanse kampen heeft doorgebracht. Voor de groep Indo-Europeanen geldt dat internering met name gedurende de laatste

⁶ Hier werden de Indo-Europeanen lange tijd met rust gelaten en pas vanaf augustus 1943 geleidelijk aan geïnterneerd. In de jaren 1944 en met name 1945 vonden onder deze bevolkingsgroep de meeste interneringen plaats (Van Delden, 1997, pp. 134-135).

bezettingsjaren 1944 en 1945 plaatsvond, maar dat de grote meerderheid van hen internering bespaard bleef (Van Velden, 1963, p. 434).

Voor de periode 1942-1945 zijn vrijwel geen demografische gegevens bekend. Daarom is voor de berekening van het aantal Europeanen gedurende de oorlogsperiode 1942-1945 uitgegaan van de zojuist genoemde bevolking op 1 januari 1942 maar dan, in navolging van Van Velden (1963, p. 452), verminderd met het aantal Duitsers en Japanners. Deze twee nationaliteiten maakten volgens de Volkstelling 1930 tezamen zes procent van het aantal Europeanen uit, maar Van Velden maakt duidelijk dat dit percentage sinds die tijd daalde naar 3,5. Dat de groep Italianen en neutralen niet in mindering is gebracht, heeft als achtergrond dat zij later alsnog werden geïnterneerd. Het bijgestelde aantal Europeanen op 1 januari 1942 komt daarmee uit op 294 duizend personen.

Uit diverse bronnen zijn enkele (veelal geschatte) gegevens bekend over de periode van de Japanse bezetting. Het gaat dan vooral om aantallen burgergeïnterneerden, krijgsgevangenen en mensen die buiten de kampen zijn gebleven.

Voor de onderhavige berekeningen is de totale (bijgestelde) Europese bevolking in 1942 gesplitst in drie categorieën:

- 42 duizend krijgsgevangenen (bron: De Jong, 1985; Zwitser 1995 en Van Dulm *et al.*, 2000)
- 80 duizend burgergeïnterneerden (bron: Kwik, 1989 en NIOD⁷), en
- circa 172 duizend buitenkampers⁸.

Binnen deze drie categorieën zit ook het aantal passanten en leden van de marine van geallieerde landen (Amerikanen, Britten en Australiërs) die in 1942 in de Indische archipel verbleven en bijvoorbeeld in tewerkstellingskampen

⁷ Persoonlijke communicatie met dr. R. Raben (NIOD), 2001.

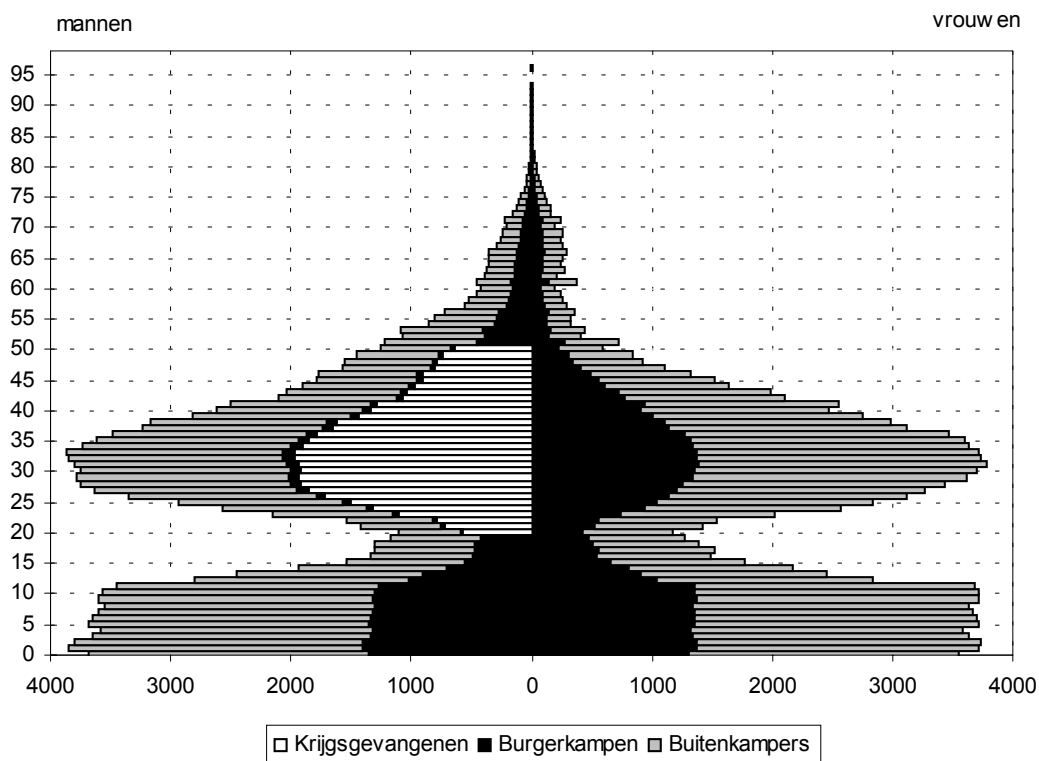
⁸ Deze groep vormt een zogenoemde restcategorie. De 294 duizend Europeanen op 1 januari 1942 worden verdeeld over drie groepen. De eerste twee groepen (de krijgsgevangenen en burgergeïnterneerden) zijn dusdanig betrouwbaar gedocumenteerd dat de aantallen min of meer vaststaan. De buitenkampers zijn kwantitatief slecht gedocumenteerd. Daarom wordt deze groep in de berekening beschouwd als alle personen die niet in krijgsgevangen- of interneringskampen hebben verbleven.

terechtkwamen. Volgens Teitler⁹ gaat het naar schatting om circa 2 duizend mariniers. Over het aantal passanten zijn geen cijfers bekend, maar men mag aannemen dat het hooguit om enkele tientallen, misschien enkele honderden personen gaat.

De aldus geconstrueerde uitsplitsing in drie categorieën staat grafisch weergegeven in *figuur 3.3*. Daarin is de door ons gereconstrueerde verdeling naar leeftijd en geslacht te zien van de Europese bevolking (exclusief Japanners en Duitsers) op 1 januari 1942 naar de categorieën kampen waarin die bevolking gedurende de oorlog terecht zou komen.

Voor ieder van deze drie categorieën werden afzonderlijke veronderstellingen gemaakt. Zo werd verondersteld dat de in de loop van de oorlog krijgsgevangenen

Figuur 3.3. Europese bevolking (exclusief Japanners en Duitsers) naar categorie, leeftijd en geslacht, 1 januari 1942



⁹ Persoonlijke communicatie met prof.dr. G. Teitler, 2001.

genomen personen mannen betroffen die op 1 januari 1942 20-50 jaar oud waren. Van hen was op 1 januari 1946¹⁰ 19,5 procent overleden. In de burgerkampen waren vooral vrouwen, kinderen, oudere mannen en gehandicapten geïnterneerd. Van hen was op 1 januari 1946 13 procent overleden. Van de buitenkampers (de rest van de leeftijdsopbouw) was op 1 januari 1946 vijf procent overleden. Dit percentage is gebaseerd op de sterfte onder de Javaanse bevolking. Verondersteld wordt dat de levensomstandigheden van de buitenkampers en van deze bevolkingsgroep als vergelijkbaar kunnen worden beschouwd¹¹.

De leeftijdsspecifieke veronderstellingen ten aanzien van de sterfte zijn op dezelfde manier tot stand gekomen als voor de periode tot 1942. Met behulp van de geslachts- en leeftijdsspecifieke sterfteverhoudingen zoals bekend uit Nederland zijn de percentages overleden personen in en buiten de kampen gemodelleerd. Dat betekende grosso modo dat er voor Nederlands-Indië een ophogingsfactor op de uit Nederland bekende sterfte is gezet.

Voor de geboorte is verondersteld dat deze in 1942 normaal verliep, aangezien de conceptie van vrijwel alle in 1942 geboren al voor maart 1942 moet hebben plaatsgevonden. In 1943 volgt een scherpe daling als gevolg van de veronderstelling dat in dat jaar de geboorte onder buitenkampers daalt tot 70 procent van het aantal in 1942. In 1944 en 1945 daalt dit percentage nog verder tot 60 procent. Omdat er in de burgerkampen zo weinig (gehuwde) mannen zaten en mannen en vrouwen bovendien van elkaar gescheiden waren, wordt verondersteld dat aldaar in 1943 nog maar tien procent van de geboortecijfers van 1942 wordt gehaald en slechts vijf procent in 1944 en 1945. Een deel van deze geboorten is waarschijnlijk ongewenst (van bijvoorbeeld Japanse vaders). Door de eenzijdige seksesamenstelling (het ontbreken van vrouwen) in de krijgsgevangenkampen wordt verondersteld dat aldaar in 1943-1945 in het geheel geen geboorten hebben plaatsgevonden.

¹⁰ Tot de doelgroep voor *Het Gebaar* behoren personen die de Japanse bezetting hebben meegemaakt, derhalve geboren voor 15 augustus 1945. Omdat de leeftijdsgegevens alleen in hele jaren bekend zijn, hebben wij in de berekeningen de grens gelegd bij 31 december 1945.

¹¹ Deze sterftcijfers zijn vastgesteld in overleg met dr. R. Raben en mevrouw dr. E. Touwen-Bouwsma (NIOD) aan de hand van diverse bronnen welke indicaties bevatten met betrekking tot de sterfte in de periode 1942-1945 (onder andere De Jong, 1985; Van Velden, 1963 en Zwitzer, 1995).

Tijdens de oorlog vond geen emigratie plaats uit Nederlands-Indië naar Nederland, maar wel immigratie in Nederlands-Indië vanuit Nederland. Het gaat daarbij om een totaal van 200 personen waarvan het merendeel in 1942 aankwam, en nog een klein aantal in 1943 en 1944. Pas na de Japanse capitulatie kwamen de migratiestromen weer op gang, maar omdat deze voor het bepalen van de doelgroep niet meer van belang zijn, worden deze in de berekening buiten beschouwing gelaten. Verder wordt verondersteld dat degenen die gedurende de oorlog Nederlands-Indië hebben weten te verlaten (bijvoorbeeld naar Australië) na afloop van de oorlog terugkwamen.

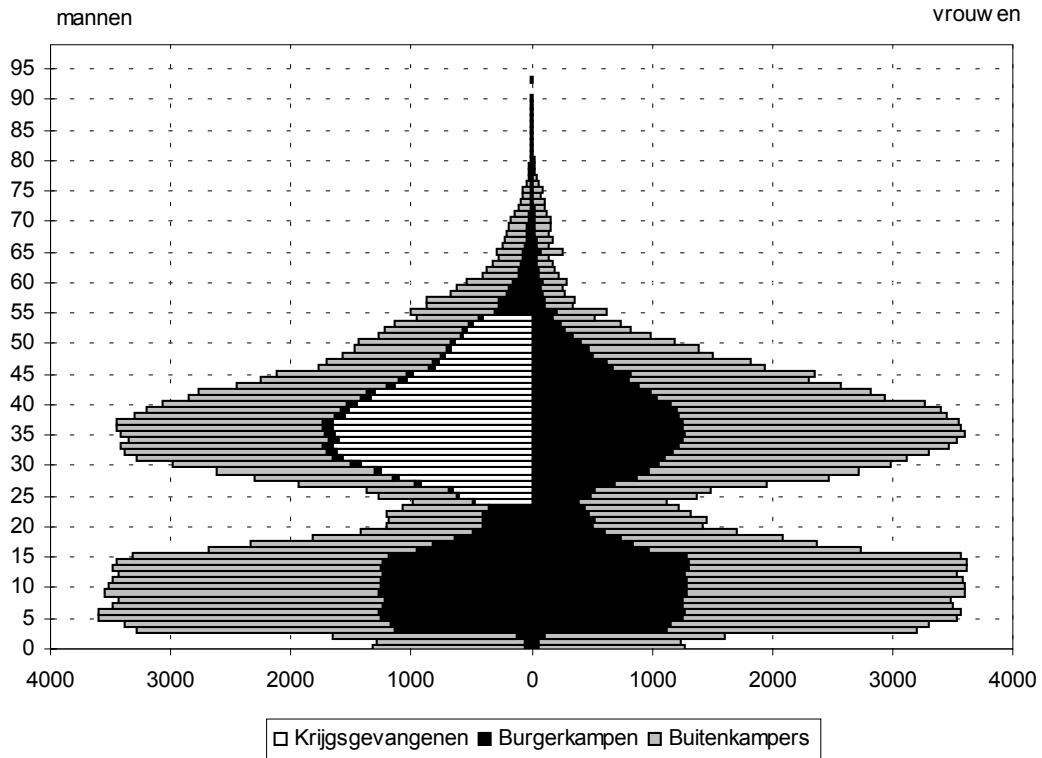
Het aantal erkenningen in 1942 is op tien procent van het aantal erkenningen in 1941 gesteld. Voor de periode 1943-1945 worden geen erkenningen verondersteld. Het huwelijksoverschot wordt in 1942 op tien procent van dat in 1941 geschat en voor de periode 1943-1945 op nul gezet. Het aantal gelijkstellingen wordt op tien procent van dat in 1941 verondersteld en voor de periode 1943-1945 eveneens op nul gezet. De veronderstellingen over de geslachts- en leeftijdsspecifieke verdelingen van erkenningen, huwelijksoverschot en gelijkstellingen zijn dezelfde als eerder werden gemaakt.

Tijdens de bezetting hebben ook Nederlanders gecollaboreerd met de Japanners en zijn er personen geweest die de Japanse nationaliteit hebben aangevraagd en verkregen. Het is echter onbekend om hoeveel personen het hier ging. We veronderstellen dat de aantallen verwaarloosbaar klein zijn geweest (Teitler, 1996).

Met inachtneming van deze veronderstellingen konden de berekeningen worden voortgezet tot 1 januari 1946. Het aantal Europeanen op 1 januari 1946 werd vastgesteld op 283 duizend (de sommatie van de 34 duizend overlevenden uit de krijgsgevangenkampen, van 73 duizend overlevenden uit de burgerkampen en van 176 duizend overlevenden van de buitenkampers). Dat het aantal personen dat buiten de kampen verbleef, kon toenemen, kwam doordat de levensomstandigheden van de buitenkampers waarschijnlijk vergelijkbaar waren met die van de Inlandse bevolking. Dat houdt onder meer in dat het krijgen van kinderen gewoon doorging. De geboortecijfers kenden wel een lager niveau. Mede vanwege de leeftijdsopbouw —relatief veel vrouwen in de vruchtbare levensfasen— overtrof het aantal geboren het aantal overledenen.

De aldus geconstrueerde Europese bevolking (exclusief Japanners en Duitsers) per 1 januari 1946 staat grafisch weergegeven in *figuur 3.4*.

Figuur 3.4. Europese bevolking (exclusief Japanners en Duitsers) naar categorie, leeftijd en geslacht, 1 januari 1946



3.5 | Van Europeanen naar Nederlanders

Van het aantal Europeanen op 1 januari 1946 wordt verondersteld dat 92 procent de Nederlandse nationaliteit had, wat overeenkomt met 260 duizend personen. Dat percentage is berekend uit de verhouding tussen het totale aantal Europeanen en Nederlanders in de Volkstelling 1930 en de ontwikkelingen in de daaropvolgende periode alsmede uit het feit dat de Japanners en Duitsers reeds uit de Europese bevolking 1946 zijn verwijderd. Van het aldus verkregen aantal zijn in eerste instantie zes duizend personen afgetrokken, te weten de Nederlanders die na 1949 in Indonesië zijn gebleven en nimmer naar Nederland of elders zijn gemigreerd¹². Deze personen hebben geopteerd voor de

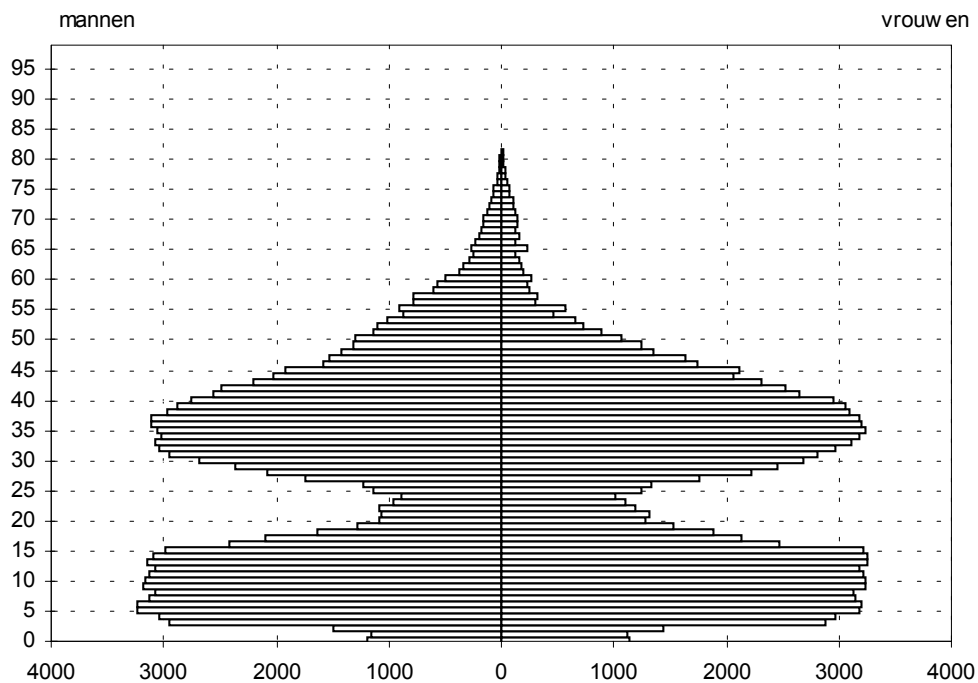
¹² Na de soevereiniteitsoverdracht van 1949 kozen circa 31 duizend Nederlanders voor het Indonesische staatsburgerschap. Hoogstens 25 duizend personen kwamen hier na enige jaren weer op terug; zij wensten alsnog het Nederlandse staatsburgerschap en kwamen

Indonesische nationaliteit in de periode van twee jaar na de soevereiniteits-overdracht op 27 december 1949 (Staatsblad, 1949), en behoren dan ook niet tot onze definitie van ‘Indische Nederlanders’.

De overige 254 duizend Nederlanders zijn naar Nederland gekomen, dat wil zeggen de sommatie van het aantal echte repatrianten en van degenen die voor het eerst naar Nederland kwamen. Maar het geldt niet voor alle migranten want een deel is zonder in Nederland te zijn geweest vanuit de Indische archipel direct gemigreerd naar bijvoorbeeld Australië, Nieuw-Zeeland of de Verenigde Staten.

Figuur 3.5 geeft de bevolkingsopbouw van de 254 duizend Nederlanders in Nederlands-Indië op 1 januari 1946 weer. Een samenvatting van de diverse stappen die tot dit aantal hebben geleid is te vinden in *schema 3.1*.

Figuur 3.5. Nederlandse bevolking in Nederlands-Indië naar leeftijd en geslacht, 1 januari 1946



naar Nederland, de zogenoemde spijtoptanten. Rond zes duizend personen behielden de Indonesische nationaliteit en bleven in Indonesië (Van der Veur, 1955, pp. 17-18).

*Schema 3.1. Demografische ontwikkeling van de Nederlanders in Nederlands-Indië,
1930-1946*

4. Indische Nederlanders in Nederland tijdens de Tweede Wereldoorlog

4.1 | Inleiding

In het vorige hoofdstuk is de demografie beschreven tot 1 januari 1946 van de numeriek belangrijkste oorspronkelijke groep Indische Nederlanders: de personen die tijdens de Tweede Wereldoorlog in Nederlands-Indië verbleven, daar de status van Nederlander hadden, en na de oorlog geleidelijk Indië, later Indonesië hebben verlaten. Al deze personen hebben ondubbelzinnig ‘Nederlands-Indische roots’, en hebben nadien de koloniale cultuur van het voormalige Nederlands-Indië naar elders (grotendeels maar niet noodzakelijkerwijs naar Nederland) meegebracht.

Een tweede belangrijke oorspronkelijke groep Indische Nederlanders zijn zij die in de jaren voorafgaande aan de Tweede Wereldoorlog in Nederlands-Indië hebben gewoond, maar Indië vóór het uitbreken van de oorlog hebben verlaten. In tegenstelling tot de in het vorige hoofdstuk beschreven populatie, heeft deze groep de oorlog niet in Nederlands-Indië doorgebracht, maar ergens anders. In het merendeel van de gevallen zal dat zijn geweest: in Nederland.

Wij gaan er hier verder van uit dat deze tweede groep uitsluitend bestaat uit personen die zich bij het uitbreken van de oorlog in Nederland hadden gevestigd. Uiteraard zijn er ook personen geweest die in een ander land woonachtig waren. Van deze laatste groep is het echter maar zeer de vraag of zij voldoen aan ons begrip ‘Indische Nederlanders’. Immers, een Indische Nederlander heeft niet alleen blootgestaan aan de koloniale cultuur in Nederlands-Indië, maar heeft ook altijd een speciale gevoelsband met Nederland behouden. Gemakshalve gaan wij er daarom van uit dat wie zich vóór de oorlog vestigde in een ander land, daarmee te kennen geeft over een onvoldoende sterke speciale

gevoelsband met Nederland te beschikken om voor het predikaat ‘Indische Nederlander’ in aanmerking te komen.

Zoals in dit hoofdstuk nader zal worden uitgewerkt, bestond de groep Indische Nederlanders in het vooroorlogse Nederland in hoofdzaak uit twee groepen. De eerste groep bestaat uit gepensioneerden: personen die na een arbeidscarrière in Indië terug waren gekeerd naar Nederland. De tweede groep bestaat uit middelbare scholieren en studenten: kinderen uit in Indië woonachtige gezinnen die voor hun schoolopleiding naar Nederland werden gezonden. Deze groep duiden wij verder ook wel aan als de *Katjangs* (paragraaf 3.2).

Over de gepensioneerden weten we erg weinig. Het was numeriek zeker niet een te verwaarlozen groep. Wij hebben echter besloten om de gepensioneerden geheel buiten onze demografische reconstructie van de Indische Nederlanders te laten. Deze keuze valt te rechtvaardigen door erop te wijzen dat de groep gepensioneerden *tijdens de oorlog* nauwelijks van invloed is op de gereconstrueerde populatie Indische Nederlanders *in 2001*. Dat deze invloed zeer beperkt is heeft twee redenen. Ten eerste geldt dat de gepensioneerden zelf thans niet meer in leven zijn: wie in 1945 gepensioneerd was, kan 2001 nooit hebben gehaald. Ten tweede geldt dat de gepensioneerden in 1945 weliswaar kinderen hebben gehad die in 2001 mogelijk nog wél in leven zijn, maar dat met deze kinderen in merendeel al elders in de reconstructie rekening zal zijn gehouden. Aangezien immers het verkeer met Indië doorgaans een familie-aangelegenheid was, is het aannemelijk dat het merendeel van de kinderen tijdens de oorlog in Indië verbleef en derhalve is begrepen in de reconstructie in het vorige hoofdstuk.

In dit hoofdstuk gaat het derhalve verder uitsluitend over de Indische Nederlanders die als scholier of student de oorlog in Nederland doorbrachten, kortom over de *Katjangs*¹³. Er zijn geen statistische gegevens uit Nederland zelf die

¹³ In feite zijn er naast de gepensioneerden en de *Katjangs* ook nog andere groepen denkbaar. Een zo’n groep betreft personen die als volwassene korte tijd in Indië hebben gewoond, maar nadien weer naar Nederland zijn teruggekeerd. Vanwege het korte verblijf in Indië valt het te verdedigen om deze groep niet tot de ‘Indische Nederlanders’ te rekenen. Een andere groep betreft personen die in Indië zijn geboren, daar enige tijd hebben gewoond, vervolgens (al dan niet als *Katjang*) naar Nederland zijn gekomen en daar zijn gebleven: in 1946 te ‘oud’ om als *Katjang* te worden behandeld en te ‘jong’ om als gepensioneerde te worden aangemerkt. Deze Indische Nederlanders, inclusief hun kinderen, worden bij gebrek aan gegevens in dit hoofdstuk genegeerd. Echter, op basis van een vergelijking van onze demografische reconstructie met de bevolkings-

voldoende geschikt zijn om de omvang van deze groep, uitgesplitst naar leeftijd en geslacht, goed te kunnen schatten. Voor de reconstructie van de populatie *Katjangs* per 1 januari 1946 is daarom aansluiting gezocht bij de ook reeds in het vorige hoofdstuk gebruikte gegevens voor *Nederlands-Indië*. Twee grootheden staan daarin centraal: het leeftijdsspecifieke patroon van de migratie tussen Nederland en Nederlands-Indië (paragraaf 4.2); en de omvang en samenstelling van het ‘jongerentekort’ in de Nederlands-Indische bevolking per 1 januari 1946 (paragraaf 4.3).

4.2 | Schatting leeftijdsspecifiek migratiepatroon

In het vorige hoofdstuk is reeds aan de orde gekomen dat de leeftijdsverdeling van de Europese bevolking in Nederlands-Indië een merkwaardige insnoering laat zien in de leeftijdscategorie 10-25 jaar (zie bijvoorbeeld nogmaals figuur 3.1, op basis van de Volkstelling 1930). Deze insnoering hangt samen met het feit dat veel Europese kinderen voor hun middelbare en hogere schoolopleiding naar Nederland trokken. Meer in het algemeen waren de migratiestromen tussen Nederland en Nederlands-Indië in hoge mate leeftijdsspecifiek.

Bij het reconstrueren van het leeftijdsspecifieke migratiepatroon tussen Nederlands-Indië en Europa/Nederland doet zich een aantal problemen voor. Directe waarnemingen over de leeftijdsverdeling van die migranten zijn er niet. Een mogelijke aanpak zou zijn geweest om de leeftijdsverdeling uit twee opeenvolgende volkstellingen te nemen en de niet-migratiecomponenten (voornamelijk geboorte en sterfte) voor de tussenliggende periode naar leeftijd te reconstrueren; het overblijvende verschil tussen beide leeftijdsverdelingen is dan het leeftijdseffect van de migratie. Echter, bij een analyse van de Volkstelling van 1920 bleken de resultaten daarvan, zoals eerder al toegelicht, niet bruikbaar voor een dergelijke exercitie. Daarbij komt dat, zelfs als de volkstellingen van 1920 en 1930 wél goed vergelijkbaar waren geweest, een intercensus-periode van tien jaar te lang is om het op een kort leeftijdsinterval optredende *Katjangs*-effect goed te kunnen kwantificeren.

Om deze reden is een indirecte aanpak gevolgd, waarbij is gepoogd om uitsluitend vanuit de leeftijdsverdeling van de Volkstelling van 1930 de

statistieken van het CBS kan de omvang anno 2001 van deze groep wel bij ruwe benadering worden vastgesteld. Zie verder hoofdstuk 7.

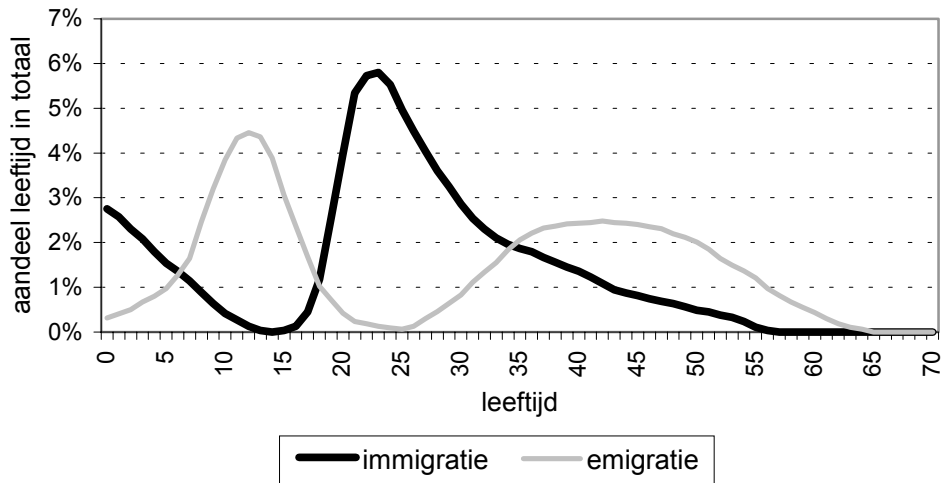
leeftijdsverdeling van de immigratie naar en emigratie uit Nederlands-Indië af te leiden. Deze methode is gebaseerd op drie aannamen:

1. In 1930 was de Europese bevolking in Nederlands-Indië bij benadering stabiel. Een bevolking is stabiel als het niveau van de vruchtbaarheid en sterfte gedurende zodanig lange tijd constant is gebleven dat de leeftijdsstructuur van de bevolking constant is (bijvoorbeeld 1994). Echt stabiel is de Europese bevolking in 1930 waarschijnlijk niet, maar evenmin zijn er redenen om aan te nemen dat de afwijkingen van stabiliteit substantieel zijn. Gezien de waargenomen natuurlijke groei over de periode 1930-1940 is het groeitempo van de stabiele bevolking gesteld op 1,5 procent per jaar. Dit houdt in dat elk geboortecohort steeds 1,5 procent groter is dan zijn onmiddellijke voorganger.
2. De Europese bevolking van Nederlands-Indië in 1930 is onderworpen geweest aan sterfte conform de geschatte overlevingstafel voor Europeanen in Indië van 1930. Gezien de trendmatige daling van de sterfte over de tijd is deze aanname slechts bij benadering geldig.
3. Alle onregelmatigheden in de stabiele bevolking zijn het gevolg van leeftijdsspecifieke migratie. Aangezien we ook te maken hebben met de componenten erkenningen, huwelijksoverschot en toepasselijk verklaringen is deze veronderstelling niet volledig acceptabel; anderzijds is het wél zo dat de bruto migratiestromen (dus immigratie en emigratie elk apart) aanzienlijk groter zijn dan het totaal der erkenningen, huwelijksoverschot en toepasselijk verklaringen.

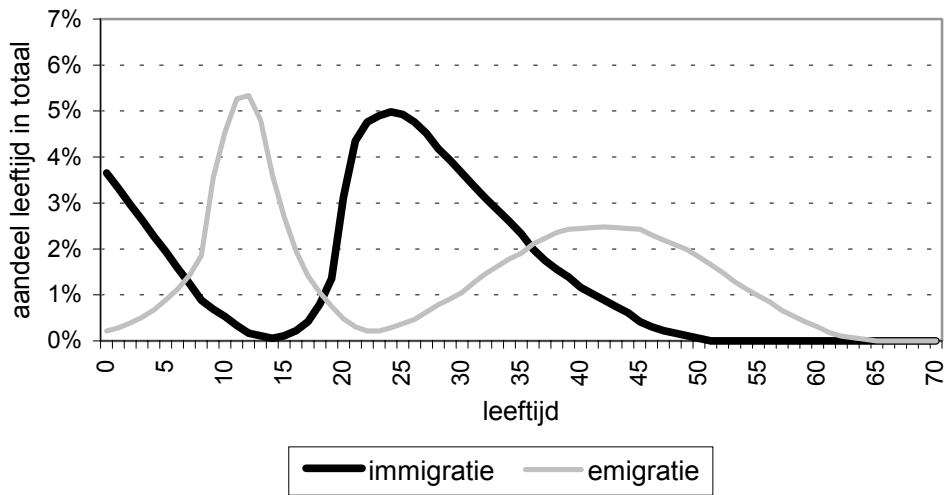
Uit (1) en (2) is een fictieve bevolking naar leeftijd en geslacht 1930 te construeren. Deze fictieve bevolking kan worden opgevat als de Europese bevolking in Nederlands-Indië anno 1930, zoals die zou zijn geweest als er geen migratie was geweest. Vergelijking van de feitelijke leeftijdsverdeling met de fictieve leeftijdsverdeling levert dan leeftijdsspecifieke overschotten en tekorten: op grond van (3) worden de overschotten toegeschreven aan immigratie naar Nederlands-Indië, en de tekorten aan emigratie vanuit Nederlands-Indië. De aldus geconstrueerde immigratie- en emigratie-aantallen, voor mannen en vrouwen apart, vertonen een tamelijk grillig verloop, doordat de aannamen waarop onze methode is gebaseerd slechts bij benadering geldig zijn. Desalniettemin valt er een duidelijk leeftijds patroon te herkennen, die in *figuur 4.1* is weergegeven via gladgestreken curven: immigratie (overschot) vooral tussen leeftijden 20-30 en in iets mindere mate bij zeer jonge kinderen

Figuur 4.1. Geschatte leeftijdsverdeling van de migratie tussen Indië en Nederland

a. Mannen



b. Vrouwen



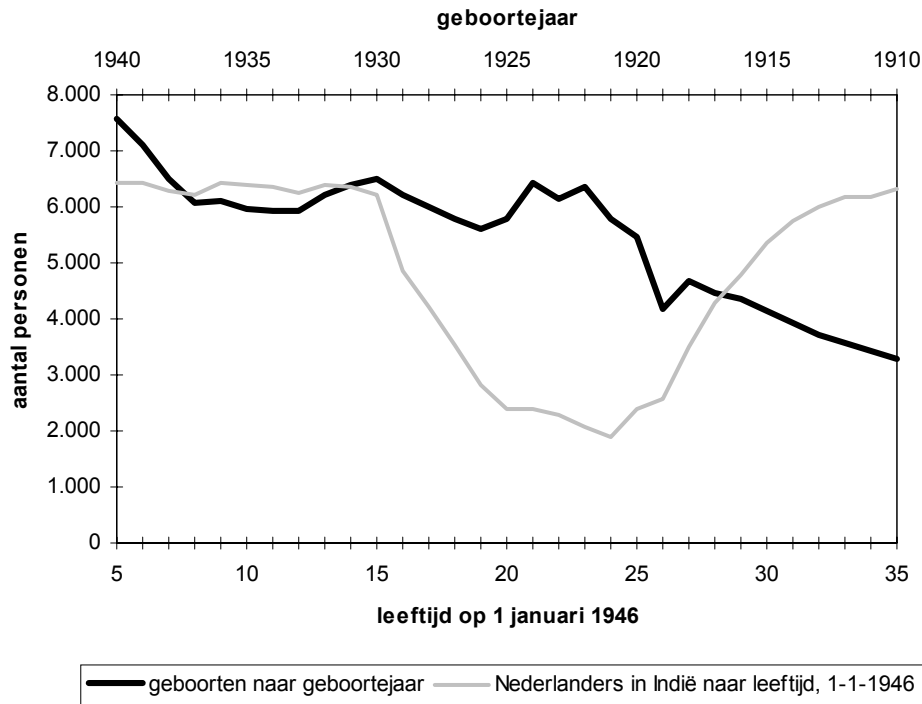
(gezinsmigratie); emigratie (tekort) vooral tussen leeftijden 10-15 (de *Katjangs*) en 40-55 (pensionering). Deze leeftijdspatronen ogen zeer plausibel, en zijn bovendien voor mannen en vrouwen opvallend gelijkvormig, hetgeen enig vertrouwen geeft in de aanvaardbaarheid van de gladgestreken curven. De aldus verkregen leeftijdspatronen zijn in de demografische reconstructie constant gehouden gedurende de periode 1930-1941.

4.3 | Reconstructie Katjangs 1946

Als gevolg van de sterk leeftijdsspecifieke migratiebewegingen van de *Katjangs*, vertoont de leeftijdsverdeling van de Nederlanders/Europeanen in Nederlands-Indië van oudsher een sterke insnoering in het leeftijdsinterval 10-25 jaar. Zolang de migratiebewegingen tussen Nederland en Indië normaal blijven verlopen, blijft deze insnoering op dezelfde plaats in de leeftijdsverdeling zitten. Echter, vanaf het moment dat in Europa de Tweede Wereldoorlog uitbrak kwam de migratie tussen Nederland en Indië vrij abrupt tot stilstand (zie ook tabel 3.4). Het gevolg daarvan is geweest dat de insnoering in de leeftijdsverdeling vanaf 1940 omhoog is gaan schuiven. Op 1 januari 1946 ligt de ‘deuk’ in de leeftijdsverdeling dan ook niet langer in de leeftijdsrange 10-25 jaar, maar in de range 15-30 jaar. De populatie *Katjangs* in Nederland per 1 januari 1946 is derhalve geconcentreerd in de leeftijdsgroep 15-30 jaar: de *Katjangs* van 10-14 zijn niet in Nederland maar in Indië, omdat zij door de oorlog niet in staat waren om in Nederland te gaan studeren; de (ex-)*Katjangs* van 26-30 zijn niet in Indië maar in Nederland, omdat zij door de oorlog niet in staat waren om in Indië te gaan werken.

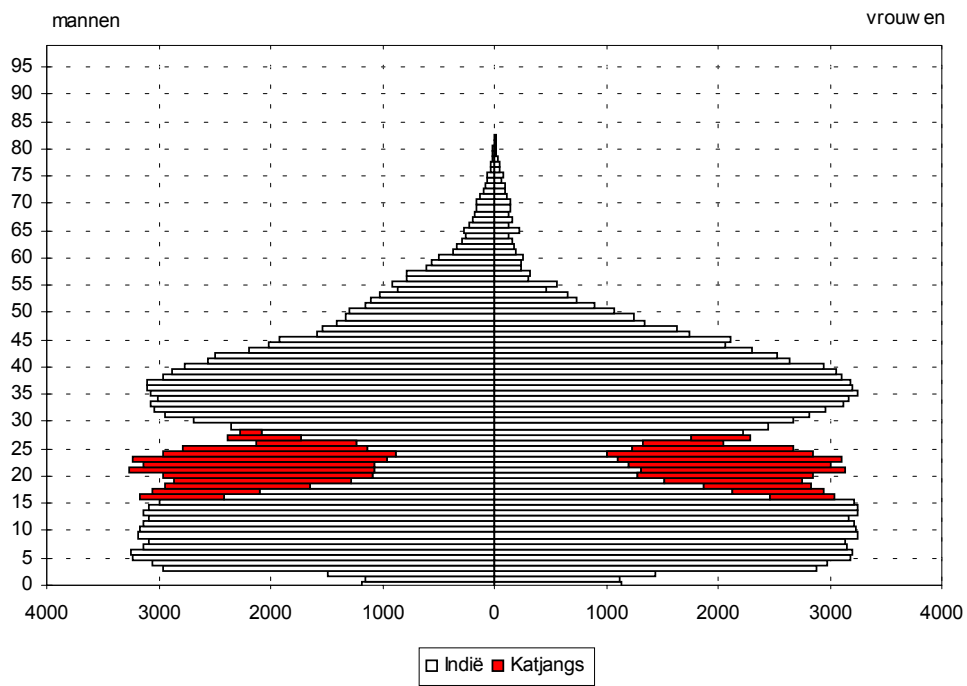
Het verloop van de geboorten in Indië (onder Europeanen) over de periode 1915-1935 geeft een goede indicatie van de leeftijdsverdeling der Nederlanders in Indië zoals die per 1 januari 1946 zou zijn geweest als het *Katjangs*-effect er niet was geweest. In *figuur 4.2* is te zien dat tot leeftijd 15 de werkelijke leeftijdsverdeling per 1 januari 1946 zeer goed overeenstemt met het aantal geboorten x jaar eerder (niet gecorrigeerd voor sterfte en erkenningen; relatief gezien wordt hiermee een bescheiden fout geïntroduceerd). Vanaf leeftijd 15 ontstaat er een snel groter wordend *Katjangs*-verschil, dat pas tegen leeftijd 30 weer verdwijnt. (Vanaf leeftijd 30 is het aantal Nederlanders in Indië groter dan het aantal geboorten in Indië x jaar eerder; hier zitten echter ook een groot aantal ‘totoks’ bij, die juist *niet* in Indië maar in Nederland zijn geboren).

Figuur 4.2. Leeftijdsverdeling Nederlanders in Indië per 1-1-1946 met en zonder migratie naar/uit Nederland



Op grond van figuur 4.2 lijkt het alleszins redelijk om de populatie der *Katjangs* per 1 januari 1946 te construeren als het verschil tussen de Europese geboorten in Indië van 1915-1930 enerzijds en de gereconstrueerde leeftijdsverdeling 15-30 jaar der Nederlanders in Indië anderzijds. Deze aanpak leidt tot circa 34 duizend *Katjangs* in Nederland per 1 januari 1946. De verdeling van deze populatie naar leeftijd en geslacht staat weergegeven in *figuur 4.3*. Voor de totale groep *Nederlandse* Indische Nederlanders in 1946 (*Katjangs* plus Nederlanders in Indië) blijft een zekere insnoering zichtbaar in de leeftijdsgroep 25-30 jaar. Dit hangt hoogst waarschijnlijk samen met de Eerste Wereldoorlog, die zowel in Nederland als in Indië tot een tijdelijke daling in de geboorteaantallen leidde.

Figuur 4.3. Nederlandse Indische Nederlanders 1.1.1946 in twee groepen (Indië, Katjangs), naar leeftijd en geslacht



5. De periode 1946-2001

5.1 | Inleiding

In de voorgaande twee hoofdstukken is vastgesteld hoe de populatie *Nederlandse* Indische Nederlanders er op 1 januari 1946 uitzag. Deze groep bestond begin 1946 uit 288 duizend personen, waarvan er zich op dat moment 34 duizend in Nederland bevonden (*Katjangs*) en 254 duizend in Indië. Met behulp van een demografisch cohort-componenten vooruitberekeningsmodel kan uit deze ‘oer-populatie’ van 1946 de ontwikkeling van de populatie over de gehele periode 1946-2001 (inclusief tweede generatie) in kaart worden gebracht.

Naast deze ‘oer-populatie’ *Nederlandse* Indische Nederlanders zijn er echter ook andere bevolkingsgroepen die onder het ruime begrip ‘Indische Nederlanders’ moeten worden gerekend. Dit zijn personen die tijdens de Tweede Wereldoorlog weliswaar nog niet ‘Nederlander’ waren, maar die status na de oorlog alsnog hebben verkregen door zich blijvend in Nederland te vestigen. Een aparte groep daarbinnen vormen de Molukkers.

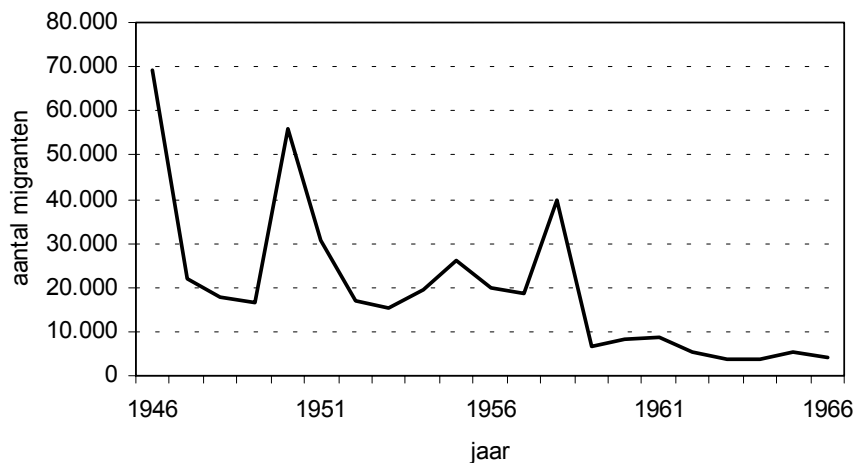
In dit hoofdstuk wordt beschreven hoe voor elk van deze groepen de demografische ontwikkeling over de periode 1946-2001 is gereconstrueerd.

5.2 | De Nederlandse Indische Nederlanders van 1946

Met uitzondering van de *Katjangs* bevonden alle *Nederlandse* Indische Nederlanders zich eind 1945 in Nederlands-Indië. In de loop der jaren hebben zij allen Indië verlaten, voor het merendeel naar Nederland, voor een minderheid naar landen als Australië, Nieuw-Zeeland en de Verenigde Staten.

Hoe deze bevolking in de loop der jaren uit Indië, later Indonesië is weggetrokken kan worden afgelezen van *figuur 5.1*. In deze figuur is de migratie

Figuur 5.1. Migratie naar Nederland vanuit Nederlands-Indië/Indonesië, 1946-1966 (inclusief Nieuw-Guinea)



Bron: CBS.

vanuit Ind(ones)ijë naar Nederland weergegeven over de periode 1946-1966. Deze migratiestroom wordt gekenmerkt door drie grote golven: de eerste direct na de Tweede Wereldoorlog en de start van de onafhankelijkheidsstrijd; de tweede in samenhang met de onafhankelijkheid van Indonesië in 1949; en de derde in 1958, toen de Indonesische regering de overgebleven Nederlanders gedwongen had om alsnog te kiezen voor hetzij de Indonesische nationaliteit hetzij Indonesië verlaten.

De migratiestatistieken van het CBS in Nederland hebben overigens betrekking op diegenen die zich na binnenkomst in Nederland hebben *gevestigd* en dus niet op die evacués/verlofgangers die pal na de oorlog bijvoorbeeld slechts voor korte tijd naar Nederland kwamen om weer enigszins op adem te komen. Bossenbroek (2001, p. 175) schat dat “van 1945 tot en met 1948 bijna 110.000 evacués van Nederlands-Indië naar Nederland werden overgebracht. Dat betekende niet dat die daar eind december 1948 nog allemaal waren.” De auteur komt tot de conclusie dat “ongeveer de helft besloot in Nederland te blijven. [...] Eigenlijk had de eerste repatriëring golf dus meer weg van een ‘evacuatiegolf’.” Uit het navolgende zal blijken dat het voor ons onderzoek niet uitmaakt of men zich direct in Nederland heeft gevestigd dan wel een aantal keren heen en weer is gereisd.

Deze bevolking (die per definitie behoort tot de eerste generatie) heeft zich over de tijd demografisch ontwikkeld. Bij gebrek aan direct bruikbare geregistreerde gegevens moeten voor elke component van bevolkingsontwikkeling bepaalde veronderstellingen worden gemaakt.

Sterfte. Voor de sterfte is aansluiting gezocht bij de geslachts- en leeftijds-specifieke sterftcijfers zoals die voor Nederland in de periode 1946-2001 hebben gegolden. Uit de demografische reconstructie 1930-1942 (zie paragraaf 3.3) is gebleken dat de sterftcijfers onder Europeanen in Nederlands-Indië in de jaren dertig ruim twee keer zo hoog waren als onder de inwoners van Nederland in die periode. Vanaf 1946 zijn daarom de sterftcijfers van Nederland gedurende tien jaar verhoogd met deze factor; in de periode 1956-1963 laten we de schaalfactor geleidelijk teruglopen tot één, zodat vanaf 1963 de sterftcijfers gelijk zijn aan die van Nederland. Als achtergrond geldt hierbij dat een groot deel van de Indische Nederlanders niet direct in 1946 in Nederland arriveerde, maar pas in de loop van de jaren vijftig (zie nogmaals figuur 5.1).

In de sterfte voor 1946 is rekening gehouden met een geschat aantal extra overledenen (circa 3,5 duizend) als gevolg van de zogenoemde bersiap-periode. De eerste maanden na de capitulatie van Japan op 15 augustus 1945 vormden een uiterst chaotische periode. In veel kampen drong de boodschap van de bevrijding pas laat door en vervolgens konden de ex-geïnterneerden niet zomaar de kampen verlaten. De oorzaak hiervan lag in het uitroepen van de Indonesische Republiek op 17 augustus 1945 waarna extreem-nationalistische jongeren hun militante activiteiten begonnen. Daarbij liepen zowel blanke Nederlanders als gemengdbloedigen, waarvan de meesten de bezetting buiten de kampen hadden meegemaakt, maar ook andere Nederlandsgezinden gevaar. Omdat zij door de nationalistes werden geassocieerd met het oude koloniale regime, waren zij hun leven niet zeker. Op veel plaatsen werd het levensgevaarlijk de kampen te verlaten en degenen die dit wel deden, werden vermoord of opnieuw gevangen genomen, maar nu in Indonesische kampen. Deze periode van terreur die duurde tot begin 1946 wordt aangeduid met de term bersiap ('wees paraat') en wordt gezien als de meest militante fase van de Indonesische revolutie. Met name op Java werden enige duizenden Indische Nederlanders gedood (Van den Doel, 2001, p. 99 en De Jong, 1994, pp. 81-99). In de berekeningen is met deze extra sterfte rekening gehouden.

Erkenningen. In de periode tussen 1 januari 1946 en de soevereiniteitsoverdracht van Nederlands-Indië aan Indonesië op 27 december 1949 vonden nog steeds

erkenningen van kinderen plaats. Hierover zijn geen nadere gegevens bekend. Verondersteld wordt dat in deze periode ieder jaar 300 erkenningen hebben plaatsgevonden, maar niet meer na 1950.

Huwelijksoverschot. In de periode 1946-1949 vond er ook nog een aantal huwelijken plaats tussen militairen en Inlandse vrouwen. Na het sluiten van het huwelijk kregen deze vrouwen de Nederlandse nationaliteit. Ook hierover zijn geen nadere gegevens voorhanden. Verondersteld wordt dat het een overschot van 300 per jaar betrof. Vanaf 1950 is dit overschot op nul verondersteld.

Toepasselijk verklaringen. Toepasselijk verklaring was in de jaren 1946-1949 theoretisch nog steeds mogelijk, maar vond in de praktijk niet meer plaats omdat na de capitulatie van de Japanners de rechtsposities van Europeanen en gelijkgestelden enerzijds en Inlanders en hiermee gelijkgestelden anderzijds dezelfde waren (Han, 1998).

Geboorte – vruchtbaarheid. Bij het bepalen van de geboorten na 1945, van groot belang voor de demografische ontwikkeling van de tweede generatie Indische Nederlanders, spelen verschillende complicaties een rol. De eerste vraag betreft het niveau van de vruchtbaarheid der Indisch-Nederlandse vrouwen. Uit de demografische reconstructie 1930-1942 (zie paragraaf 3.3) is gebleken dat de leeftijdsspecifieke vruchtbaarheidscijfers onder Europeanen in Nederlands-Indië in de jaren dertig circa 90 procent bedroegen van die onder de inwoners van Nederland in die periode. Vanaf 1946 zijn de leeftijdsspecifieke vruchtbaarheidscijfers van Nederland gehanteerd, echter met een schaalfactor die varieert over de tijd: 45 procent in 1946, 95 procent in de jaren 1947-1956, in de periode 1956-1963 geleidelijk oplopend naar 100 procent, zodat vanaf 1963 de cijfers gelijk zijn aan die voor Nederland. De reden voor de lage schaalfactor in 1946 is, dat in Nederland de vruchtbaarheid in dat jaar uitzonderlijk hoog was, terwijl in Indië daarentegen de bersiap-periode aan de gang was met een negatief effect op de vruchtbaarheid; ook het feit dat Indië later werd bevrijd dan Nederland speelt natuurlijk een rol.

Geboorte – gemengde huwelijkssluiting. Het aantal geboorten wordt in demografische modellen gegenereerd door leeftijdsspecifieke vruchtbaarheidscijfers toe te passen op aantallen vrouwen onderscheiden naar leeftijd. Echter, de tweede generatie Indische Nederlanders ontleen hun Indische achtergrond (gewoonten en cultuur van huis uit meegekregen) niet alleen aan hun moeder, maar ook aan hun vader. Naarmate de gemengde huwelijkssluiting onder de

eerste generatie Indische Nederlanders groter is, moet het aantal kinderen geboren uit Indisch-Nederlandse vrouwen met een grotere factor worden opgehoogd om *alle* tweedegeneratiekinderen te verkrijgen. Over de gemengde huwelijkssluiting onder (*Nederlandse*) Indische Nederlanders is nauwelijks iets bekend. In 1946 was zij ongetwijfeld beperkt (vrijwel iedereen zat immers nog in Indië), en tegenwoordig is zij ongetwijfeld zeer groot (de groep is immers zeer sterk ‘verdund’ binnen de totale Nederlandse bevolking). Wij hebben verondersteld dat de gemengde huwelijkssluiting geleidelijk is toegenomen van 10 procent in 1946 tot 65 procent in 1973 en de jaren daarna¹⁴.

Geboorte – eerste of tweede generatie. De laatste complicatie bij het modelleren van de geboorten betreft de vraag, tot welke generatie de geboren kinderen moeten worden gerekend. Voor de *Nederlandse* Indische Nederlanders rekenen wij iedereen die in de naoorlogse periode in Indië/Indonesië is geboren nog tot de eerste generatie; de geboorten die *buiten* Indië/Indonesië (meestal Nederland, maar bijvoorbeeld ook Australië) hebben plaatsgevonden worden gerekend tot de tweede generatie. Binnen het totale aantal gegenereerde geboorten dient derhalve het percentage te worden bepaald dat nog tot de eerste generatie moet worden gerekend. Om dit percentage (dat uiteraard sterk daalt over de tijd) te benaderen hebben wij de tijdsverdeling genomen van de migratie van Indië/Indonesië naar Nederland uit figuur 5.1, waarbij de jaarlijkse migratie is verondersteld gelijkmatig over het jaar verspreid te zijn. Het aldus verkregen percentage eerste generatie loopt af van 92 procent in 1946 via 63 procent in 1950 en 8 procent in 1960 tot 0 procent in 1967 en later.

Eerste versus tweede generatie. Tot de eerste generatie Indische Nederlanders worden gerekend: (a) iedereen die op 1 januari 1946 reeds in leven was; (b) de erkenningen en het huwelijksoverschot 1946-1949; (c) de geboorten na 1945 voorzover die hebben plaatsgevonden in Indië/Indonesië. De geboorten uit de eerste generatie worden gerekend tot de tweede generatie. Geboorten uit de

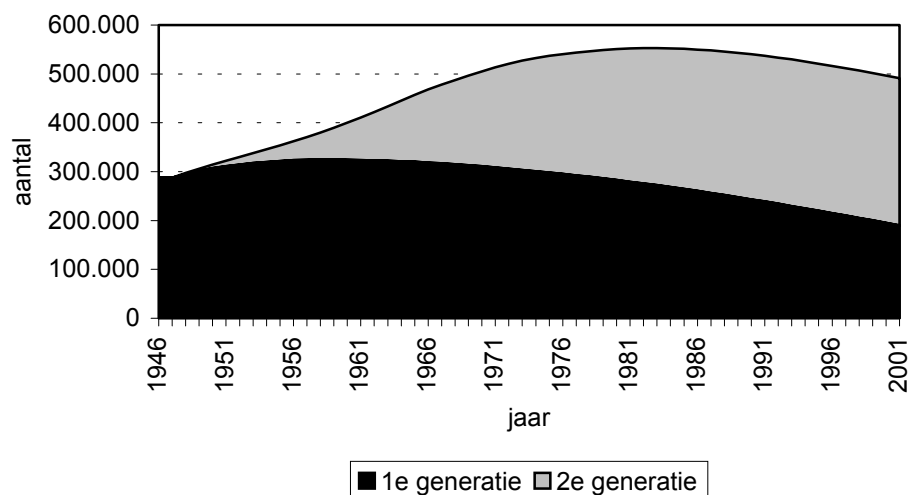
¹⁴ Het veronderstelde percentage van 65 procent is bepaald op basis van de alloctonenstatistiek van het CBS. Op 1 januari 2001 waren in Nederland 52,7 duizend personen in de leeftijdsgroep 20-29 jaar die zelf in Nederland zijn geboren uit tenminste één in Indië/Indonesië geboren ouder: 10,8 duizend met beide ouders geboren in Nederlands-Indië/Indonesië, 41,9 duizend met één ouder geboren in Indië/Indonesië (met andere woorden: uit een ‘gemengd’ huwelijk). Dit impliceert voor de huwelijken waaruit deze kinderen zijn geboren een percentage gemengde huwelijkssluiting van circa 65 procent (namelijk $\frac{1}{2} \times 41,9 / (\frac{1}{2} \times 41,9 + 10,8)$).

tweede generatie zijn buiten beschouwing gelaten, omdat in dit rapport deze kinderen niet langer tot de Indische Nederlanders worden gerekend.

Onder deze veronderstellingen ontwikkelt de bevolking, startend vanuit 288 duizend personen op 1 januari 1946, zich zoals weergegeven in *figuur 5.2*. Als gevolg van het feit dat er ook na 1945 nog kinderen op Indisch/Indonesisch grondgebied worden geboren, blijft de eerste generatie nog een aantal jaren in omvang toenemen; pas in 1959 wordt met 325 duizend het maximum bereikt, waarna de sterfte de overhand krijgt en een daling inzet tot 190 duizend in 2001. De tweede generatie neemt in snel tempo toe en bereikt in 1999 zijn maximum van 302 duizend, in 2001 marginaal teruggelopen tot 301 duizend.

De totale populatie Indische Nederlanders (voorzover reeds Nederlander in 1946) omvat in 2001 derhalve 492 duizend personen. Dat is inclusief tweede generatie, en omvat tevens personen die niet noodzakelijkerwijs in Nederland wonen, mogelijk zelfs personen die sinds 1946 niet meer in Nederland zijn geweest. Van deze 492 duizend personen zijn er 128 duizend oud genoeg om de oorlog te hebben meegemaakt (55 jaar of ouder op 1 januari 2001). Echter, de 19 duizend *Katjangs* onder hen¹⁵ hebben de Japanse bezetting niet meegemaakt

Figuur 5.2. Indische Nederlanders 1946-2001: Nederlanders in 1946



¹⁵ In 1946 waren er 34 duizend *Katjangs*. Daarvan zijn er in 2001 nog 19 duizend in leven.

en komen derhalve niet in aanmerking voor een uitkering in het kader van *Het Gebaar*.

5.3 | Niet-Nederlanders in 1946

Aan het einde van de Tweede Wereldoorlog maakten de Nederlanders slechts een fractie (minder dan 0,5 procent) uit van de totale bevolking van de Indische archipel, in die tijd naar schatting 70 miljoen, maar vrijwel allemaal vallen zij onder het begrip ‘Indische Nederlanders’. De meer dan 99,5 procent niet-Nederlanders vallen vrijwel geen van allen onder het begrip ‘Indische Nederlanders’, behalve wanneer zij blijk hebben gegeven van hun bijzondere gevoelsband met Nederland door nadien naar Nederland te emigreren en aldaar de Nederlandse nationaliteit te verkrijgen.

Hoeveel personen die in 1946 niet-Nederlander waren zijn nadien alsnog toegetreden tot onze bevolking der Indische Nederlanders? Met andere woorden: hoeveel niet-Nederlandse Europeanen, Vreemde Oosterlingen en Inlanders die ten tijde van de Japanse bezetting in Nederlands-Indië waren, zijn na 1 januari 1946 naar Nederland gegaan en hebben vóór 1 januari 1967¹⁶ de Nederlandse nationaliteit verkregen dan wel aangevraagd?

Sinds 1946 beschikt het CBS over de aantallen naturalisaties van niet-Nederlanders en vanaf 1951 over gegevens van Indonesiërs die zich lieten naturaliseren. Het aantal genaturaliseerde Indonesiërs was aanvankelijk laag, maar liep vooral in de jaren zestig op. In totaal gaat het in de periode 1951-1967 om 22.510 Indonesische personen die de Nederlandse nationaliteit aannamen.

Het aantal naturalisaties van vreemdelingen, dat wil zeggen Europeanen (voorzover niet-Nederlanders) en Vreemde Oosterlingen (exclusief Indonesiërs), is bij het CBS beschikbaar vanaf 1946. Het gaat hierbij echter om personen die uit alle landen ter wereld naar Nederland zijn gekomen. Het grootste deel van hen zal dus niet uit het voormalig Nederlands-Indië/Indonesië zijn gekomen en aldaar de Japanse bezetting hebben meegemaakt. Teneinde te schatten hoeveel vreemdelingen (exclusief Indonesiërs) die uit het voormalig Nederlands-Indië zijn gekomen zich lieten naturaliseren, is de volgende veronderstelling gemaakt.

¹⁶ Zoals in paragraaf 2.3 is toegelicht, hanteren wij 1967 als grens tussen ‘Indische achtergrond’ en ‘Indonesische achtergrond’.

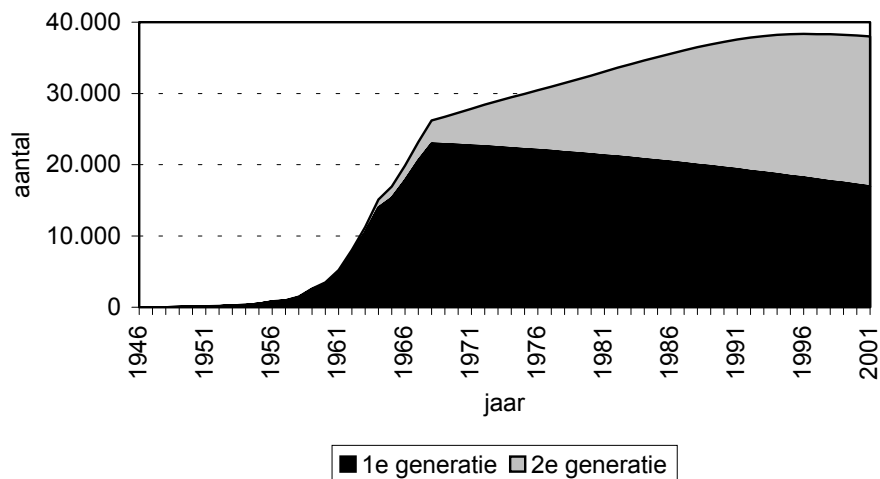
De verhouding van de immigratiestromen van vreemdelingen (exclusief Indonesiërs) uit Nederlands-Indië/Indonesië op de totale immigratiestromen van vreemdelingen (exclusief Indonesiërs) is bekend. Deze verhouding is toegepast op het aantal naturalisaties van vreemdelingen (exclusief Indonesiërs) in de periode 1946-1967. Hieruit resulteert een schatting van 734 personen.

Het gaat derhalve in totaal om 23.244 personen. Van deze personen is alleen het totale aantal bekend, alsmede het jaar van naturalisatie. Verder zijn er aanwijzingen dat circa de helft van deze naturalisaties minderjarige kinderen gold. In het demografische vooruitberekeningsmodel zijn ten aanzien van deze groep de volgende aanvullende veronderstellingen gemaakt:

- 50 procent bestaat uit mannen, 50 procent uit vrouwen;
- 50 procent bestaat uit kinderen van 0-20 jaar, 50 procent uit personen van 21 jaar of ouder;
- op het moment van naturalisatie behoort men tot de eerste generatie. De uit de eerste generatie geboren kinderen (die worden dus per definitie geboren ná binnenkomst in Nederland) behoren tot de tweede generatie;
- de overige veronderstellingen ten aanzien van sterfte en geboorte zijn dezelfde als die voor de Nederlandse Indische Nederlanders 1946.

De ontwikkeling van deze van oorsprong ‘niet-Nederlander’ groep Indische Nederlanders staat weergegeven in *figuur 5.3*. Het overgrote deel van de naturalisaties vond plaats in de jaren zestig. In 2001 bestaat deze populatie uit 38 duizend personen (niet noodzakelijkerwijs nog steeds woonachtig in Nederland): 17 duizend daarvan behoren tot de eerste generatie (dat wil zeggen de oorspronkelijke 23.244 voorzover nog in leven) en 21 duizend tot de tweede generatie. Van de 17 duizend personen van de eerste generatie zijn er 7 duizend oud genoeg om de oorlog te hebben meegemaakt (55 jaar of ouder op 1 januari 2001); zij komen dus in aanmerking voor een uitkering in het kader van *Het Gebaar*.

Figuur 5.3. Indische Nederlanders 1946-2001: niet-Nederlanders in 1946



5.4

Molukkers¹⁷

De Molukkers vormen in de demografische geschiedschrijving der Indische Nederlanders een speciale categorie. Zij behoren wél tot de Indische Nederlanders, maar zij zijn slechts zeer ten dele begrepen in de van oorsprong 'niet-Nederlander' groep die in de vorige paragraaf aan de orde is geweest. De reden daarvoor is dat het merendeel van de Molukkers in 1967 niet voldeed aan de naturalisatie-eis. Daarom moest voor de Molukkers een afzonderlijke aanpak worden gevolgd.

De groep Molukkers in Nederland vindt voor het overgrote deel zijn oorsprong in de 3.578 Molukse ex-KNIL-militairen en 574 niet-militairen die met hun gezinsleden in 1951 in Nederland zijn aangekomen. In totaal gaat het om ongeveer 12.500 personen waaronder enige verstekelingen. Behalve deze oud-KNIL-militairen en hun familieleden is er in 1951-1952 een kleinere groep Molukkers naar Nederland gekomen die in dienst was van de Koninklijke Marine (Manuhutu, 1987). Bovendien kwam nog een driehonderdtal Molukkers naar Nederland als gevolg van de soevereiniteitsoverdracht van Nieuw-Guinea aan Indonesië in 1963.

¹⁷ Zie ook Beets *et al.* (2002).

De groep van 12.500 personen was voor het merendeel Indonesisch staatsburger krachtens de tussen Nederland en Indonesië gesloten “Overeenkomst betreffende de toescheiding van staatsburgers” (Toescheidingsovereenkomst) uit 1949 (Staatsblad 1949, No. J 570). Deze overeenkomst verdeelde de bevolking van het voormalige Nederlands-Indië langs dezelfde lijnen als de Nationaliteitswet van 1892 en de Onderdaanschapswet van 1910. Zij die volgens de Nationaliteitswet Nederlander waren —de Europese en Indische Nederlanders— behielden de Nederlandse nationaliteit. De Nederlandse onderdanen niet-Nederlanders —dat wil zeggen inlanders en met hen gelijk-gestelde ‘Vreemde Oosterlingen’— verkregen de Indonesische nationaliteit (Schuster, 1999, p. 83).

Rond 1958 hadden de meeste Molukkers de Indonesische nationaliteit opgegeven en waren stateloos. Slechts een minderheid had de Nederlandse nationaliteit verkregen of behield de Indonesische nationaliteit.

Bronnen. De belangrijkste bron met gegevens betreffende aantal en samenstelling van de Molukse bevolkingsgroep zijn de passagierslijsten van de 12 verschepingen vanuit Indonesië naar Nederland in 1951, die zijn opgesteld door de Koninklijke Landmacht. Deze lijsten geven inzicht in de huishoudenssamenstelling en -grootte van de ex-KNIL-militairen en burgers, bij aankomst in Nederland. Uit deze bron is het aantal van 12.500 personen in 1951 afkomstig. Dit aantal vormt de basis voor de verdere ontwikkeling van de Molukse bevolkingsgroep in Nederland.

Daarnaast zijn de registraties van het Commissariaat Ambonezenzorg (CAZ) geraadpleegd. Voortbouwend op de passagierslijsten zijn hier de gegevens betreffende deze 12.500 personen, voor zover mogelijk, aangevuld tot 1970; onder meer zijn gegevens bijgehouden met betrekking tot terugkeer naar Indonesië, emigratie naar elders en naturalisatie. Dit zogenoemde “Boek Bevolkingsbestand Molukkers” werd eveneens gebruikt als bron voor de uitvoering van de Besluit Rietkerk-uitkering uit 1986. Dit besluit regelt de toekenning van een jaarlijkse uitkering en herdenkingspenning aan die Molukkers die in 1951-1952 onder de zorg van de Nederlandse regering naar Nederland zijn overgebracht. Deze uitkeringsgerechtigden zijn zowel in Nederland als elders woonachtig en kunnen zowel de Nederlandse als een andere nationaliteit hebben.

De door ons gehanteerde cijfers uit de publicatie *Enkele cijfers over de Ambonezen in Nederland* (1968) van het Ministerie van (toen nog) CRM zijn gebaseerd op de administratie van de CAZ.

Bevolkingsgroei. Er zijn in het verleden diverse schattingen gemaakt van de omvang van de Molukse bevolkingsgroep. Weliswaar gaven deze een groei aan, maar de schattingen zijn veelal niet op hun betrouwbaarheid getoetst. Naast totale aantallen werd ook in enige gevallen de samenstelling van de bevolking weergegeven. Recente gegevens zijn onder andere verkregen op grond van steekproeven zoals het landelijk onderzoek naar de arbeidsmarktproblemen van Molukkers in de leeftijdsgroep van 15-64 jaar in 1983 (Veenman, 1990). Op grond van verschillende bronnen ziet de ontwikkeling van de Molukse bevolking er uit als weergegeven in *tabel 5.1*.

Geboorte. Het registratiesysteem van het CAZ geeft geen volledig beeld van het jaarlijks aantal geborenen. Wel kan op grond van deze registratie worden opgemaakt dat indertijd grote gezinnen (zeven of meer kinderen) veelvuldig voorkwamen. In 1968 bedroeg het gemiddeld aantal kinderen van alle gezinnen met inwonende kinderen bij de Molukse gezinnen 4,81 tegen 2,61 bij de Nederlandse (Ministerie van CRM, 1968).

Zoals uit tabel 5.1 valt af te lezen, is in de eerste 15 jaren van het verblijf in Nederland de Molukse bevolking zeer snel gegroeid. Na de jaren zestig is het groeitempo echter sterk verminderd. Beide ontwikkelingen hangen samen met de ontwikkeling van de leeftijdsopbouw en de vruchtbaarheid. In 1968 was 43,1 procent van de Molukse bevolking jonger dan 15 jaar vergeleken met 27,8 procent bij de Nederlandse bevolking. Dit verschil is inmiddels sterk verminderd. Het aandeel jongeren onder de 15 jaar was 23,4 procent bij de Molukse bevolking en 20,9 procent bij Nederlandse in 1983 (Veenman, 1989).

Tabel 5.1. Molukse bevolking in Nederland, 1951-1998

| | Bevolkingsomvang |
|------|-----------------------------|
| 1951 | 12.500 |
| 1959 | 19.793 |
| 1968 | 25.456 |
| 1987 | 35.000 (schatting) |
| 1994 | 35.000 à 40.000 (schatting) |
| 1998 | 42.000 à 43.000 (schatting) |

Bron: deze cijfers zijn ontleend aan Commissie Verwey-Jonker (1959), Ministerie van CRM (1968), Veenman (1989) en Vleugels (1998).

Ingrijpende gedragsverandering, een herziening van het oude waardenpatroon, een meer geformaliseerde opvoeding van de kinderen, groter gebruik van anticonceptie, grotere overlevingskansen van jonggeborenen en een toenemend aantal gemengde huwelijken droegen bij aan de daling van de vruchtbaarheid (Van Amersfoort, 1971). De aanpassing aan de veranderde omstandigheden is bij de Molukkers te constateren en hierbij past een lager gemiddeld aantal kinderen.

Gemengde huwelijken kwamen reeds onder de eerste generatie Molukkers voor (Siwabessy en Van Wijk, 1986). Dit type huwelijk is in de loop van de tijd toegenomen. Aangezien wij kinderen van de tweede generatie met slechts één Molukse ouder ook als ‘Moluks’ willen tellen, moet er bij het doorrekenen van het effect van de vruchtbaarheid op de loop van de Molukse bevolking voor het gemengd huwen worden gecorrigeerd¹⁸.

Van Amersfoort (1971, p. 39) berekende dat de netto-vervangingsfactor (een maat voor de vruchtbaarheid: ruwweg het gemiddeld aantal *dochters* per vrouw) van de Molukse bevolking is gedaald van 2,82 in 1961 naar 1,90 in 1965 en 1,35 in 1967. Voor de Nederlandse bevolking was de trend van 1,43 in 1965 naar 1,33 in 1967. In de loop van de tijd ontwikkelde het geboorteniveau van de Molukkers zich in de richting van het Nederlandse.

Sterfte. De sterftegegevens uit het registratiesysteem van het CAZ zijn niet volledig. Wel kan hieruit worden afgeleid dat 517 mensen in de periode 1951-1970 zijn overleden, maar de uitsplitsing naar leeftijd is niet bekend. Daarom worden voor de berekening van het aantal overledenen de waargenomen sterftecijfers van Nederland voor de periode 1968-2000 gebruikt.

Migratie. Emigratie van Molukkers vond enerzijds plaats naar Indonesië (repatriëring) en anderzijds naar andere bestemmingen zoals de Verenigde Staten en Australië. De meeste emigranten keerden terug naar Indonesië, te weten 1.758 personen in de periode 1951-1970. Voor 1 januari 1967 waren 913 mensen gerepatriëerd wat overeenkomt met bijna vier procent van de basisbevolking. Na 1975 vond repatriëring plaats met steun van de Nederlandse overheid en onder begeleiding van het Joint Committee Nederland-Indonesië. Volgens informatie van dit Committee zijn sindsdien nog eens circa 450

¹⁸ Voor de schatting van de doelgroep voor ‘Het Gebaar’ vormt de gemengde huwelijks-sluiting overigens geen probleem, omdat deze alleen betrekking heeft op personen geboren vóór 15 augustus 1945.

personen naar Indonesië gerepatrieerd. Hierbij vergeleken emigreerde een gering aantal personen naar elders, te weten circa 712 personen.

Immigratie vond plaats in de vorm van gezinshereniging direct na 1951. Uit het registratiesysteem van het CAZ konden 83 personen worden genoteerd die in de periode 1951-1969 naar Nederland zijn gekomen vanwege gezinshereniging. Daarnaast was er enige immigratie uit Nieuw-Guinea na de overdracht van dit gebied aan Indonesië in 1963. Het aantal immigranten uit Nieuw-Guinea wordt geschat op 300 personen. Het betreft hier Molukkers die waren opgenomen in de Koninklijke Landmacht en naar Nieuw-Guinea waren gezonden én gelijkgestelden onder de Molukkers die als burger naar Nieuw-Guinea waren gegaan.

Voor de bepaling van de doelgroep voor *Het Gebaar* is migratie ná 1968 niet van invloed. Molukkers mogen immers, mits ze aan de gestelde voorwaarden voldoen, nu overal woonachtig zijn.

Methode. Als uitgangspunt voor de schatting van de deelgroep Molukkers binnen onze totale populatie 'Indische Nederlanders' hanteren wij de reeds genoemde *Enkele cijfers over de Ambonezen in Nederland* (1968). Deze publicatie bevat een tabel van de Molukse bevolking naar geslacht en brede leeftijdsgroepen per 1 januari 1968 in Nederland. Wij rekenen al deze personen tot de eerste generatie: al deze personen zijn hetzij in Nederlands-Indië/Indonesië geboren, hetzij in een volledig Molukse omgeving die was gericht op het idee dat men te zijner tijd zou terugkeren naar de (vrije) Republiek der Zuid-Molukken. Per 1 januari 1968 bedroeg het aantal Molukkers in Nederland 25,4 duizend. Met behulp van spline interpolatie is voor deze bevolking de verdeling in eenjaars-leeftijdsgroepen geconstrueerd.

Deze bevolking per 1 januari 1968 is vooruitberekend tot 2001 met de volgende demografische veronderstellingen:

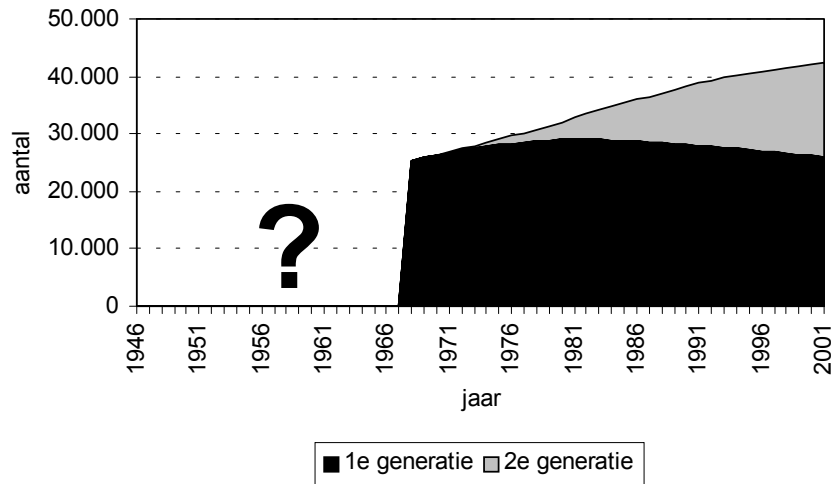
- Sterfte: Nederlandse sterftcijfers naar geslacht en leeftijd.
- Vruchtbaarheid: Nederlandse leeftijdsspecifieke vruchtbaarheidscijfers, met twee correctiefactoren, één voor het niveau van de vruchtbaarheid, de ander voor het effect van gemengd huwen:
- Niveau: omdat de Molukse vruchtbaarheid in de beginjaren hoger is dan de Nederlandse vruchtbaarheid en de groep zich tegelijkertijd aanpast aan het Nederlandse patroon, worden de Nederlandse cijfers van 1968 opgehoogd

met een factor 1,2. Deze factor neemt vervolgens lineair af tot in 1983 het Nederlandse niveau is bereikt;

- Gemengde huwelijken: wij beschouwen kinderen van de tweede generatie met slechts één Molukse ouder ook als ‘Moluks’. Echter als, zoals in het voorafgaande, de vruchtbaarheidscijfers uitsluitend worden toegepast op Molukse vrouwen, wordt genegeerd dat Molukse kinderen ook geboren kunnen worden uit Molukse mannen en niet-Molukse vrouwen. Hiervoor wordt gecorrigeerd door de vruchtbaarheidscijfers (of de geboorteaantallen) op te hogen met een factor voor gemengde huwelijkssluiting. Deze factor is geschat op 1,10 voor het jaar 1968. Verondersteld wordt dat deze geleidelijk oploopt met één procentpunt per jaar. Dat betekent dat de factor in 2001 is opgelopen tot 1,43.
- Eerste versus tweede generatie: iedereen die op 1 januari 1968 al in leven was, behoort tot de eerste generatie. Van de kinderen geboren ná 1 januari 1968 werd een aanzienlijk deel óók nog geboren in een ‘volledig op terugkeer georiënteerde Molukse omgeving’; deze kinderen rekenen wij eveneens tot de eerste generatie. We moeten derhalve, analoog aan de procedure uit paragraaf 5.2 voor de Nederlanders in Indië, de vanaf 1968 gegenereerde geboorten toewijzen aan het type omgeving waarin de geboorte heeft plaatsgevonden: in Moluks woonoord, dan behoort het kind tot de eerste generatie; niet in Moluks woonoord, dan behoort het kind tot de tweede generatie. Het percentage eerste generatie onder de geboorten loopt af over de tijd. We gebruiken als ruwe benadering hiervoor: een daling met 6 procent-punten per jaar, van 94 procent in 1968 tot 0 procent in 1983.

Resultaten. *Figuur 5.4* toont het verloop van de Molukse bevolking over de periode 1968-2001 onder de gehanteerde veronderstellingen. Doordat er ook na 1968 nog kinderen worden geboren in de woonoorden en daarmee binnen de eerste generatie, groeit de eerste generatie, 25,4 duizend in 1968, nog door tot het jaar 1982 (29,1 duizend). In 2001 omvat de populatie Molukkers 42,3 duizend personen (niet noodzakelijkerwijs nog steeds woonachtig in Nederland): 25,9 duizend van de eerste generatie (maar voor een zeer groot deel geboren in Nederland, namelijk in een Moluks woonoord) en 16,4 duizend van de tweede generatie. Van de 25,9 duizend personen van de eerste generatie zijn er slecht 5,6 duizend oud genoeg om de oorlog te hebben meegemaakt (55 jaar of ouder op 1 januari 2001); zij komen dus in aanmerking voor een uitkering in het kader van *Het Gebaar*.

Figuur 5.4. Indische Nederlanders 1946-2001: Molukkers



De resultaten van deze vooruitberekening zijn in hoge mate vergelijkbaar met de reeds vermelde schattingen uit de literatuur (zie tabel 5.1 hierboven). De cijfers van Veenman en Vleugels hebben betrekking op Molukkers in Nederland, terwijl onze cijfers betrekking hebben op Molukkers afstammend van de groep die per 1 januari 1968 in Nederland was. Omdat de netto migratie van Molukkers na 1967 beperkt is, moeten beide groepen in hoge mate vergelijkbaar zijn.

5.5 | Totale groep Indische Nederlanders

In de vorige paragrafen is voor drie groepen Indische Nederlanders het demografisch verloop over de periode 1946-2001 geschetst: zij die in 1946 Nederlander waren (veruit de grootste groep); zij die in 1946 géén Nederlander waren maar dat in de periode 1946-1967 wel zijn geworden; en de Molukkers. Om het totale aantal Indische Nederlanders te krijgen mag men deze drie groepen niet zonder meer bij elkaar optellen, omdat de groepen ‘naturalisaties 1946-1967’ en ‘Molukkers’ elkaar gedeeltelijk overlappen.

Op grond van het registratiesysteem van het CAZ kan informatie worden afgeleid van het aantal Molukkers dat de Nederlandse nationaliteit heeft verkregen. Deze cijfers blijken betrekking te hebben op de gezinshoofden. Wanneer het aantal genaturaliseerden uit het registratiesysteem wordt

vermenigvuldigd met de gemiddelde gezinsgrootte (6,0, volgens de CAZ-registratie) blijkt het percentage genaturaliseerden 17,1 procent te zijn. We gaan er dus vanuit dat het hele gezin de Nederlandse nationaliteit heeft gekregen.

Volgens het CAZ waren 871 Molukse gezinshoofden genaturaliseerd in de periode 1951-1970. Voor 1 januari 1967 hadden 653 naturalisaties plaatsgevonden. Aangezien tussen de tijd van de aanvraag van naturalisatie en het verschijnen van de aankondiging van de naturalisatie in het staatsblad een periode tussen een half en een jaar in acht moet worden genomen, zal het aantal genaturaliseerde gezinshoofden op 1 januari 1968 724 bedragen indien het aantal naturalisaties dat was toegekend in het jaar 1967 wordt meegeteld.

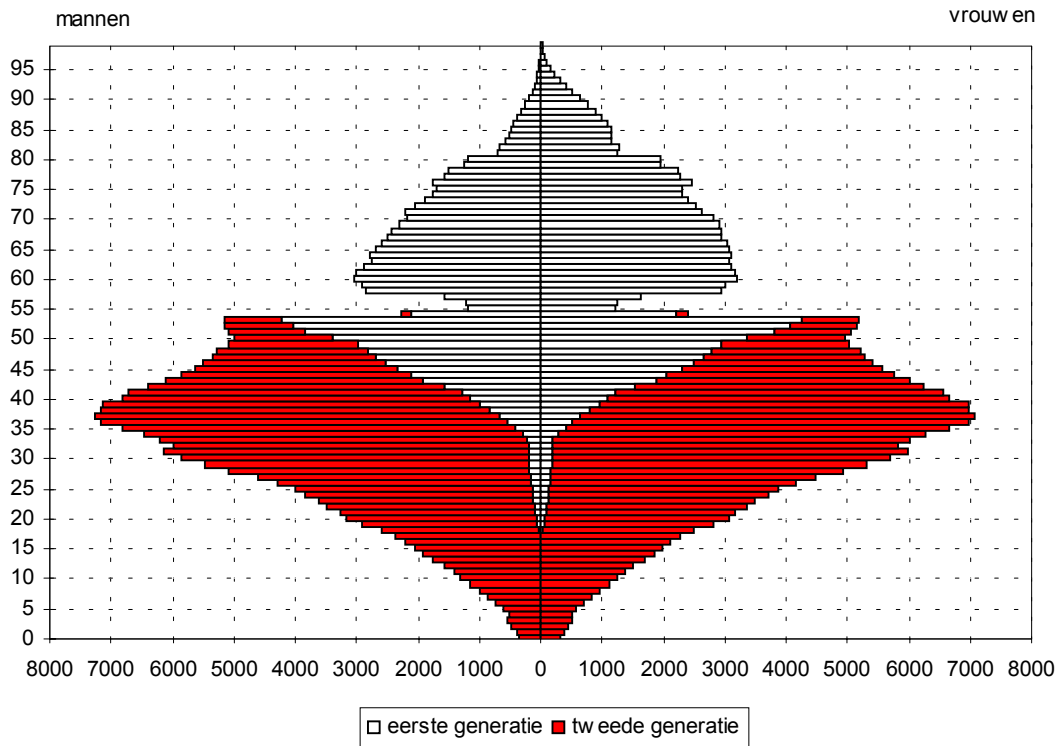
Voor de ontwikkeling van de Molukse bevolkingsgroep heeft naturalisatie geen enkele invloed. Het is echter wél van invloed voor de demografische reconstructie van de totale populatie der 'Indische Nederlanders'. Immers, voorzover de Molukkers vóór 1967 de Nederlandse nationaliteit hebben verkregen, zijn zij tevens inbegrepen bij de groep 'niet-Nederlanders in 1946' uit paragraaf 5.3. Om dubbeltellingen te voorkomen, moet daarom de groep Molukkers worden verminderd met het percentage genaturaliseerden-voor-1967, dat wil zeggen 17,1 procent, alvorens deze groep te combineren met de beide andere groepen Indische Nederlanders¹⁹.

Met deze correctie bedraagt het totaal aantal Indische Nederlanders volgens de door ons gehanteerde definitie per 1 januari 2001: 492 duizend oorspronkelijke Nederlanders, plus 38 duizend genaturaliseerden 1946-1967, plus 42 duizend Molukkers, minus zeven duizend Molukkers genaturaliseerd 1946-1967, totaal 565 duizend personen. Deze personen wonen anno 2001 niet noodzakelijkerwijs in Nederland.

Figuur 5.5 toont de verdeling van de totale populatie Indische Nederlanders 2001 naar leeftijd, geslacht en generatie. De demografische geschiedenis van de groep wordt fraai in deze verdeling geïllustreerd. De insnoering rond leeftijd 55 (eerste generatie) hangt samen met de lage geboorteaantallen onder de Nederlanders tijdens de Japanse bezetting. Voor jongere leeftijden neemt de

¹⁹ De veronderstellingen ten aanzien van vruchtbaarheid, gemengde huwelijksluiting, en onderscheid tussen eerste en tweede generatie zijn iets verschillend voor de 17 procent genaturaliseerde Molukkers in paragraaf 5.3 en de Molukkers in paragraaf 5.4. Echter, de 'fout' die we hierdoor maken is relatief zeer klein.

Figuur 5.5. Totaal Indische Nederlanders (ongeacht woonland) naar leeftijd en geslacht, 1 januari 2001



omvang van de eerste generatie snel af; dat er in de leeftijdsgroep 20-35 überhaupt nog Indische Nederlanders van de eerste generatie zijn is uitsluitend dankzij het feit dat er in de periode 1965-1980 kinderen geboren in Molukse woonoorden als eerste generatie zijn meegeteld. Startend bij leeftijd 54 (geboortjaar 1946) begint de tweede generatie Indische Nederlanders op de komen. De zeer omvangrijke twee generatie in het leeftijdsinterval 20-40 jaar hangt samen met het grote aantal geboorten in de periode 1960-1980: veel eerste generatie Indische Nederlanders in de vruchtbare leeftijden, een landelijk hoog vruchtbaarheidsniveau, en bovendien nog eens extra opgehoogd door de hoge mate van gemengde huwelijkssluiting onder Indische Nederlanders (het kenmerk 'tweede generatie Indische Nederlander' kan immers zowel door de vader als door de moeder op het kind worden overgebracht). Desalniettemin is ook de tweede generatie Indische Nederlanders uiteindelijk tot uitsterven gedoemd. Dat zal echter pas tegen het einde van de 21^e eeuw het geval zijn.

In *schema 5.1* wordt een overzicht gegeven van alle stappen die zijn gezet in de totale reconstructie van het getal van 565 duizend Indische Nederlanders anno 2001. De laatste stap, de correctie van dit getal aan de hand van CBS-gegevens, komt in hoofdstuk 7 aan de orde.

Schema 5.1. Samenvattend overzicht

6. Demografische reconstructie voor *Het Gebaar*

6.1 | Inleiding

Na onderhandelingen met Indische vertegenwoordigers is in de loop van 2001 door de regering een omvangrijk geldbedrag beschikbaar gesteld in verband met *Het Gebaar*, een individuele “tegenoetkoming aan de Indische gemeenschap voor het beleid van voorgaande regeringen dat erg kil, bureaucratisch en formalistisch is geweest. De regering maakt *Het Gebaar* vanwege vermoedelijke tekortkomingen in het naoorlogse rechtsherstel” (zie <http://www.gebaar.nl>).

Op grond van de doelgroep-omschrijving (paragraaf 6.2) kan het aantal personen dat in principe voor een uitkering in aanmerking komt vrijwel rechtstreeks worden afgeleid uit de demografische reconstructies voor de verschillende groepen Indische Nederlanders zoals die in hoofdstuk 5 zijn gepresenteerd. Deze schatting wordt toegelicht in paragraaf 6.3. Om nader inzicht te krijgen in de betrouwbaarheid van deze aantalschatting zijn nog twee aanvullende werkzaamheden uitgevoerd die eveneens in dit hoofdstuk worden besproken:

- *Plausibiliteitsanalyse* (paragraaf 6.4). De uitkomsten van de reconstructie 1930-1945 en 1945-heden zijn vergeleken met enkele beschikbare naoorlogse cijfers, om na te gaan in hoeverre deze met elkaar sporen. Bij al deze vergelijkingen geldt dat de definitie van de doelgroep voor *Het Gebaar* goed in het oog moet worden gehouden. Zoals reeds is aangegeven bestaan er geen cijfers, en dus ook geen naoorlogse cijfers, die naadloos sporen met de doelgroepomschrijving. Veel meer dan een indicatie kan de plausibiliteitsanalyse dan ook niet opleveren.
- *Gevoeligheidsanalyse* (paragraaf 6.5). De onzekerheid in de reconstructie 1945 heeft betrekking op verschillende onderdelen en veronderstellingen. Voor de belangrijkste bronnen van onzekerheid zijn alternatieve ver-

onderstellingen geformuleerd en doorgerekend op hun effect op de doelgroepschatting. Deze gevoeligheidsanalyse geeft een indicatie over de mate van betrouwbaarheid van de centrale doelgroepschatting, en daarmee een interval waarbinnen het werkelijke (maar onbekende) aantal met grote waarschijnlijkheid zal liggen.

6.2 | Doelgroep-omschrijving

Als belanghebbenden voor *Het Gebaar* worden beschouwd degenen die

- A. in de periode van 8 maart 1942 tot 15 augustus 1945 geheel of gedeeltelijk
 - a. in het voormalig Nederlands-Indië hebben verbleven, en/of
 - b. gedurende deze periode door de Japanners elders zijn geïnterneerd en/of tewerkgesteld; én voorts
 - zich nadien, al dan niet tijdelijk, en uiterlijk op 1 januari 1967 in Nederland hebben gevestigd; én voorts
 - ten tijde van hun vestiging in Nederland of in ieder geval op 1 januari 1967 de Nederlandse nationaliteit bezaten, dan wel voor 1 januari 1967 een aanvraag voor het Nederlanderschap hebben gedaan, welke aanvraag na die datum tot toekenning van het Nederlanderschap heeft geleid.
 - c. met betrekking tot de hiervoor genoemde eisen van het Nederlanderschap, worden de personen die genoemd staan in de Wet betreffende de positie van Molukkers (Stb. 1976, 468) onder artikelen 1, eerste lid, 2 en 3 eerste lid, gelijk gesteld met iemand die de Nederlandse nationaliteit had op 1 januari 1967, met dien verstande dat:
 - de eis dat de betrokkene ten tijde van inwerkingtreding van deze wet in Nederland woonplaats of werkelijk verblijf had, niet geldt;
 - het beschikken over een verklaring van de minister van Justitie als bedoeld in artikel 3, eerste lid, van deze wet, niet is vereist.

Bovendien komen in aanmerking degenen die

- B. in de periode van 8 maart 1942 tot 15 augustus 1945 geheel of gedeeltelijk
 - d. in Nederlands-Indië hebben verbleven; en/of
 - e. gedurende deze periode door de Japanners elders zijn geïnterneerd en/of tewerkgesteld; én die
 - nadien rechtstreeks naar een ander land dan Nederlands-Indië of Indonesië zijn geëmigreerd; en die

- op het moment van emigratie de Nederlandse nationaliteit bezaten.

Erfgenamen van de belanghebbende komen in aanmerking voor de gelden van de belanghebbende als deze is overleden na 11 december 2000 (de datum waarop het besluit tot *Het Gebaar* door de regering werd genomen). Van een uitkering zijn uitgesloten degenen die in de periode van 8 maart 1942 tot 15 augustus 1945 of een deel daarvan de Japanse nationaliteit hebben bezeten en/of zij die door de Nederlandse rechter wegens collaboratie met de Japanse bezetter zijn veroordeeld.

6.3 | Indische Nederlanders in 2001 en *Het Gebaar*

Op grond van deze doelgroep-omschrijving kan de omvang van de doelgroep voor *Het Gebaar* vrijwel rechtstreeks worden afgeleid uit de demografische reconstructies voor de verschillende groepen Indische Nederlanders zoals die in hoofdstuk 5 zijn gepresenteerd.

De peildatum voor *Het Gebaar* is vastgesteld op 11 december 2000, de datum van het desbetreffende regeringsbesluit. Dit valt vrijwel samen met 1 januari 2001. We kijken daarom naar het berekende aantal Indische Nederlanders per 1 januari 2001.

Het Gebaar is uitsluitend bedoeld voor personen die de Japanse bezetting hebben meegemaakt. Personen geboren ná 15 augustus 1945 tellen niet mee. We kijken daarom naar het berekende aantal Indische Nederlanders dat op 1 januari 2001 de leeftijd van 55 jaar of ouder had (ofwel: geboren in 1945 of eerder).

Van de groep Indische Nederlanders die reeds op 1 januari 1946 de status van Nederlander had (paragraaf 5.2) komt iedereen in aanmerking voor *Het Gebaar*, met uitzondering van de *Katjangs*. Voor deze groep (exclusief *Katjangs*) geldt immers:

- zij verbleven tijdens de oorlogsjaren in Nederlands-Indië;
- zij zijn na de oorlog hetzij naar Nederland (A) hetzij naar een ander land (B) geëmigreerd met de Nederlandse nationaliteit (de 6 duizend die permanent voor de Indonesische nationaliteit kozen zijn niet meegeteld).

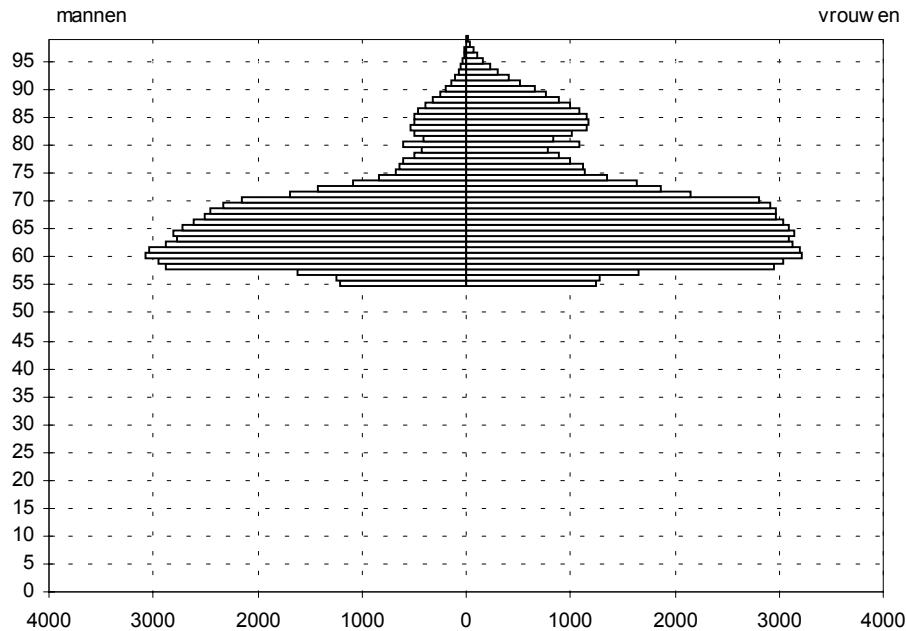
Exclusief *Katjangs* telt deze groep 254 duizend personen in 1946, waarvan er op 1 januari 2001 nog 109 duizend in leven waren (en 55 jaar of ouder waren). Eigenlijk zou deze groep nog moeten worden vermeerderd met enkele tientallen, misschien enkele honderden niet-ingezetenen die desalniettemin in krijgsgevangenschap of tewerkstellingskampen onder de Japanse bezetting hebben geleden (zogenoemde passanten) omdat zij ‘toevallig’ in de archipel aanwezig waren op het moment dat de oorlog uitbrak, en moeten worden verminderd met die personen die aantoonbaar (dat wil zeggen via een gerechtelijk vonnis) met de Japanse bezetter hebben gecollaboreerd. Volgens Teitler (1996) is in het laatste geval echter sprake van een verwaarloosbaar klein aantal. Omdat het om zulke kleine aantallen gaat, is het niet zinvol om het getal van 109 duizend bij te stellen.

Van de oorspronkelijk niet-Nederlandse groep Indische Nederlanders die in de periode 1946-1967 naar Nederland is geëmigreerd en daar vervolgens de Nederlandse nationaliteit heeft verkregen (paragraaf 5.3) komt iedereen per definitie in aanmerking (doelgroepomschrijving A). Het aantal 55-plussers op 1 januari 2001 in deze groep bedraagt 7 duizend.

Van de groep Molukkers in Nederland (paragraaf 5.4) komt eveneens iedereen per definitie in aanmerking (doelgroepomschrijving A (c)). Het aantal 55-plussers op 1 januari 2001 in deze groep bedraagt 5,6 duizend. Echter, naar schatting 17 procent van deze groep bezat in 1967 al de Nederlandse nationaliteit en is derhalve reeds als rechthebbende geteld. Na aftrek van deze dubbel getelde Molukkers resteren 5 duizend personen.

De totale doelgroep voor *Het Gebaar* omvat derhalve $109+7+5$ ofwel 121 duizend personen²⁰. De samenstelling van de doelgroep naar leeftijd en geslacht staat weergegeven in *figuur 6.1*.

²⁰ In januari 2002 werd door het NIDI als doelgroepschatting het getal van 115 duizend gepubliceerd (Walhout *et al.*, 2002). In deze eerdere schatting waren echter niet begrepen de Molukkers die niet aan de naturalisatie-eis 1967 voldeden, omdat deze groep op dat moment nog niet in de officiële doelgroep-omschrijving voor *Het Gebaar* meetelde.

Figuur 6.1. Doelgroep voor *Het Gebaar* naar leeftijd en geslacht, 1 januari 2001

6.4 | Plausibiliteitsanalyse

Tot nu toe is uitsluitend een prospectieve benadering gehanteerd. De geschiedenis werd in chronologische volgorde gereconstrueerd met de beschikbare gegevens plus aanvullende veronderstellingen (vanaf 1930 werd jaar voor jaar de demografische ontwikkeling gemodelleerd).

Men zou ook kunnen kijken naar indicatoren in onze samenleving anno 2001 die mogelijk iets zeggen over de omvang van de doelgroep van *Het Gebaar*. Weinigzeggend zijn de aantallen personen met bijvoorbeeld een abonnement op een bepaald tijdschrift (zoals *Moesson*) of de aantallen bezoekers van de Haagse *Pasar Malam*. Meerzeggend is een bij het CBS beschikbaar bestand van de huidige omvang van een definitoerisch enigszins vergelijkbare populatie, te weten het aantal personen dat op 1 januari 2001 woonachtig was in Nederland en dat (zeer waarschijnlijk) de oorlog in het voormalig Nederlands-Indië heeft meegemaakt. Een speciaal door het CBS gemaakte berekening (Harmsen, 2002), gebaseerd op een telling in de Gemeentelijke Basisadministraties (be-

volkingsregisters), telt het aantal op 1 januari 2001 nog in leven zijnde personen woonachtig in Nederland naar:

- jaar van vestiging in Nederland (tussen 1945 en 1967),
- geboorteland (Nederlands-Indië), en
- geboortejaar (vóór 1 januari 1946).

Het aantal in Nederland geboren personen dat naar Nederlands-Indië was gegaan ('totoks'), aldaar de oorlog meemaakte en zich na de oorlog in Nederland vestigde, is verkregen via schattingen op grond van de aantallen in Nederland geboren immigranten uit Indonesië die zich tussen 1946 en 1967 in Nederland hebben gevestigd.

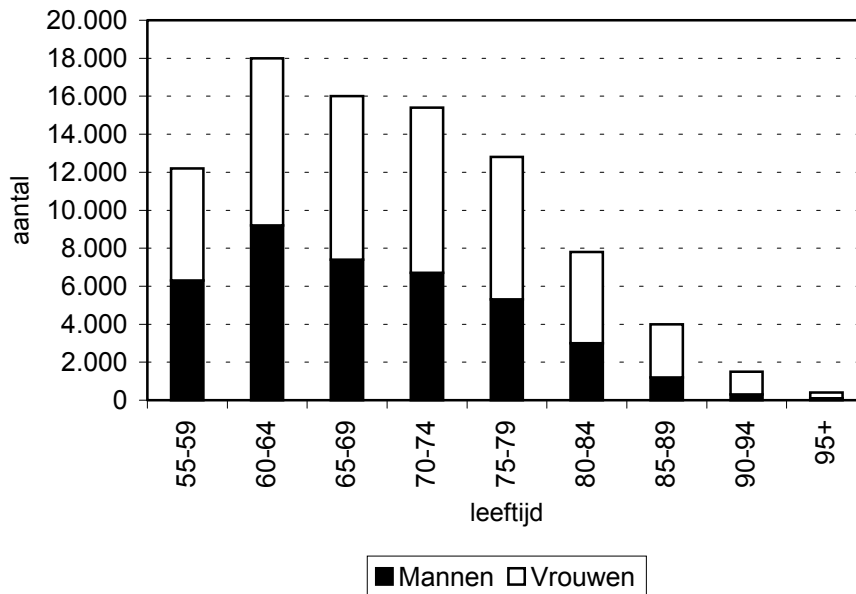
Het aantal personen dat meerdere keren tussen Nederlands-Indië/Indonesië en Nederland migreerde, is uit deze berekening niet af te lezen.

Op grond van deze criteria zouden er in Nederland op 1 januari 2001 circa 88 duizend personen woonachtig zijn die de oorlog in het voormalig Nederlands-Indië hebben meegemaakt en die tussen 1946 en 1967 naar Nederland zijn gemigreerd. De samenstelling van deze groep naar leeftijd en geslacht staat weergegeven in *figuur 6.2*. Naar geboorteland is de samenstelling als volgt:

- 69 duizend personen zijn in Nederlands-Indië geboren, waarvan
 - 46 duizend met beide ouders eveneens geboren in Indië,
 - 12 duizend met één ouder geboren in Indië en één in Nederland,
 - 10 duizend met beide ouders geboren in Nederland;
- 18 duizend personen zijn geboren in Nederland;
- circa duizend personen zijn geboren in een ander Europees land.

Het is alleszins begrijpelijk dat het door het CBS getelde aantal lager uitkomt dan de 121 duizend volgens de prospectieve methode; immers, in het laatste geval wordt *niet* verondersteld dat iedereen nu in Nederland woont, in de CBS-telling wél.

Figuur 6.2. In Nederland woonachtige personen die tijdens de oorlog in Indië verbleven, 1 januari 2001



Bron: CBS (Harmsen, 2002).

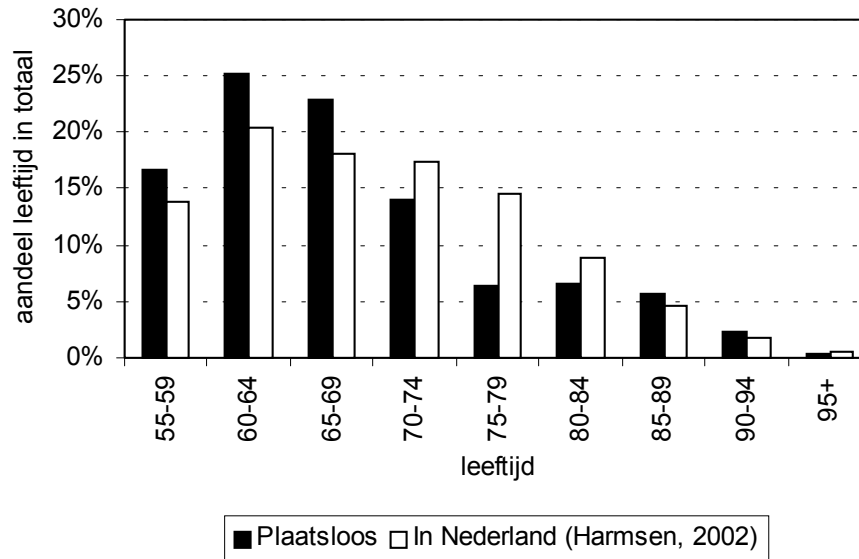
Het verschil tussen de uitkomsten van de prospectieve methode en deze plausibiliteitsanalyse kan dus worden geïnterpreteerd als een indicatie van de omvang van de bevolkingsgroep die wél de oorlog in Nederlands-Indië meemaakte, maar thans niet in Nederland woont. Helaas heeft het zoeken naar meer concrete demografische bronnen over die aantallen nauwelijks resultaten gehad. Slechts door een enkeling is een schatting gemaakt van de aantallen Indische Nederlanders die nu in Australië, Nieuw-Zeeland, de Verenigde Staten of elders wonen. Willems (2001, p. 17) noemt een getal van 50 duizend personen en doelt daarmee op de omvang van de groep die in de decennia na de Tweede Wereldoorlog naar elders is gemigreerd. Dat aantal zal ongetwijfeld ook enkele ná de oorlog geboren kinderen omvatten, die uiteraard weer geen recht hebben op een uitkering in het kader van *Het Gebaar*. Over het aantal anno 2001 nog in leven zijnde rechthebbenden in den vreemde is nauwelijks iets bekend. Wel weten wij dat de New Zealand Action Committee Ex-Japanese War Victims tezamen met geaffilieerde groepen in Australië circa 1.300 leden telde waarvan circa 600 uit Nederlands-Indië maar dat aantal is inclusief

nabestaanden. H.C. Zeeman, president van de Nieuw-Zeelandse commissie, schat dat binnen zijn organisatie ruim 400 personen in aanmerking komen voor *Het Gebaar*. A. Flach, editor van het Australische tijdschrift *Bambu*, schat dat hij circa 600 in Australië wonende abonnees heeft die in aanmerking komen, dat de helft van hen nog steeds Nederlander is en direct vanuit Nieuw-Guinea in Australië arriveerde. In de Verenigde Staten en Canada zijn circa 750 personen op *Moesson* geabonneerd. Voorts is een namenlijst beschikbaar waarop 3.000 personen worden genoemd waarvan “80 procent Indische Nederlanders waarvan het grootste deel in Canada en de USA” woont²¹.

Omdat de in de prospectieve methode onderscheiden groep ‘Nederlanders in 1946’ (exclusief *Katjangs*) direct na de oorlog werd vastgesteld en niet werd verondersteld dat zij per definitie allemaal naar Nederland zijn gekomen, kan de ‘plaatsloze’ eindbevolking worden gezien als de totale bevolkingsgroep die in aanmerking komt voor *Het Gebaar* ongeacht waar zij wonen. Immers, degenen die (tijdelijk) naar Nieuw-Guinea vertrokken, zijn later vrijwel allemaal weergekeerd en kunnen dus als ‘niet vertrokken’ worden beschouwd, en dat geldt ook voor anderen die direct, als Nederlander, Indië hebben verruild voor een ander land; van deze laatste groep is mogelijk een deel op dit moment geen Nederlander meer, maar zij waren dat wel op het moment dat ze de Indische archipel verlieten.

Het verschil tussen de 121 duizend en 88 duizend, dat wil zeggen 33 duizend personen, is dan een indicatie van het aantal (Nederlandse) overlevenden van de Japanse bezetting die nu niet in Nederland woonachtig zijn. Indien het door Willems (2001, p. 17) genoemde aantal van oorspronkelijk circa 50 duizend personen dat ooit vanuit de Indische archipel al dan niet via Nederland naar een ander land is vertrokken juist is, dan zou het zeer wel mogelijk zijn dat daarvan anno 2001 nog circa tweederde in leven is. Van diegenen die nu nog wél in Nederland verblijven is immers in 2001 nog circa de helft in leven. Het is aannemelijk dat degenen die zich in Australië of andere landen vestigden gemiddeld jonger waren dan zij die zich in Nederland vestigden, en derhalve in 2001 een hogere overlevingsfractie kennen. Een aanwijzing dat de ‘plaatsloze’ groep van 121 duizend inderdaad een jongere leeftijdsopbouw heeft dan de in Nederland woonachtige groep van 88 duizend wordt verkregen uit *figuur 6.3*.

²¹ Zie bijlage 4 voor een overzicht van de gevoerde correspondentie waaraan deze getallen zijn ontleend.

Figuur 6.3. Leeftijdverdeling doelgroep *Het Gebaar*, 'plaatsloos' versus 'in Nederland'

Tezamen leveren deze getallen derhalve een redelijk consistent en alleszins aannemelijk demografisch beeld op.

6.5 | Gevoeligheidsanalyse

Zoals gesteld is de reconstructie van de demografische geschiedenis gebaseerd op een beperkt aantal geregistreerde gegevens en een groot aantal veronderstellingen. Om na te gaan hoe gevoelig de doelgroepschatting voor *Het Gebaar* is voor de belangrijkste veronderstellingen waarover onzekerheid bestaat, wordt in deze paragraaf een aantal alternatieve berekeningen gepresenteerd die aangeven wat de einduitkomst zou zijn geweest bij enkele afwijkende veronderstellingen. Deze gevoeligheidsanalyse geeft een indicatie van de mate van betrouwbaarheid van de centrale doelgroepschatting en daarmee een interval (bandbreedte) waarbinnen het werkelijke (maar onbekende) aantal met grote waarschijnlijkheid zal liggen.

Bij de formulering van de veronderstellingen bestond voornamelijk onzekerheid over:

- de berekende bevolkingsomvang op 1 januari 1942;
- de omvang van de sterfte gedurende de Japanse bezetting;
- het percentage Nederlanders onder de gereconstrueerde Europese bevolking op 1 januari 1946;
- de omvang van de sterfte in de periode 1946-1956;
- het aantal naoorlogse naturalisaties;
- de omvang van de Molukse doelgroep.

Voor ieder van deze onderdelen zijn alternatieve veronderstellingen geformuleerd en is het effect daarvan op de einduitkomst in 2001 doorgerekend.

De onzekerheidsmarges zijn als volgt vastgesteld:

- Bevolkingsomvang op 1 januari 1942: tussen 1931 en 1942 is de Europese bevolking in de basisberekening gegroeid van 248 duizend tot 305 duizend personen, waarvan 294 duizend exclusief As-mogendheden (Japanners en Duitsers). De statistieken waarop deze berekening is gebaseerd, zijn van goede kwaliteit, maar natuurlijk niet onfeilbaar. Met name de door Van Velden (1963) beargumenteerde afname van het aantal Duitsers en Japanners tussen 1930 en 1941 ad circa 2,5 procent ofwel circa 7 duizend personen zit waarschijnlijk slechts zeer ten dele in de cijfers verwerkt, aangezien immers de gebruikte migratiestatistiek uitsluitend op Nederland betrekking heeft. Ook bestaat er enige onduidelijkheid omtrent de vraag in hoeverre de ‘scheepsbevolking en passanten’ nu wel of niet in de cijfers zitten. Al met al schatten wij dat het gehanteerde getal van 294 duizend er maximaal 10 duizend naast zit. Bij een startbevolking van 284 duizend respectievelijk 304 duizend valt in 2001 de omvang van de doelgroep 3,5 procent lager respectievelijk 3,5 procent hoger uit dan in de centrale doelgroepschatting.
- Sterftcijfers gedurende de Japanse bezetting: de veronderstellingen in de centrale doelgroepschatting leiden over de periode 1942-1945 tot 27 duizend sterfgevallen. Dit is hoger dan het getal dat Bossenbroek (2001, p. 41) noemt, te weten 22 duizend, zij het dat dit laatste getal exclusief buitenkampers is. Wanneer we aannemen dat het verschil tussen beide aantallen een indicatie is voor de onzekerheid ten aanzien van de sterftcijfers tijdens de Japanse bezetting, dan impliceert dit een onzekerheidsmarge van circa 50 procent. Bij 50 procent lagere respectievelijk hogere sterftcijfers valt in 2001 de omvang van de doelgroep 2,5 procent lager respectievelijk 2,5 procent hoger uit dan in de centrale doelgroepschatting.

- Het percentage Nederlanders in de Europese bevolking (exclusief Assomogendheden) van 1 januari 1946 is in de centrale doelgroepschatting vastgesteld op 92 procent. Dit percentage is gebaseerd op twee overwegingen: in 1930 was 86,7 procent van de totale Europese bevolking Nederlander; en het percentage Japanners en Duitsers bedroeg in 1930 ongeveer zes procent. Tussen 1930 en 1942 is het aandeel Duitsers en Japanners in de totale Europese bevolking teruggelopen tot circa 3,5 procent ofwel met 2,5 procentpunt (Van Velden, 1963). Dit suggereert dat het percentage Nederlanders in 1946 ook best enkele procentpunten hoger of lager zou kunnen zijn geweest. Gezien de grote omvang van de groep lijkt een marge van twee procentpunten voldoende veilig. Bij een percentage Nederlanders van 90 respectievelijk 94 valt in 2001 de omvang van de doelgroep twee procent lager respectievelijk twee procent hoger uit dan in de centrale doelgroepschatting.
- De sterftcijfers in de periode 1946-1956 zijn gesteld op een factor van ongeveer 2 maal de sterftcijfers in Nederland, een factor die tussen 1956 en 1963 vervolgens afloopt naar 1. De factor 2 is gebaseerd op de verhouding tussen de sterftcijfers onder Europeanen en die in Nederland gedurende de jaren dertig. Het is zeer wel mogelijk dat de sterfte na 1945 meer of juist minder afweek van die in Nederland. Een factor van 1,5 of 2,5 lijkt een redelijke marge, hetgeen rond de basiswaarde van 2 een marge van 25 procent impliceert. Bij 25 procent hogere respectievelijk lagere sterftcijfers valt in 2001 de omvang van de doelgroep 1 procent lager respectievelijk 1 procent hoger uit dan in de centrale doelgroepschatting.
- De doelgroepschatting van de groep naoorlogse naturalisaties is gebaseerd op een aantal van 23.244 personen die tussen 1945 en 1968 eerst vanuit Nederlands-Indië/Indonesië naar Nederland zijn geïmmigreerd en vervolgens de Nederlandse nationaliteit hebben gekregen. Dit aantal is ontleend aan de bevolkingsregistratie in Nederland en moet daarom als zeer betrouwbaar worden beschouwd. Iets meer onzekerheid bestaat er ten aanzien van de uitsplitsing van dit totale aantal in personen geboren respectievelijk voor 1946 en na 1945. Al met al taxeren wij de afwijking in dit aantal op maximaal 1000 personen, ofwel circa vier procent van 23.244. Bij vier procent minder respectievelijk meer naoorlogse naturalisaties valt in 2001 de omvang van de doelgroep 0,2 procent lager respectievelijk 0,2 procent hoger uit dan in de centrale doelgroepschatting.
- De doelgroepschatting van de groep Molukkers is gebaseerd op de registraties van het Commissariaat Ambonezenzorg per 1 januari 1968, alsmede op een schatting van het aantal reeds onder de naturalisaties

begrepen Molukkers. Het geregistreerde aantal personen geboren vóór 1946 bedroeg in 1968 9,4 duizend, waarvan in 2001 nog 5,6 duizend in leven waren, waarvan naar schatting 17,1 procent reeds in de naturalisaties is begrepen. De totale onzekerheid taxeren wij op ten hoogste duizend personen, ofwel maximaal 0,8 procent van de centrale doelgroepschatting.

Bij elkaar leveren deze bronnen van onzekerheid een maximale onzekerheidsmarge op van tien procent rond de centrale doelgroepschatting van 121 duizend belanghebbenden. Het is niet zeer waarschijnlijk dat alle onzekerheden maximaal dezelfde kant op werken. Anderzijds zijn niet alle mogelijke bronnen van onzekerheid in de gevoeligheidsanalyse betrokken. Het lijkt daarom alleszins verantwoord om een onzekerheidsmarge te hanteren van tien procent ofwel 12 duizend rechthebbenden.

De gevoeligheidsanalyse toont aan dat de berekende einduitkomst van de centrale doelgroepschatting (121 duizend) een betrouwbare schatting is van het aantal personen dat in aanmerking komt voor een eenmalige uitkering in het kader van *Het Gebaar*. Een margegebied van plus of min 12 duizend personen daaromheen lijkt een verantwoord en veilig eindantwoord te zijn.

7. Indische Nederlanders en de bevolkingsstatistieken van het CBS

7.1 | Inleiding

De bevolkingsstatistieken van het CBS zijn gebaseerd op de Gemeentelijke Basisadministraties (GBA). Iedereen die in Nederland staat ingeschreven in het gemeentelijke bevolkingsregister wordt opgenomen in de CBS statistiek. Van elke (geregistreerde!) inwoner van Nederland is een groot aantal gegevens bekend, waaronder leeftijd, geslacht, wie de ouders zijn, en dergelijke.

Het CBS maakt in zijn zogenoemde allochtonenstatistiek gebruik van (naast leeftijd, geslacht en dergelijke) een drietal kenmerken: het geboorteland van de persoon zelf, het geboorteland van de moeder, en het geboorteland van de vader. Als *allochtoon* wordt door het CBS beschouwd: iedereen met tenminste één in het buitenland geboren ouder. Is de persoon zelf in het buitenland geboren, dan wordt die persoon gerekend tot de eerste generatie; is de persoon in Nederland geboren, dan wordt hij/zij gerekend tot de tweede generatie.

Op 1 januari 2001 telde volgens het CBS Nederland 2,9 miljoen allochtonen op een totale bevolking van 16,0 miljoen (18 procent). Deze 2,9 miljoen allochtonen kunnen nader worden onderverdeeld naar herkomstland. Met 404 duizend personen vormt de groep met herkomstland Indonesië (inclusief voormalig Nederlands-Indië) de grootste categorie, op de voet gevolgd door Duitsland (399 duizend), Turkije (320 duizend), Suriname (309 duizend) en Marokko (273 duizend).

Volgens de definitie van het CBS is iemand die in het buitenland is geboren uit twee in Nederland geboren ouders géén allochtoon. Daar valt veel voor te zeggen. Doorgaans zal het hier immers gaan om Nederlandse kinderen die

‘toevallig’ in het buitenland zijn geboren, bijvoorbeeld omdat de ouders vanwege het werk tijdelijk buiten Nederland woonden. Echter, in het geval van voormalig Nederlands-Indië valt een interessante groep buiten de allochtonenstatistiek: de kinderen die in Nederlands-Indië zijn geboren uit *twee* in Nederland geboren ouders (‘totoks’), in Indië een deel van hun jeugd hebben doorgebracht en pas nadien naar Nederland zijn overgekomen. Het CBS beschikt natuurlijk wél over gegevens betreffende deze groep kinderen, in 2001 circa 27 duizend personen groot.

In dit hoofdstuk wordt een vergelijking gemaakt tussen de gegevens van het CBS enerzijds en de in eerdere hoofdstukken gereconstrueerde bevolking der ‘Indische Nederlanders’ anderzijds. Bij de cijfers van het CBS tellen wij de groep geboren in Indonesië/Indië uit twee in Nederland geboren ouders ook mee; benadrukt moet echter worden dat deze groep door het CBS tot de autochtone Nederlandse bevolking wordt gerekend, en *niet* tot de allochtonen met herkomstland Indonesië (inclusief voormalig Nederlands-Indië).

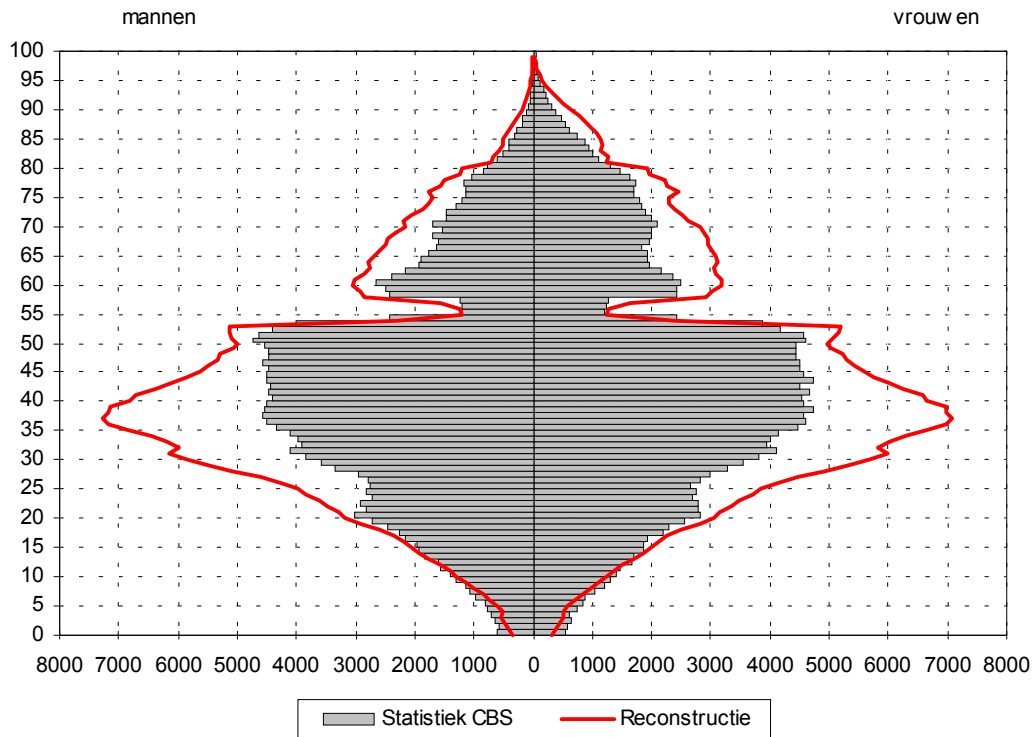
7.2 | De CBS cijfers en de gereconstrueerde aantallen Indische Nederlanders

Volgens de cijfers van het CBS (zie *tabel 7.1*) woonden er op 1 januari 2001 in Nederland 431 duizend personen afkomstig uit Ind(ones)ie (zelf daar geboren of een daar geboren ouder). Volgens de demografische reconstructies uit eerdere hoofdstukken bedroeg de plaatsloze populatie ‘Indische Nederlanders’ op 1 januari 2001 565 duizend. *Figuur 7.1* toont van beide bevolkingen de samenstelling naar leeftijd en geslacht.

Tabel 7.1. ‘Indische Nederlanders’ per 1 januari 2001 (duizendtallen)

| Bevolkingsstatistiek CBS (geboorteland) | | Reconstructie dit rapport | |
|--|-----|---------------------------|-----|
| - Geboren in Ind(ones)ie, twee in NL geboren ouders | 27 | | |
| - Geboren in Ind(ones)ie, een of twee <i>niet</i> in NL geboren ouders | 139 | | |
| Totaal eerste generatie | 166 | Eerste generatie | 229 |
| - Geboren in NL, twee in Ind(ones)ie geboren ouders | 71 | | |
| - Geboren in NL, één in Ind(ones)ie geboren ouder | 194 | | |
| Totaal tweede generatie | 265 | Tweede generatie | 337 |
| Totaal | 431 | Totaal | 565 |

Figuur 7.1. Indische Nederlanders naar leeftijd en geslacht, 1 januari 2001: statistiek versus reconstructie



Het is natuurlijk niet verwonderlijk dat de aantallen voor ‘statistiek’ en ‘reconstructie’ zo sterk uiteenlopen. De definitie van de bevolking waarover het in beide gevallen gaat is immers op belangrijke onderdelen geheel verschillend. De belangrijkste verschillen zijn de volgende:

- Het CBS telt uitsluitend personen woonachtig in Nederland. Onze 565 duizend is daarentegen ‘plaatsloos’ en omvat ook Indische Nederlanders die in het buitenland wonen.
- Het CBS hanteert uitsluitend het geboorteland-criterium. Het in dit rapport gehanteerde criterium is ruimer: men hoeft slechts gedurende enige tijd aan de koloniale cultuur van het voormalige Nederlands-Indië te hebben blootgestaan (hetzij zelf, als eerste generatie, hetzij via een ouder, als tweede generatie). Met name de ‘totoks’ (en ook hun in *Nederland* geboren kinderen) veroorzaken een bevolkingsverschil: zij tellen bij het CBS niet mee, maar bij onze reconstructie wél.

- Anderzijds is ons criterium iets smaller, omdat wij personen met een nadrukkelijk *Indonesische* achtergrond niet meetellen en het CBS wel. Dit verschil werkt met name op de jongste leeftijdsgroepen in, hetgeen verklaart waarom in figuur 7.1 aan de onderkant de CBS aantallen iets *groter* zijn dan de gereconstrueerde aantallen.
- Een ander punt waarin onze populatie waarschijnlijk iets kleiner is dan die van het CBS betreft de Indische Nederlanders die de Tweede Wereldoorlog in Nederland hebben doorgemaakt. Bij ons wordt het leeuwendeel van de bevolking in 1945 gevormd door hen die als Nederlander tijdens de oorlog in Indië verbleven; buiten hen zijn alleen de *Katjangs* (geboren in Indië, oorlog in Nederland, 15-30 jaar oud in 1945) expliciet ook in de reconstructie opgenomen. Daarnaast zijn er echter zonder twijfel ook andere groepen personen met geboorteland Nederlands-Indië geweest, die wél (evenals hun kinderen) in de CBS-cijfers meetellen maar niet in de gereconstrueerde cijfers.
- Ten aanzien van de *Molukkers* is ons criterium daarentegen weer een stuk ruimer dan dat van het CBS. De eerste generatie Molukkers omvat bij ons namelijk niet alleen zij die in Ind(ones)ië (op de Molukken) zijn geboren, maar ook alle in Nederlandse woonoorden voor Molukkers geboren kinderen. Als gevolg daarvan loopt ook de tweede generatie Molukkers bij ons ‘langer door’ dan bij het CBS.

In de volgende paragraaf zullen wij deze mogelijke oorzaken van verschillen tussen de CBS-cijfers en de gereconstrueerde cijfers nader onderzoeken. Ter afsluiting wordt gepoogd een samenvattend overzicht van de verschillen te geven. Met behulp van dat overzicht krijgt men enig inzicht in de vraag, hoe de omvang van de populatie ‘Indische Nederlanders anno 2001’ verandert al naar gelang de definitie die wordt gehanteerd.

7.3 | Verschillen tussen CBS en reconstructie

7.3.1. Eerste generatie

Het CBS telt per 1 januari 2001 166 duizend ‘Indische Nederlanders’ van de eerste generatie, de reconstructie 229 duizend. Voor het achterhalen van de bronnen van verschillen tussen beide getallen is het zinvol om een onderscheid te maken tussen personen geboren vóór 1946 enerzijds, en personen geboren na 1945 anderzijds. Bij het CBS gaat het om respectievelijk 90 en 75 duizend personen, bij de reconstructie om 139 en 89 duizend.

Eerste generatie, geboren vóór of tijdens de Tweede Wereldoorlog

Het CBS telt 90 duizend personen, de reconstructie 139 duizend, een verschil van 49 duizend. Hierbinnen kunnen de volgende categorieën worden onderscheiden:

- Personen die in Nederland zijn geboren maar tijdens de Tweede Wereldoorlog in Indië verbleven, als zogenoemde ‘totoks’. Zij worden door het CBS niet geteld, in de reconstructie wel. Volgens Harmsen (2002) waren er begin 2001 nog circa 18 duizend van deze personen in leven en woonachtig in Nederland.
- Personen die als Nederlander tijdens de Tweede Wereldoorlog in Indië verbleven en nadien²² naar een ander land zijn geëmigreerd (Australië, enzovoort). Op grond van de plausibiliteitsanalyse uit paragraaf 6.4 kan dit aantal worden geschat op 33 duizend personen (thans nog in leven, woonachtig buiten Nederland). Zij worden door het CBS niet geteld, in de reconstructie wel.
- Personen die in Indië zijn geboren, tijdens de Tweede Wereldoorlog in Nederland verbleven, maar *niet* behoren tot de *Katjangs*. Zij worden door het CBS wel geteld, maar zijn niet opgenomen in onze reconstructie, hoewel ze strikt genomen wel voldoen aan onze definitie van ‘Indische Nederlanders’. Op grond van het verschil tussen CBS en gereconstrueerde cijfers zouden er naar schatting nog 2 duizend van deze personen thans in leven moeten zijn en woonachtig in Nederland.

We krijgen dan de volgende aansluiting tussen CBS en gereconstrueerde cijfers: $90 + 18 + 33 - 2 = 139$.

Eerste generatie, geboren na de Tweede Wereldoorlog

Het CBS telt 75 duizend personen, de reconstructie 89 duizend, een verschil van 14 duizend. Hierbinnen kunnen de volgende categorieën worden onderscheiden:

- Molukkers geboren in woonoorden in Nederland. Deze worden door het CBS als tweede generatie geteld, in de reconstructie als eerste generatie. Volgens de reconstructie van de Molukse bevolkingsgroep bedroeg begin

²² Er zijn uiteraard ook personen geweest die zich reeds vóór de Tweede Wereldoorlog in een ander land hebben gevestigd. Wij gaan er echter van uit dat wie zich vóór de oorlog vestigde in een ander land, daarmee te kennen geeft over een onvoldoende sterke speciale gevoelsband met Nederland te beschikken om voor het predikaat ‘Indische Nederlander’ in aanmerking te komen.

2001 het aantal Molukkers geboren na 1952 en in de reconstructie behandeld als eerste generatie 15 duizend personen.

- Personen geboren in Indonesië, zonder speciale gevoelsband met Nederland. Zij worden door het CBS wel geteld, in de reconstructie niet. Wij schatten hun aantal op circa 20 duizend; dit getal komt overeen met het CBS-cijfer voor de eerste generatie geboren vanaf 1960.
- Kinderen geboren in Ind(ones)ië, en vandaar met hun ouders meegeëmigreerd naar een ander land (Australië enzovoort). Zij worden door het CBS niet geteld, in de reconstructie wel. Het is buitengewoon lastig om voor deze groep een redelijke schatting te geven. Deze kinderen moeten zijn inbegrepen in het door Willems (2001, p. 17) genoemde aantal van oorspronkelijk circa 50 duizend personen dat ooit vanuit de Indische archipel naar een ander land is vertrokken. Wij houden het op 10 duizend kinderen (na de Tweede Wereldoorlog geboren, in 2001 nog in leven, woonachtig in het buitenland).
- Personen die om andere redenen niet meer in Nederland woonachtig zijn. Zij worden door het CBS niet geteld, in de reconstructie wel. Uiteraard vindt er ook onder Indische Nederlanders ‘gewoon’ migratieverkeer plaats; te denken valt met name aan al dan niet tijdelijke arbeidsmigratie naar andere EU-landen of Noord-Amerika. Er is geen andere manier om de omvang van deze groep te schatten dan als restpost; deze komt uit op 9 duizend.

We krijgen dan de volgende aansluiting tussen CBS en gereconstrueerde cijfers: $75 + 15 - 20 + 10 + 9 = 89$.

7.3.2. *Tweede generatie*

Het CBS telt per 1 januari 2001 265 duizend ‘Indische Nederlanders’ van de tweede generatie, de reconstructie 337 duizend. We maken opnieuw een onderscheid tussen personen geboren vóór 1946 enerzijds, en personen geboren na 1945 anderzijds. Bij het CBS gaat het om respectievelijk tien en 255 duizend personen, in de reconstructie om 0 en 337 duizend.

Tweede generatie, geboren vóór of tijdens de Tweede Wereldoorlog

- Het CBS telt 10 duizend personen, de reconstructie 0. Dit verschil moet volledig bestaan uit personen, geboren in Nederland uit ouders die zelf in Indië zijn geboren, tijdens WOII in Nederland verbleven, en gezien het feit dat zij reeds voor 1946 kinderen kregen voor het merendeel niet zullen behoren tot de *Katjangs*. Deze ouders, voor zover thans nog in leven en woonachtig in Nederland, vormen het getal van 2 duizend hierboven geteld

bij de eerste generatie. Hun 10 duizend thans nog in Nederland levende kinderen worden door het CBS wel geteld, maar zijn niet opgenomen in onze reconstructie, hoewel ze strikt genomen wel voldoen aan onze definitie van ‘tweede generatie Indische Nederlanders’.

We krijgen dan de volgende aansluiting tussen CBS en gereconstrueerde cijfers: $10 - 10 = 0$.

Tweede generatie, geboren na de Tweede Wereldoorlog

Het CBS telt 255 duizend personen, de reconstructie 337 duizend, een verschil van 82 duizend. Hierbinnen kunnen de volgende categorieën worden onderscheiden:

- Molukkers geboren in woonoorden in Nederland. Deze kinderen worden door het CBS als tweede generatie geteld, maar in de reconstructie als eerste generatie. Hierboven is hun aantal geschat op 15 duizend personen.
- Kinderen van Molukkers geboren in woonoorden in Nederland. Deze kinderen worden door het CBS als derde generatie en derhalve niet geteld, in de reconstructie als tweede generatie. Onze eerste generatie omvat 15 duizend personen. Met 50 procent vrouwen, een gemiddeld kindertal van twee kinderen per vrouw, en 33 procent gemengde huwelijkssluiting zou het dan gaan om circa 20 duizend kinderen.
- Kinderen geboren in Nederland uit personen geboren in Indonesië, zonder speciale gevoelsband met Nederland. Zij worden door het CBS wel geteld, in de reconstructie niet. Wij schatten hun aantal op circa 20 duizend; dit getal komt overeen met het CBS-cijfer voor de tweede generatie geboren vanaf 1990.
- Kinderen van ouders die ná de oorlog zijn geëmigreerd naar een ander land (Australië enzovoort) en in dat land zijn geboren. Zij worden door het CBS niet geteld, in de reconstructie wel. Wij schatten dit aantal op 30 duizend personen. Dit aantal is als volgt verkregen: het aantal geëmigreerde ouders dat thans nog in leven is bedraagt 33 duizend (zie hierboven); het oorspronkelijke aantal lag iets hoger (sterfte), zeg 40 duizend (tevens de 50 duizend van Willems minus 10 duizend na de Tweede Wereldoorlog in Ind(ones)ië geboren kinderen); met een gemiddeld kindertal van twee kinderen per vrouw en volledig ongemengde huwelijkssluiting (de veronderstelling luidt dat men als echtpaar emigreerde) geeft dat 40 duizend kinderen; aangezien daarvan tien duizend in Ind(ones)ië zijn geboren, zijn er 30 duizend geboren in Australië enzovoort.

- Kinderen van personen geboren in Ind(ones)ië, en vandaar met hun ouders mee-geëmigreerd naar een ander land (Australië enzovoort). Zij worden door het CBS niet geteld, in de reconstructie wel. Het aantal mee-geëmigreerde kinderen is eerder gesteld op tien duizend. Met een gemiddeld kindertal van twee per vrouw en volledig gemengde huwelijkssluiting (men ‘gaat op’ in het nieuwe vestigingsland) levert dit 20 duizend kinderen op.
- Na de Tweede Wereldoorlog in Nederland geboren kinderen van ‘totoks’ die na de Tweede Wereldoorlog naar Nederland zijn teruggekeerd. Er zijn thans (zie hierboven) nog 18 duizend van zulke ‘totoks’ in leven. Stel hun aantal in 1946 op 50 duizend (sterfte 1946-2001), waarvan 25 duizend vrouwen; stel het gemiddeld kindertal op twee en de gemengde huwelijkssluiting op 20 procent; dit levert dan 60 duizend kinderen op. Echter, een deel van deze kinderen zal niet in Nederland maar in Indië zijn geboren, hetzij vóór 1946, hetzij tussen het einde van de Tweede Wereldoorlog en de repatriëring naar Nederland. Wij houden het aantal in *Nederland* geboren kinderen op circa 30 duizend (de overige 30 duizend zijn in Ind(ones)ië geboren en behoren derhalve tot de *eerste* generatie).
- Na de Tweede Wereldoorlog in Nederland geboren kinderen van ouders die in Indië zijn geboren, tijdens de Tweede Wereldoorlog in Nederland verbleven, maar niet behoren tot de *Katjangs*. Zij worden door het CBS wel geteld, maar zijn niet opgenomen in onze reconstructie, hoewel ze strikt genomen wel voldoen aan onze definitie van ‘Indische Nederlanders’. Het aantal thans nog in leven zijnde en in Nederland woonachtige *ouders* is eerder gesteld op 2 duizend. Het aantal uit deze ouders geboren *kinderen* is lastig te bepalen. Hun aantal vóór 1946 geboren kinderen is eerder gesteld op 10 duizend; hun aantal ná de Tweede Wereldoorlog geboren kinderen stellen wij eenvoudigheidshalve op 5 duizend.
- Personen die om andere redenen niet meer in Nederland woonachtig zijn. Zij worden door het CBS niet geteld, in de reconstructie wel. Evenals bij de eerste generatie schatten wij ook deze als gevolg van ‘gewoon’ migratie-verkeer uit Nederland verdwenen groep als restpost; deze komt uit op 22 duizend.

We krijgen dan de volgende aansluiting tussen CBS en gereconstrueerde cijfers: $255 - 15 + 20 - 20 + 30 + 20 + 30 - 5 + 22 = 337$.

7.3.3. *Ophoging gereconstrueerde aantallen*

Uit het systematische overzicht uit de vorige sub-paragrafen zijn drie categorieën thans nog levende Indische Nederlanders naar voren gekomen die

niet zijn opgenomen in de totnogtoe gereconstrueerde populatie per 1 januari 2001, maar die wél voldoen aan de in dit rapport gehanteerde definitie van ‘Indische Nederlander’. Deze drie categorieën zijn:

- f. geboren in Nederlands-Indië, tijdens de Tweede Wereldoorlog in Nederland maar niet als *Katjang*: 2 duizend thans nog in leven (eerste generatie, geboren voor 1946);
- g. geboren in Nederland, voor of tijdens de Tweede Wereldoorlog, uit de groep onder (a): 10 duizend thans nog in leven (tweede generatie, geboren voor 1946);
- h. geboren in Nederland, na de Tweede Wereldoorlog, uit de groep onder (a): 5 duizend thans nog in leven (tweede generatie, geboren na 1945).

Inclusief deze in de reconstructie ‘vergeten’ groepen komt het totale aantal Indische Nederlanders per 1 januari 2001 uit op 582 duizend (zie *tabel 7.2*). Aangezien geen van deze ‘vergeten’ personen tijdens de oorlog in Indië verbleef, heeft deze ophoging geen invloed op de doelgroepschatting voor *Het Gebaar*.

Tabel 7.2. Indische Nederlanders per 1 januari 2001, zonder en met ophoging ‘vergeten’ groepen (maal 1000)

| | Reconstructie hoofdstuk 5 | Inclusief ophoging |
|--------------------|---------------------------|--------------------|
| Eerste generatie: | | |
| geboren -1945 | 139 | 141 |
| geboren 1946-heden | 89 | 89 |
| totaal | 229 | 231 |
| Tweede generatie: | | |
| geboren -1945 | 0 | 10 |
| geboren 1946-heden | 337 | 342 |
| totaal | 337 | 352 |
| Totaal: | | |
| geboren -1945 | 139 | 151 |
| geboren 1946-heden | 426 | 431 |
| totaal | 565 | 582 |

7.4 | Totaaloverzicht

Tabel 7.3 geeft een samenvattend overzicht van de verschillen tussen de cijfers van het CBS en de uitkomsten van de reconstructie (inclusief ophoging). Het kan geen kwaad om nogmaals te benadrukken dat beide statistische bronnen een geheel verschillende definitie van het begrip ‘Indische Nederlander’ hanteren. Bij ‘CBS’ gaat het om geboorteland (Ind(ones)ie) én om huidige woonplaats (Nederland). Bij ‘reconstructie’ gaat het om het ooit hebben blootgestaan aan de koloniale cultuur van het voormalige Nederlands-Indië, en deze cultuur door migratie naar elders (dat wil zeggen buiten Indonesië) hebben meegebracht.

Uit de gevoeligheidsanalyse bij de doelgroepschatting voor *Het Gebaar* (paragraaf 6.5) kwam al naar voren dat de demografische reconstructie van de Indische Nederlanders door enkele onzekerheden is omgeven. Deze onzekerheden gelden in versterkte mate voor de naoorlogse generatie Indische Nederlanders, waar immers aanvullende veronderstellingen moesten worden gemaakt over met name vruchtbaarheid en gemengde huwelijkssluiting. Uit het feit dat er een behoorlijke mate van aansluiting is verkregen tussen de gereconstrueerde aantallen enerzijds en de ‘harde’ aantallen uit de bevolkingsstatistiek van het CBS anderzijds, zou men de conclusie kunnen trekken dat de in dit rapport gepresenteerde demografische reconstructie van de groep Indische Nederlanders anno 2001 redelijk betrouwbaar moet zijn. Desalniettemin valt er op deze aansluiting wel het nodige af te dingen. De in tabel 7.3 samengevatte ontleding van het verschil tussen ‘CBS’ en ‘reconstructie’ (inclusief ophoging) is gebaseerd op tamelijk ruwe berekeningen, en in sommige gevallen niet veel meer dan een ‘educated guess’. Het lijkt dan ook aanbevelenswaardig om telkens een foutenmarge van rond de tien procent aan te houden.

Tabel 7.3. Indische Nederlanders 2001 naar woonland, aansluiting tussen 'CBS' en 'reconstructie' (inclusief ophoging) (maal 1000)

| | Totaal | waarvan woonachtig in | |
|---|--------|-----------------------|------------|
| | | Nederland | buitenland |
| CBS: geboren in Ind(ones)ië | 166 | 166 | 0 |
| Af: geen speciale gevoelsband met Nederland | -20 | -20 | |
| Bij: 'totoks' | 18 | 18 | |
| Bij: 'Australië enzovoort' | 43 | | 43 |
| Bij: Molukkers geboren in woonoorden | 15 | 15 | |
| Bij: 'gewoon' gemigreerden | 9 | | 9 |
| Totaal = reconstructie eerste generatie | 231 | 179 | 52 |
| CBS: geboren in Nederland uit in Ind(ones)ië geboren ouder(s) | 265 | 265 | |
| Af: geen speciale gevoelsband met Nederland | -20 | -20 | |
| Bij: kinderen 'totoks' | 30 | 30 | |
| Bij: geboren in 'Australië enzovoort' | 50 | | 50 |
| Af: Molukkers geboren in woonoorden | -15 | -15 | |
| Bij: kinderen van Molukkers geboren in woonoorden | 20 | 20 | |
| Bij: 'gewoon' gemigreerden | 22 | | 22 |
| Totaal = reconstructie tweede generatie | 352 | 280 | 72 |
| CBS eerste plus tweede generatie | 430 | 430 | |
| Reconstructie eerste plus tweede generatie | 582 | 458 | 124 |

8. Samenvatting

In dit rapport is een beschrijving gegeven van de demografische geschiedenis van de Indische Nederlanders. Daarbij gaat het om de vraag, wat er heden ten dage (1 januari 2001) nog in demografische zin is te merken van het Nederlandse koloniale verleden in wat sinds 1949 Indonesië is.

Die vraag was niet een-twee-drie te beantwoorden. Wel is er ooit een aanzet gegeven tot een omvangrijker onderzoek (Beets en Koesoebjono, 1991) maar dat bleek toen gecompliceerd en niet haalbaar te zijn. Thans werd een dergelijk onderzoek wel gewenst vanwege de actualiteit van *Het Gebaar* maar allereerst moest daartoe een volledige reconstructie worden gemaakt van de demografische ontwikkelingen van de Nederlands-Indische bevolking.

Onder ‘eerste generatie Indische Nederlanders’ wordt in dit rapport verstaan: personen die zelf een deel van hun leven aan de koloniale cultuur van het voormalige Nederlands-Indië hebben blootgestaan, en deze cultuur door migratie naar elders hebben meegebracht. De ‘tweede generatie Indische Nederlanders’ bestaat dan uit personen die niet zelf aan deze koloniale cultuur hebben blootgestaan, maar als kind daarover wel veel verhalen, en wellicht gewoonten, van hun ouder(s) hebben meegekregen.

Binnen de *eerste generatie* van de totale groep der Indische Nederlanders zijn verschillende groepen onderscheiden:

- i. Personen die tijdens of na de Tweede Wereldoorlog in Nederlands-Indië verbleven en daar de status van ‘Nederlander’ hadden.
- j. Personen die vóór de Tweede Wereldoorlog in Nederlands-Indië verbleven, daar de status van ‘Nederlander’ hadden, maar reeds vóór de oorlog uit Indië zijn vertrokken. In vrijwel alle gevallen was dat naar Nederland.
- k. Personen die tijdens of na de Tweede Wereldoorlog in Nederlands-Indië verbleven, daar weliswaar niet de status van ‘Nederlander’ hadden, maar die

status alsnog hebben verkregen door zich nadien blijvend in Nederland te vestigen. Een aparte groep hierbinnen vormen de:

1. Molukkers: personen van de Molukken die zich gedwongen zagen te kiezen tussen Indonesië en Nederland, om die reden naar Nederland overkwamen, maar in Nederland gedurende lange tijd in een gesloten Nederlands-Indische/Molukse cultuur hebben geleefd omdat zij in de veronderstelling leefden dat hun verblijf in Nederland slechts tijdelijk zou zijn.

De beschikbaarheid van demografische gegevens is voor elk van deze vier groepen geheel verschillend. Om deze reden is bij het opstellen van de demografische geschiedenis der Indische Nederlanders een per groep verschillende aanpak gevolgd.

Numeriek veruit de belangrijkste groep is (a): zij die als Nederlander de Japanse bezetting van Indië hebben meegemaakt. Geschikte gegevens over de Nederlandse (Europese) bevolking in Indië naar leeftijd en geslacht zijn voor het laatst beschikbaar in de Volkstelling van 1930. Aan de hand van gegevens over de loop van deze bevolking in de periode 1931-1945, aangevuld met extrapolaties en schattingen, is de bevolking naar leeftijd en geslacht per ultimo 1945 gereconstrueerd. Vervolgens is de bevolking 1945, toen naar schatting 254 duizend personen groot, doorgerekend naar 2001, gebruik makend van veronderstellingen ten aanzien van sterfte, vruchtbaarheid en gemengde huwelijkssluiting.

Groep (b) bestaat voor een belangrijk deel uit kinderen van Nederlanders in Indië die voor hun opleiding in Nederland verbleven op het moment dat de Tweede Wereldoorlog uitbrak. Voor deze groep wordt de start van de demografische berekeningen gevormd door de situatie per ultimo 1945. Aan de hand van onregelmatigheden in de leeftijdsverdeling van groep (a) is groep (b) gereconstrueerd (in 1945 circa 34 duizend personen) en vervolgens doorgerekend naar 2001.

Bij groep (c) ontbreekt een voor de hand liggend 'startmoment'. Deze groep Indische Nederlanders is immers zeer geleidelijk, over een reeks van jaren tot de populatie der 'Indische Nederlanders' toegetreden. Als start is daarom niet genomen een bevolking op een zeker moment, maar de gebeurtenis 'naturalisatie tot Nederlander na eerst vanuit Ind(ones)ië naar Nederland te zijn gemigreerd'. De basis hiervoor wordt gevormd door CBS statistieken over

immigratie en naturalisatie in de jaren 1946-1967. In deze periode zijn circa 23 duizend personen vanuit Ind(ones)ie tot Nederlander genaturaliseerd

Groep (d) ten slotte, de Molukkers, vergt weer een andere aanpak. De oorzaak daarvan is gelegen in het feit dat de Molukkers zich wél voor 1967 in Nederland hebben gevestigd, maar in 1967 slechts in zeer beperkte mate de Nederlandse nationaliteit hadden aangenomen. Voor groep (d) is daarom aansluiting gezocht bij een speciale registratie van de Ambonezen in Nederland, met gegevens naar leeftijd en geslacht per 1 januari 1968. Deze populatie is vervolgens door-gerekend naar 2001. In 1968 bedroeg het aantal Molukkers circa 25 duizend; circa 17 procent van hen bezat in 1968 reeds de Nederlandse nationaliteit, en is dus tevens begrepen in groep (c).

Bij het bepalen van de totale populatie Indische Nederlanders per 1 januari 2001 is ten slotte een klein aantal correcties uitgevoerd. Deze correcties zijn ingegeven door een systematische vergelijking van de vooruitberekende bevolking enerzijds en de CBS-gegevens betreffende de in Nederland woonachtige bevolking met geboorteland of geboorteland ouders Ind(ones)ie anderzijds.

Het aldus demografisch gereconstrueerde aantal Indische Nederlanders bedroeg in 1945 288 duizend personen, in 2001 582 duizend personen (inclusief tweede generatie), waarvan er naar schatting 458 duizend woonachtig zijn in Nederland en 124 duizend in het buitenland.

De verdeling van de totale populatie Indische Nederlanders anno 2001 naar leeftijd, geslacht en generatie vormt een fraaie weerspiegeling van de demografische geschiedenis van de groep. De insnoering rond leeftijd 55 (eerste generatie) hangt samen met de lage geboorteaantallen onder de Nederlanders tijdens de Japanse bezetting. Voor jongere leeftijden neemt de omvang van de eerste generatie snel af; dat er in de leeftijdsgroep 20-35 überhaupt nog Indische Nederlanders van de eerste generatie zijn is uitsluitend dankzij het feit dat er in de periode 1965-1980 kinderen werden geboren in Molukse woonoorden die als eerste generatie zijn meegeteld. Startend bij leeftijd 54 (geboortjaar 1946) begint de tweede generatie Indische Nederlanders op te komen. De zeer omvangrijke tweede generatie in het leeftijdsinterval 20-40 jaar hangt samen met het grote aantal geboorten in de periode 1960-1980: veel eerste generatie Indische Nederlanders in de vruchtbare leeftijd, een landelijk hoog vruchtbaarheidniveau, en bovendien nog eens extra opgehoogd door de hoge mate

van gemengde huwelijkssluiting onder Indische Nederlanders (het kenmerk ‘tweede generatie Indische Nederlander’ kan immers zowel door de vader als door de moeder op het kind worden overgebracht). Desalniettemin is ook de tweede generatie Indische Nederlanders uiteindelijk tot uitsterven gedoemd. Dat zal echter pas tegen het eind van de 21^e eeuw het geval zijn.

Na onderhandelingen met Indische vertegenwoordigers is in de loop van 2001 door de regering een omvangrijk geldbedrag beschikbaar gesteld in verband met *Het Gebaar*, een individuele “tegemoetkoming aan de Indische gemeenschap voor het beleid van voorgaande regeringen dat erg kil, bureaucratisch en formalistisch is geweest. De regering maakt *Het Gebaar* vanwege vermoedelijke tekortkomingen in het naoorlogse rechtsherstel”. Op grond van de doelgroep-omschrijving voor *Het Gebaar* kan het aantal personen dat in principe voor een uitkering in aanmerking komt vrijwel rechtstreeks worden afgeleid uit de demografische reconstructies voor de verschillende groepen Indische Nederlanders. Het betreft namelijk op één groep na *alle* Indische Nederlanders voorzover vóór 1946 geboren en in 2001 nog in leven; de ene uitzondering betreft de groep die hierboven met (b) is aangeduid, namelijk de Indische Nederlanders die tijdens de Tweede Wereldoorlog in Nederland verbleven. Op grond van de demografische reconstructie kan de doelgroep voor *Het Gebaar* anno 2001 worden geschat op 121 duizend personen.

De reconstructie van de demografische geschiedenis van de Indische Nederlanders is gebaseerd op een beperkt aantal geregistreerde gegevens en een groot aantal veronderstellingen. Om na te gaan hoe gevoelig de doelgroepschatting voor *Het Gebaar* is voor de belangrijkste veronderstellingen waarover onzekerheid bestaat, zijn diverse alternatieve berekeningen uitgevoerd die aangeven wat de einduitkomst zou zijn geweest bij afwijkende veronderstellingen. Deze gevoeligheidsanalyse geeft een indicatie van de mate van betrouwbaarheid van de centrale doelgroepschatting en daarmee een interval (bandbreedte) waarbinnen het werkelijke (maar onbekende) aantal met grote waarschijnlijkheid zal liggen. De onzekerheidsmarge rond de centrale doelgroepschatting blijkt circa tien procent te bedragen.

Deze onzekerheden gelden in versterkte mate voor de *naoorlogse* generatie Indische Nederlanders, waar immers aanvullende veronderstellingen moesten worden gemaakt over met name vruchtbaarheid en gemengde huwelijkssluiting. Uit het feit dat er een behoorlijke mate van aansluiting is verkregen tussen de gereconstrueerde aantallen enerzijds en de ‘harde’ aantallen uit de bevol-

kingsstatistiek van het CBS anderzijds, zou men de conclusie kunnen trekken dat de in dit rapport gepresenteerde demografische reconstructie van de groep Indische Nederlanders anno 2001 redelijk betrouwbaar moet zijn. Desalniettemin valt er op deze aansluiting wel het nodige af te dingen. De ontleding van het verschil tussen 'CBS' en 'reconstructie' is gebaseerd op tamelijk ruwe berekeningen, en in sommige gevallen niet veel meer dan een 'educated guess'. Het lijkt dan ook aanbevelenswaardig om ook voor de naoorlogse generaties telkens een foutenmarge van rond de tien procent aan te houden.

Literatuur

- Amersfoort, J.J.M. van (1971), *De sociale positie van de Molukkers in Nederland*. Den Haag: Staatsuitgeverij.
- Beets, G. (1994), Een aanzet tot de demografie van de Indische Nederlanders. In: W. Willems en L. Lucassen (red.), *Het onbekende vaderland. De repatriëring van Indische Nederlanders (1946-1964)*. Den Haag: Sdu Uitgeverij Koninginnegracht, pp. 67-79.
- Beets, G. en S. Koesoebjono (1991), Een aanzet tot de demografie van de Indische Nederlanders. Working paper 1991/2. Den Haag, NIDI, 19 pp.
- Beets, G., E. Walhout en S. Koesoebjono (2002), Demografische ontwikkeling van de Molukse bevolkingsgroep in Nederland. *Maandstatistiek van de Bevolking*, 50(6), pp. 13-17.
- Bossenbroek, M. (2001), *De meelstreep. Terugkeer en opvang na de Tweede Wereldoorlog*. Amsterdam: Bert Bakker.
- Cleintuar, G.L. (1990), Indische identiteit als dynamisch begrip. In: W. Willems (red.), *Indische Nederlanders in de ogen van de wetenschap*. Leiden: Rijksuniversiteit/COMT, pp. 52-101.
- Commissie Verwey-Jonker (1959), *Ambonezen in Nederland*. Rapport van de Commissie ingesteld bij besluit van de Minister van Maatschappelijk Werk, dd. 24 september 1957, no. U 2598. Den Haag: Staatsdrukkerij- en Uitgeverijbedrijf.
- Delden, M.C. van (1997), Verplaatsingen. De Japanse bezetting en bersiap. In: W. Willems *et al.* (red.), *Uit Indië geboren. Vier eeuwen familiegeschiedenis*. Zwolle: Waanders, pp. 133-148.
- Doel, H.W. van den (2001), *Afscheid van Indië. De val van het Nederlandse imperium in Azië*. Amsterdam: Prometheus.
- Dulm, J. van *et al.* (2000), *Geïllustreerde atlas van de Japanse kampen in Nederlands-Indië, 1942-1945*. Purmerend: Asia Maior.
- Ellemers, J.E. en R.E.F. Vaillant (1985), *Indische Nederlanders en gerepatrieerden*. Muiderberg: Dick Coutinho.
- Encyclopaedie van Nederlands-Indië* (1917), deel 1. Tweede druk. Den Haag: M. Nijhoff.
- Haan, F. de (1935), *Oud Batavia*. Tweede herziene druk. Bandoeng: A.C. Nix & Co.
- Han, B. S. (1998), The Japanese occupation of Indonesia and the administration of justice today. Myths and reality. *Bijdragen tot de Taal-, Land- en Volkenkunde*, 154/3: 416-456.
- Harmsen, C. (2002), Tijdens de oorlog in Nederlands-Indië. *Maandstatistiek van de Bevolking*, 50(1), pp. 11-12.
- Imhoff, E. van (1994), Tijdpaden naar een stationaire bevolking. In: N. van Nimwegen en G. Beets (red.), *Bevolkingsvraagstukken in Nederland anno 1994: Demografische ontwikkelingen in maatschappelijk perspectief*. NIDI Rapport 35, NIDI, Den Haag, pp. 375-396.
- Jong, J.J.P. de (1994), De bersiap-periode. In: P.J. Drooglever (red.), *Indisch intermezzo. Geschiedenis van de Nederlanders in Indonesië*. Amsterdam: De Bataafsche Leeuw.

- Jong, L. de (1985), *Het Koninkrijk der Nederlanden in de Tweede Wereldoorlog. Deel 11a/b*. Den Haag: Staatsuitgeverij.
- Kleintjes, Ph. (1927), *Staatsinstellingen van Nederlandsch-Indië*. Vijfde herziene bijgewerkte uitgave, eerste deel. Amsterdam, J. H. de Bussy.
- Kwik, G. (1989), *Indos in Southern California*. New York: AMS Press Inc.
- Manuhutu, W. (1987), Molukkers in Nederland. Migranten tegen wil en dank. *Tijdschrift voor Geschiedenis*, 100(3), pp. 432-445.
- Marle, A. van (1951-1952), De groep der Europeanen in Nederlands-Indië, iets over ontstaan en groei. *Indonesië*, 2, pp. 97-121; 4, pp. 314-341; 6, pp. 481-507.
- Ministerie van CRM (1968), *Enkele cijfers over de Ambonezen in Nederland*. Den Haag: Ministerie van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk, Stafbureau Statistiek.
- Nieuwenhuys, R. (1982), *Komen en blijven. Tempo doeloe, een verzonken wereld. Fotografische documenten uit het oude Indië 1870-1920*. Amsterdam: Querido.
- Schuster, J. (1999), *Poortwachters over immigranten. Het debat over immigratie in het naoorlogse Groot-Brittannië en Nederland*. Amsterdam, Het Spinhuis.
- Siwabessy, F. en N. van Wijk (1986), Molukkers en gemengde huwelijken. *Migrantenstudies*, 2(3), pp. 23-37.
- Staatsblad van het Koninkrijk der Nederlanden (1949), Ontwerp wet overdracht souvereiniteit over Indonesië. No. J 570.
- Teitler, G. (1996), Een behoedzame aanpak. Het onderzoek naar de gedragingen van Indisch overheidspersoneel tijdens oorlog en bezetting. In: E. Touwen-Bouwsma en P. Groen (red.), *Tussen Banzai en Bersiap. De afwikkeling van de Tweede Wereldoorlog in Nederlands-Indië*. Den Haag: Sdu Uitgevers, pp. 109-121.
- Veenman, J. (1989), Molukkers in Nederland: een demografische speurtocht. *Migrantenstudies*, 5(3), pp. 6-17.
- Veenman, J. (1990), *De arbeidsmarktpositie van allochtonen in Nederland, in het bijzonder van Molukkers*. Groningen: Wolters-Noordhoff.
- Veer, P. van 't (1980), Vogelvlucht door de geschiedenis van Indonesië (1800-1979). In: R.N.J. Kamerling (red.), *Indonesië toen en nu*. Amsterdam: Intermediair Bibliotheek, pp. 9-34.
- Velden, D. van (1963), *De Japanse interneringskampen voor burgers gedurende de Tweede Wereldoorlog*. Groningen: J.B. Wolters.
- Veur, P.W. van der (1955), *Introduction to a socio-political study of the Eurasians of Indonesia*. Ph.D. Dissertation, Cornell University.
- Vleugels, M. (1998), *Puzzelen met overzeese pensioenen. 40 jaar SIAP, 20 jaar samenwerking met ABP*. Heerlen : Stichting Administratie Indonesische Pensioenen.
- Volkstelling 1920 (1922), *Nederlandsch-Indië, uitkomsten der in de maand November 1920 gehouden Volkstelling*. Deel I, *Tekst*; Deel II, *Tabellen*. Batavia: Drukkerijen Ruygrok & Co.
- Volkstelling 1930 (1933-1935), Deel I (1933), *Inheemsche bevolking van West-Java*; Deel VI (1933), *Europeanen in Nederlandsch-Indië*; Deel VII (1935), *Chineez en andere vreemde oosterlingen in Nederlandsch-Indië*. Batavia: Departement van Landbouw, Nijverheid en Handel.
- Walhout, E., G. Beets en S. Koesoebjono (2002), Indische Nederlanders : een demografische reconstructie ten behoeve van 'Het Gebaar'. *Demos*, 18(1), pp. 1-4.
- Wertheim, W.F. (1947), *Het sociologische karakter van de Indo-maatschappij*. Amsterdam: Vrij Nederland.
- Willems, W. (2001), *Uittocht uit Indië. De geschiedenis van Indische Nederlanders, 1945-1995*. Amsterdam: Bert Bakker.

- Willems, W. en L. Lucassen (red.) (1994), *Het onbekende vaderland. De repatriëring van Indische Nederlanders (1946-1964)*. Den Haag: Sdu Uitgeverij Koninginnegracht.
- Zwitzer, H.L. (1995), *Mannen van 10 jaar en ouder: de jongenskampen van Bangkok en Kedoengdjati, 1944-1945*. Franeker: Van Wijnen.

Bijlage 1:
Europeanen in Nederlands-Indië
naar leeftijd en geslacht,
7 oktober 1930 (exclusief
gelijkgestelde Chinezen)

| Leeftijd | Mannen | Vrouwen | Totaal | Leeftijd | Mannen | Vrouwen | Totaal |
|----------|--------|---------|--------|----------|--------|---------|--------|
| 0 | 3331 | 3221 | 6552 | 20 | 1672 | 1710 | 3382 |
| 1 | 2973 | 2740 | 5713 | 21 | 1928 | 1765 | 3693 |
| 2 | 2989 | 2739 | 5728 | 22 | 2188 | 1891 | 4079 |
| 3 | 2805 | 2815 | 5620 | 23 | 2314 | 1972 | 4286 |
| 4 | 2721 | 2720 | 5441 | 24 | 2490 | 2110 | 4600 |
| 5 | 2790 | 2673 | 5463 | 25 | 2604 | 2218 | 4822 |
| 6 | 2949 | 2865 | 5814 | 26 | 2595 | 2082 | 4677 |
| 7 | 3048 | 2817 | 5865 | 27 | 2766 | 2188 | 4954 |
| 8 | 2864 | 2728 | 5592 | 28 | 2614 | 2165 | 4779 |
| 9 | 2606 | 2461 | 5067 | 29 | 2605 | 2096 | 4701 |
| 10 | 2543 | 2419 | 4962 | 30 | 2669 | 2399 | 5068 |
| 11 | 2119 | 2051 | 4170 | 31 | 2400 | 2129 | 4529 |
| 12 | 2114 | 2002 | 4116 | 32 | 2468 | 2190 | 4658 |
| 13 | 1928 | 2020 | 3948 | 33 | 2458 | 1997 | 4455 |
| 14 | 1745 | 1839 | 3584 | 34 | 2437 | 2033 | 4470 |
| 15 | 1742 | 1769 | 3511 | 35 | 2536 | 1962 | 4498 |
| 16 | 1712 | 1641 | 3353 | 36 | 2395 | 1839 | 4234 |
| 17 | 1621 | 1594 | 3215 | 37 | 2418 | 1715 | 4133 |
| 18 | 1547 | 1623 | 3170 | 38 | 2380 | 1698 | 4078 |
| 19 | 1509 | 1596 | 3105 | 39 | 2193 | 1470 | 3663 |

| Leeftijd | Mannen | Vrouwen | Totaal | Leeftijd | Mannen | Vrouwen | Totaal |
|----------|--------|---------|--------|----------------------|--------|---------|--------|
| 40 | 2214 | 1650 | 3864 | 70 | 152 | 226 | 378 |
| 41 | 2072 | 1316 | 3388 | 71 | 138 | 172 | 310 |
| 42 | 2113 | 1349 | 3462 | 72 | 106 | 158 | 264 |
| 43 | 1827 | 1212 | 3039 | 73 | 95 | 137 | 232 |
| 44 | 1771 | 1179 | 2950 | 74 | 95 | 138 | 233 |
| 45 | 1650 | 1179 | 2829 | 75 | 93 | 160 | 253 |
| 46 | 1438 | 1038 | 2476 | 76 | 64 | 101 | 165 |
| 47 | 1379 | 950 | 2329 | 77 | 59 | 85 | 144 |
| 48 | 1250 | 860 | 2110 | 78 | 55 | 92 | 147 |
| 49 | 1149 | 735 | 1884 | 79 | 39 | 58 | 97 |
| 50 | 1166 | 897 | 2063 | 80 | 53 | 64 | 117 |
| 51 | 1024 | 629 | 1653 | 81 | 34 | 49 | 83 |
| 52 | 927 | 655 | 1582 | 82 | 19 | 40 | 59 |
| 53 | 866 | 552 | 1418 | 83 | 9 | 39 | 48 |
| 54 | 819 | 550 | 1369 | 84 | 11 | 35 | 46 |
| 55 | 796 | 549 | 1345 | 85 | 13 | 23 | 36 |
| 56 | 670 | 484 | 1154 | 86 | 8 | 25 | 33 |
| 57 | 593 | 437 | 1030 | 87 | 7 | 21 | 28 |
| 58 | 561 | 468 | 1029 | 88 | 4 | 10 | 14 |
| 59 | 525 | 371 | 896 | 89 | 4 | 8 | 12 |
| 60 | 558 | 459 | 1017 | 90 | 4 | 13 | 17 |
| 61 | 430 | 343 | 773 | 91 | 3 | 5 | 8 |
| 62 | 400 | 368 | 768 | 92 | 5 | 1 | 6 |
| 63 | 377 | 307 | 684 | 93 | 0 | 3 | 3 |
| 64 | 346 | 297 | 643 | 94 | 2 | 7 | 9 |
| 65 | 307 | 286 | 593 | 95 | 6 | 3 | 9 |
| 66 | 247 | 253 | 500 | 96 | 2 | 2 | 4 |
| 67 | 261 | 251 | 512 | 97 | 0 | 1 | 1 |
| 68 | 232 | 225 | 457 | 98 | 2 | 1 | 3 |
| 69 | 180 | 196 | 376 | 99 | 0 | 0 | 0 |
| | | | | onbekend | 2465 | 4997 | 7462 |
| | | | | Totaal | 127481 | 112681 | 240162 |
| | | | | enkelvoudige telling | | | 255 |
| | | | | scheepsbevolking | | | 3079 |
| | | | | Totaal | | | 243496 |

Bijlage 2:

Loop van de Europese bevolking in Nederlands-Indië, 1900-1941

| | Geboorte | Sterfte | Erkenningen | Huwelijks- overschot | Gelijk- stelling | Bron |
|------|----------|---------|-------------|-------------------------|---------------------|-------------------|
| 1910 | 3270 | | | | | Koloniaal Verslag |
| 1911 | 3435 | | | | | Koloniaal Verslag |
| 1912 | 3574 | | | | | Koloniaal Verslag |
| 1913 | 3699 | | | | | Koloniaal Verslag |
| 1914 | 3915 | | | | | Koloniaal Verslag |
| 1915 | 4127 | | | | | Koloniaal Verslag |
| 1916 | 4370 | | | | | Koloniaal Verslag |
| 1917 | 4459 | | | | | Koloniaal Verslag |
| 1918 | 4680 | | | | | Koloniaal Verslag |
| 1919 | 4171 | | | | | Koloniaal Verslag |
| 1920 | 5461 | 2240 | 1032 | 455 | 351 | Koloniaal Verslag |
| 1921 | 5798 | 2470 | 991 | 408 | 254 | Koloniaal Verslag |
| 1922 | 6344 | 2060 | 975 | 462 | 372 | Koloniaal Verslag |
| 1923 | 6139 | 1998 | 1021 | 455 | 386 | Koloniaal Verslag |
| 1924 | 6411 | 2260 | 1026 | 524 | 404 | Koloniaal Verslag |
| 1925 | 5797 | 2248 | 1018 | 567 | 433 | Koloniaal Verslag |
| 1926 | 5609 | 2443 | 1042 | 506 | 299 | Koloniaal Verslag |
| 1927 | 5786 | 2354 | 1019 | 576 | 546 | Koloniaal Verslag |
| 1928 | 5998 | 2245 | 882 | 513 | 486 | Koloniaal Verslag |
| 1929 | ? | ? | ? | ? | 319 | Koloniaal Verslag |
| 1930 | 6494 | 2464 | 699 | 481 | 527 | Indisch Verslag |
| 1931 | 6381 | 2414 | 711 | 503 | 754 | Indisch Verslag |
| 1932 | 6210 | 2356 | 742 | 505 | 602 | Indisch Verslag |
| 1933 | 5918 | 2304 | 619 | 435 | 476 | Indisch Verslag |
| 1934 | 5919 | 2359 | 533 | 381 | 698 | Indisch Verslag |
| 1935 | 5960 | 2442 | 574 | 384 | 497 | Indisch Verslag |
| 1936 | 6117 | 2372 | 690 | 451 | 839 | Indisch Verslag |
| 1937 | 6062 | 2558 | 687 | 400 | 479 | Indisch Verslag |
| 1938 | 6494 | 2434 | 622 | 458 | 714 | Indisch Verslag |
| 1939 | 7094 | 2553 | 760 | 462 | 460 | Indisch Verslag |
| 1940 | 7587 | 2668 | 721 | 483 | 460 | Indisch Verslag |
| 1941 | 7408 | 2650 | 700 | 500 | 600 | Schatting |

| | Immigratie | Emigratie | Bron |
|------|------------|-----------|------------------------------------|
| 1900 | 2781 | 3836 | CBS (90% van Nederland-koloniën) |
| 1901 | 3225 | 3573 | CBS (90% van Nederland-koloniën) |
| 1902 | 4177 | 4249 | CBS (90% van Nederland-koloniën) |
| 1903 | 4091 | 4351 | CBS (90% van Nederland-koloniën) |
| 1904 | 3222 | 3893 | CBS (90% van Nederland-koloniën) |
| 1905 | 3427 | 4335 | CBS (90% van Nederland-koloniën) |
| 1906 | 2974 | 4091 | CBS (90% van Nederland-koloniën) |
| 1907 | 3806 | 4175 | CBS (90% van Nederland-koloniën) |
| 1908 | 4236 | 4343 | CBS (90% van Nederland-koloniën) |
| 1909 | 4334 | 3871 | CBS (90% van Nederland-koloniën) |
| 1910 | 4632 | 3992 | CBS (90% van Nederland-koloniën) |
| 1911 | 4844 | 4510 | CBS (90% van Nederland-koloniën) |
| 1912 | 5159 | 4681 | CBS (90% van Nederland-koloniën) |
| 1913 | 5849 | 5399 | CBS (90% van Nederland-koloniën) |
| 1914 | 4407 | 4827 | CBS (90% van Nederland-koloniën) |
| 1915 | 3794 | 3327 | CBS (90% van Nederland-koloniën) |
| 1916 | 3245 | 4258 | CBS (90% van Nederland-koloniën) |
| 1917 | 2097 | 2300 | CBS (90% van Nederland-koloniën) |
| 1918 | 2614 | 966 | CBS (90% van Nederland-koloniën) |
| 1919 | 4715 | 6521 | CBS (90% van Nederland-koloniën) |
| 1920 | 7173 | 7797 | CBS (90% van Nederland-koloniën) |
| 1921 | 7452 | 6584 | CBS (90% van Nederland-koloniën) |
| 1922 | 6502 | 8124 | CBS (90% van Nederland-koloniën) |
| 1923 | 4941 | 6679 | CBS (90% van Nederland-koloniën) |
| 1924 | 5448 | 6479 | CBS (90% van Nederland-koloniën) |
| 1925 | 5387 | 6319 | CBS (90% van Nederland-koloniën) |
| 1926 | 7333 | 7331 | CBS (90% van Nederland-koloniën) |
| 1927 | 9162 | 8426 | CBS (90% van Nederland-koloniën) |
| 1928 | 11024 | 10128 | CBS (90% van Nederland-koloniën) |
| 1929 | 11903 | 10279 | CBS (90% van Nederland-koloniën) |
| 1930 | 11673 | 12299 | CBS (90% van Nederland-koloniën) |
| 1931 | 9099 | 12173 | CBS (90% van Nederland-koloniën) |
| 1932 | 7648 | 12524 | CBS (90% van Nederland-koloniën) |
| 1933 | 6863 | 12033 | CBS (90% van Nederland-koloniën) |
| 1934 | 8148 | 12177 | CBS (90% van Nederland-koloniën) |
| 1935 | 10267 | 11193 | CBS (90% van Nederland-koloniën) |
| 1936 | 10638 | 10175 | CBS (90% van Nederland-koloniën) |
| 1937 | 13590 | 11332 | CBS (Nederland - Nederlands-Indië) |
| 1938 | 12936 | 11374 | CBS (Nederland - Nederlands-Indië) |
| 1939 | 14975 | 11326 | CBS (Nederland - Nederlands-Indië) |
| 1940 | 6243 | 2248 | CBS (Nederland - Nederlands-Indië) |
| 1941 | 604 | 17 | CBS (Nederland - Nederlands-Indië) |

Europeanen

| | Pop. 1 jan. | Geboorte | Sterfte | Migratie | Overig | Pop. 31 dec. |
|------|----------------|----------|---------|----------|--------|-----------------|
| 1931 | 247670 | 6381 | 2414 | -3074 | 1968 | 250531 |
| 1932 | 250531 | 6210 | 2356 | -4876 | 1849 | 251357 |
| 1933 | 251357 | 5918 | 2304 | -5171 | 1530 | 251331 |
| 1934 | 251331 | 5919 | 2359 | -4029 | 1612 | 252474 |
| 1935 | 252474 | 5960 | 2442 | -926 | 1455 | 256521 |
| 1936 | 256521 | 6117 | 2372 | 463 | 1980 | 262708 |
| 1937 | 262708 | 6062 | 2558 | 2258 | 1566 | 270036 |
| 1938 | 270036 | 6494 | 2434 | 1562 | 1794 | 277452 |
| 1939 | 277452 | 7094 | 2553 | 3649 | 1682 | 287324 |
| 1940 | 287324 | 7587 | 2668 | 3995 | 1664 | 297902 |
| 1941 | 297902 | 7408 | 2650 | 587 | 1800 | 305047 |

Europeanen exclusief Japanners en Duitsers

| | Pop. 1 jan. | Geboorte | Sterfte | Migratie | Overig | Pop. 31 dec. |
|------|----------------|----------|---------|----------|--------|-----------------|
| 1942 | 294369 | 6958 | 5862 | 176 | 180 | 295821 |
| 1943 | 295821 | 3379 | 6306 | 23 | 0 | 292917 |
| 1944 | 292917 | 2581 | 7673 | 1 | 0 | 287826 |
| 1945 | 287826 | 2589 | 7372 | 0 | 0 | 283043 |

Nederlanders 1946

| | Eerste generatie | | | | Tweede generatie | | | | | Eerste plus tweede generatie | | | | | |
|------|------------------|----------|---------|--------|------------------|----------------|----------|---------|--------|------------------------------|----------------|----------|---------|--------|-----------------|
| | Pop. 1 jan. | Geboorte | Sterfte | Overig | Pop. 31 dec. | Pop. 1 jan. | Geboorte | Sterfte | Overig | Pop. 31 dec. | Pop. 1 jan. | Geboorte | Sterfte | Overig | Pop. 31 dec. |
| 1946 | 288149 | 4970 | 6292 | 600 | 287427 | 0 | 454 | 73 | | 380 | 288149 | 5424 | 6365 | 600 | 287808 |
| 1947 | 287427 | 8905 | 2144 | 600 | 294788 | 380 | 2140 | 120 | | 2401 | 287808 | 11045 | 2264 | 600 | 297188 |
| 1948 | 294788 | 7896 | 1990 | 600 | 301294 | 2401 | 2516 | 151 | | 4766 | 297188 | 10412 | 2142 | 600 | 306059 |
| 1949 | 301294 | 7234 | 2067 | 600 | 307060 | 4766 | 2854 | 169 | | 7451 | 306059 | 10087 | 2236 | 600 | 314511 |
| 1950 | 307060 | 6160 | 1903 | | 311318 | 7451 | 3628 | 212 | | 10866 | 314511 | 9788 | 2116 | 0 | 322183 |
| 1951 | 311318 | 5162 | 1928 | | 314551 | 10866 | 4683 | 278 | | 15271 | 322183 | 9845 | 2206 | 0 | 329822 |
| 1952 | 314551 | 4747 | 1886 | | 317412 | 15271 | 5432 | 302 | | 20400 | 329822 | 10178 | 2188 | 0 | 337812 |
| 1953 | 317412 | 4361 | 2040 | | 319733 | 20400 | 5856 | 336 | | 25920 | 337812 | 10217 | 2376 | 0 | 345653 |
| 1954 | 319733 | 4019 | 1987 | | 321765 | 25920 | 6428 | 348 | | 32000 | 345653 | 10448 | 2335 | 0 | 353765 |
| 1955 | 321765 | 3537 | 2034 | | 323268 | 32000 | 7182 | 376 | | 38805 | 353765 | 10718 | 2410 | 0 | 362073 |
| 1956 | 323268 | 3041 | 2091 | | 324218 | 38805 | 8031 | 397 | | 46439 | 362073 | 11071 | 2488 | 0 | 370657 |
| 1957 | 324218 | 2635 | 1978 | | 324875 | 46439 | 8905 | 387 | | 54957 | 370657 | 11540 | 2365 | 0 | 379832 |
| 1958 | 324875 | 1899 | 1862 | | 324912 | 54957 | 10123 | 402 | | 64678 | 379832 | 12022 | 2265 | 0 | 389590 |
| 1959 | 324912 | 1287 | 1787 | | 324412 | 64678 | 11343 | 418 | | 75603 | 389590 | 12630 | 2205 | 0 | 400015 |
| 1960 | 324412 | 1072 | 1697 | | 323787 | 75603 | 11680 | 387 | | 86896 | 400015 | 12752 | 2084 | 0 | 410683 |
| 1961 | 323787 | 853 | 1602 | | 323038 | 86896 | 12554 | 355 | | 99095 | 410683 | 13406 | 1957 | 0 | 422133 |
| 1962 | 323038 | 627 | 1548 | | 322117 | 99095 | 12801 | 329 | | 111567 | 422133 | 13428 | 1877 | 0 | 433684 |
| 1963 | 322117 | 489 | 1432 | | 321175 | 111567 | 13121 | 279 | | 124409 | 433684 | 13610 | 1711 | 0 | 445584 |
| 1964 | 321175 | 361 | 1514 | | 320022 | 124409 | 13085 | 275 | | 137220 | 445584 | 13447 | 1788 | 0 | 457242 |
| 1965 | 320022 | 203 | 1644 | | 318581 | 137220 | 12588 | 264 | | 149544 | 457242 | 12791 | 1908 | 0 | 468125 |
| 1966 | 318581 | 57 | 1761 | | 316878 | 149544 | 11992 | 268 | | 161268 | 468125 | 12049 | 2029 | 0 | 478146 |
| 1967 | 316878 | 0 | 1861 | | 315017 | 161268 | 11537 | 250 | | 172554 | 478146 | 11537 | 2111 | 0 | 487572 |
| 1968 | 315017 | 0 | 2007 | | 313010 | 172554 | 11096 | 250 | | 183401 | 487572 | 11096 | 2257 | 0 | 496411 |
| 1969 | 313010 | 0 | 2173 | | 310837 | 183401 | 11303 | 253 | | 194452 | 496411 | 11303 | 2426 | 0 | 505288 |
| 1970 | 310837 | 0 | 2319 | | 308518 | 194452 | 10698 | 244 | | 204906 | 505288 | 10698 | 2563 | 0 | 513424 |
| 1971 | 308518 | 0 | 2410 | | 306108 | 204906 | 9905 | 230 | | 214580 | 513424 | 9905 | 2640 | 0 | 520689 |

| | | | | | | | | | | | | | |
|------|--------|---|------|--------|--------|------|-----|--------|--------|------|------|---|--------|
| 1972 | 306108 | 0 | 2584 | 303524 | 214580 | 9092 | 222 | 223450 | 520689 | 9092 | 2806 | 0 | 526974 |
| 1973 | 303524 | 0 | 2627 | 300897 | 223450 | 8130 | 210 | 231370 | 526974 | 8130 | 2837 | 0 | 532267 |
| 1974 | 300897 | 0 | 2702 | 298195 | 231370 | 7447 | 199 | 238618 | 532267 | 7447 | 2901 | 0 | 536813 |
| 1975 | 298195 | 0 | 2908 | 295287 | 238618 | 6824 | 182 | 245260 | 536813 | 6824 | 3090 | 0 | 540546 |
| 1976 | 295287 | 0 | 3027 | 292259 | 245260 | 6448 | 182 | 251526 | 540546 | 6448 | 3210 | 0 | 543785 |
| 1977 | 292259 | 0 | 3033 | 289226 | 251526 | 5972 | 176 | 257322 | 543785 | 5972 | 3208 | 0 | 546548 |
| 1978 | 289226 | 0 | 3217 | 286009 | 257322 | 5647 | 180 | 262789 | 546548 | 5647 | 3397 | 0 | 548798 |
| 1979 | 286009 | 0 | 3273 | 282737 | 262789 | 5204 | 164 | 267828 | 548798 | 5204 | 3437 | 0 | 550565 |
| 1980 | 282737 | 0 | 3400 | 279336 | 267828 | 4935 | 166 | 272598 | 550565 | 4935 | 3566 | 0 | 551934 |
| 1981 | 279336 | 0 | 3516 | 275820 | 272598 | 4423 | 159 | 276861 | 551934 | 4423 | 3675 | 0 | 552682 |
| 1982 | 275820 | 0 | 3646 | 272174 | 276861 | 3841 | 157 | 280545 | 552682 | 3841 | 3803 | 0 | 552719 |
| 1983 | 272174 | 0 | 3743 | 268431 | 280545 | 3392 | 156 | 283781 | 552719 | 3392 | 3900 | 0 | 552212 |
| 1984 | 268431 | 0 | 3895 | 264536 | 283781 | 3067 | 153 | 286694 | 552212 | 3067 | 4048 | 0 | 551230 |
| 1985 | 264536 | 0 | 4060 | 260476 | 286694 | 2782 | 152 | 289324 | 551230 | 2782 | 4212 | 0 | 549800 |
| 1986 | 260476 | 0 | 4205 | 256271 | 289324 | 2529 | 158 | 291695 | 549800 | 2529 | 4362 | 0 | 547967 |
| 1987 | 256271 | 0 | 4161 | 252110 | 291695 | 2226 | 157 | 293764 | 547967 | 2226 | 4319 | 0 | 545875 |
| 1988 | 252110 | 0 | 4285 | 247825 | 293764 | 1899 | 159 | 295503 | 545875 | 1899 | 4445 | 0 | 543328 |
| 1989 | 247825 | 0 | 4491 | 243334 | 295503 | 1638 | 168 | 296974 | 543328 | 1638 | 4659 | 0 | 540308 |
| 1990 | 243334 | 0 | 4524 | 238811 | 296974 | 1433 | 175 | 298232 | 540308 | 1433 | 4698 | 0 | 537042 |
| 1991 | 238811 | 0 | 4606 | 234205 | 298232 | 1197 | 182 | 299247 | 537042 | 1197 | 4788 | 0 | 533451 |
| 1992 | 234205 | 0 | 4629 | 229575 | 299247 | 981 | 191 | 300036 | 533451 | 981 | 4821 | 0 | 529611 |
| 1993 | 229575 | 0 | 4935 | 224640 | 300036 | 785 | 204 | 300618 | 529611 | 785 | 5138 | 0 | 525258 |
| 1994 | 224640 | 0 | 4794 | 219846 | 300618 | 615 | 209 | 301023 | 525258 | 615 | 5003 | 0 | 520870 |
| 1995 | 219846 | 0 | 4872 | 214975 | 301023 | 465 | 223 | 301266 | 520870 | 465 | 5094 | 0 | 516241 |
| 1996 | 214975 | 0 | 4936 | 210039 | 301266 | 352 | 234 | 301384 | 516241 | 352 | 5170 | 0 | 511423 |
| 1997 | 210039 | 0 | 4866 | 205173 | 301384 | 369 | 243 | 301511 | 511423 | 369 | 5108 | 0 | 506684 |
| 1998 | 205173 | 0 | 4912 | 200261 | 301511 | 281 | 252 | 301540 | 506684 | 281 | 5165 | 0 | 501801 |
| 1999 | 200261 | 0 | 4982 | 195278 | 301540 | 206 | 283 | 301463 | 501801 | 206 | 5265 | 0 | 496741 |
| 2000 | 195278 | 0 | 5019 | 190259 | 301463 | 142 | 306 | 301298 | 496741 | 142 | 5325 | 0 | 491557 |

Niet-Nederlanders 1946 (naturalisaties)

| | Eerste generatie | | | | | Tweede generatie | | | | | Eerste plus tweede generatie | | | | | | | |
|------|------------------|----------|---------|---------------|--------|------------------|----------------|----------|---------|---------------|------------------------------|-----------------|----------------|----------|---------|---------------|--------|-----------------|
| | Pop. 1 jan. | Geboorte | Sterfte | Mig.+ nat. | Overig | Pop. 31 dec. | Pop. 1 jan. | Geboorte | Sterfte | Mig.+ nat. | Overig | Pop. 31 dec. | Pop. 1 jan. | Geboorte | Sterfte | Mig.+ nat. | Overig | Pop. 31 dec. |
| 1946 | 0 | 0 | 0 | 2 | 0 | 2 | 0 | 0 | 0 | | | 0 | 0 | 0 | 0 | 2 | 0 | 2 |
| 1947 | 2 | 0 | 0 | 8 | 0 | 10 | 0 | 0 | 0 | | | 0 | 2 | 0 | 0 | 8 | 0 | 10 |
| 1948 | 10 | 0 | 0 | 12 | 0 | 22 | 0 | 0 | 0 | | | 0 | 10 | 0 | 0 | 12 | 0 | 23 |
| 1949 | 22 | 1 | 0 | 47 | 0 | 70 | 0 | 0 | 0 | | | 0 | 23 | 1 | 0 | 47 | 0 | 70 |
| 1950 | 70 | 2 | 1 | 39 | 0 | 110 | 0 | 1 | 0 | | | 1 | 70 | 2 | 1 | 39 | 0 | 111 |
| 1951 | 110 | 2 | 1 | 40 | 0 | 151 | 1 | 2 | 0 | | | 3 | 111 | 4 | 1 | 40 | 0 | 154 |
| 1952 | 151 | 3 | 1 | 94 | 0 | 247 | 3 | 3 | 0 | | | 6 | 154 | 6 | 1 | 94 | 0 | 252 |
| 1953 | 247 | 3 | 2 | 53 | 0 | 301 | 6 | 4 | 0 | | | 10 | 252 | 8 | 2 | 53 | 0 | 311 |
| 1954 | 301 | 4 | 2 | 153 | 0 | 456 | 10 | 7 | 0 | | | 16 | 311 | 11 | 2 | 153 | 0 | 473 |
| 1955 | 456 | 6 | 4 | 318 | 0 | 776 | 16 | 12 | 1 | | | 28 | 473 | 17 | 4 | 318 | 0 | 804 |
| 1956 | 776 | 7 | 5 | 118 | 0 | 897 | 28 | 18 | 1 | | | 44 | 804 | 24 | 5 | 118 | 0 | 941 |
| 1957 | 897 | 8 | 6 | 494 | 0 | 1392 | 44 | 26 | 1 | | | 70 | 941 | 34 | 7 | 494 | 0 | 1462 |
| 1958 | 1392 | 9 | 10 | 1112 | 0 | 2504 | 70 | 50 | 2 | | | 118 | 1462 | 59 | 11 | 1112 | 0 | 2622 |
| 1959 | 2504 | 9 | 13 | 758 | 0 | 3258 | 118 | 81 | 2 | | | 197 | 2622 | 90 | 15 | 758 | 0 | 3455 |
| 1960 | 3258 | 11 | 17 | 1640 | 0 | 4892 | 197 | 117 | 3 | | | 310 | 3455 | 128 | 20 | 1640 | 0 | 5202 |
| 1961 | 4892 | 13 | 24 | 2659 | 0 | 7539 | 310 | 188 | 4 | | | 494 | 5202 | 201 | 28 | 2659 | 0 | 8033 |
| 1962 | 7539 | 13 | 32 | 2954 | 0 | 10474 | 494 | 275 | 6 | | | 763 | 8033 | 288 | 38 | 2954 | 0 | 11237 |
| 1963 | 10474 | 14 | 39 | 3517 | 0 | 13966 | 763 | 378 | 6 | | | 1135 | 11237 | 393 | 46 | 3517 | 0 | 15101 |
| 1964 | 13966 | 13 | 48 | 1396 | 0 | 15327 | 1135 | 454 | 8 | | | 1582 | 15101 | 467 | 55 | 1396 | 0 | 16909 |
| 1965 | 15327 | 8 | 58 | 2516 | 0 | 17794 | 1582 | 500 | 8 | | | 2074 | 16909 | 508 | 66 | 2516 | 0 | 19867 |
| 1966 | 17794 | 3 | 71 | 2818 | 0 | 20543 | 2074 | 558 | 10 | | | 2622 | 19867 | 561 | 81 | 2818 | 0 | 23165 |
| 1967 | 20543 | 0 | 84 | 2496 | 0 | 22955 | 2622 | 619 | 10 | | | 3231 | 23165 | 619 | 94 | 2496 | 0 | 26186 |
| 1968 | 22955 | 0 | 94 | 0 | 0 | 22861 | 3231 | 644 | 11 | | | 3864 | 26186 | 644 | 105 | 0 | 0 | 26725 |
| 1969 | 22861 | 0 | 102 | 0 | 0 | 22759 | 3864 | 683 | 12 | | | 4535 | 26725 | 683 | 113 | 0 | 0 | 27294 |
| 1970 | 22759 | 0 | 109 | 0 | 0 | 22651 | 4535 | 680 | 11 | | | 5203 | 27294 | 680 | 120 | 0 | 0 | 27854 |
| 1971 | 22651 | 0 | 113 | 0 | 0 | 22538 | 5203 | 672 | 11 | | | 5863 | 27854 | 672 | 124 | 0 | 0 | 28401 |

| | | | | | | | | | | | | | | | | |
|------|-------|---|-----|---|---|-------|-------|-----|----|-------|-------|-----|-----|---|---|-------|
| 1972 | 22538 | 0 | 121 | 0 | 0 | 22417 | 5863 | 664 | 11 | 6517 | 28401 | 664 | 132 | 0 | 0 | 28934 |
| 1973 | 22417 | 0 | 123 | 0 | 0 | 22294 | 6517 | 643 | 11 | 7149 | 28934 | 643 | 134 | 0 | 0 | 29442 |
| 1974 | 22294 | 0 | 127 | 0 | 0 | 22167 | 7149 | 642 | 11 | 7780 | 29442 | 642 | 138 | 0 | 0 | 29947 |
| 1975 | 22167 | 0 | 136 | 0 | 0 | 22031 | 7780 | 637 | 10 | 8407 | 29947 | 637 | 146 | 0 | 0 | 30437 |
| 1976 | 22031 | 0 | 142 | 0 | 0 | 21888 | 8407 | 657 | 10 | 9053 | 30437 | 657 | 153 | 0 | 0 | 30942 |
| 1977 | 21888 | 0 | 143 | 0 | 0 | 21745 | 9053 | 662 | 10 | 9706 | 30942 | 662 | 153 | 0 | 0 | 31451 |
| 1978 | 21745 | 0 | 152 | 0 | 0 | 21593 | 9706 | 688 | 11 | 10383 | 31451 | 688 | 163 | 0 | 0 | 31976 |
| 1979 | 21593 | 0 | 155 | 0 | 0 | 21438 | 10383 | 698 | 10 | 11071 | 31976 | 698 | 165 | 0 | 0 | 32509 |
| 1980 | 21438 | 0 | 161 | 0 | 0 | 21277 | 11071 | 729 | 10 | 11790 | 32509 | 729 | 172 | 0 | 0 | 33067 |
| 1981 | 21277 | 0 | 167 | 0 | 0 | 21110 | 11790 | 721 | 10 | 12501 | 33067 | 721 | 177 | 0 | 0 | 33611 |
| 1982 | 21110 | 0 | 173 | 0 | 0 | 20937 | 12501 | 693 | 10 | 13184 | 33611 | 693 | 183 | 0 | 0 | 34121 |
| 1983 | 20937 | 0 | 178 | 0 | 0 | 20758 | 13184 | 680 | 10 | 13854 | 34121 | 680 | 189 | 0 | 0 | 34612 |
| 1984 | 20758 | 0 | 186 | 0 | 0 | 20573 | 13854 | 683 | 10 | 14526 | 34612 | 683 | 196 | 0 | 0 | 35099 |
| 1985 | 20573 | 0 | 194 | 0 | 0 | 20379 | 14526 | 680 | 10 | 15196 | 35099 | 680 | 204 | 0 | 0 | 35574 |
| 1986 | 20379 | 0 | 202 | 0 | 0 | 20177 | 15196 | 679 | 10 | 15865 | 35574 | 679 | 212 | 0 | 0 | 36042 |
| 1987 | 20177 | 0 | 200 | 0 | 0 | 19977 | 15865 | 656 | 10 | 16511 | 36042 | 656 | 210 | 0 | 0 | 36488 |
| 1988 | 19977 | 0 | 207 | 0 | 0 | 19770 | 16511 | 616 | 10 | 17118 | 36488 | 616 | 216 | 0 | 0 | 36888 |
| 1989 | 19770 | 0 | 217 | 0 | 0 | 19553 | 17118 | 580 | 10 | 17688 | 36888 | 580 | 227 | 0 | 0 | 37241 |
| 1990 | 19553 | 0 | 220 | 0 | 0 | 19333 | 17688 | 559 | 10 | 18237 | 37241 | 559 | 230 | 0 | 0 | 37570 |
| 1991 | 19333 | 0 | 225 | 0 | 0 | 19108 | 18237 | 508 | 10 | 18735 | 37570 | 508 | 235 | 0 | 0 | 37843 |
| 1992 | 19108 | 0 | 227 | 0 | 0 | 18881 | 18735 | 453 | 9 | 19178 | 37843 | 453 | 237 | 0 | 0 | 38059 |
| 1993 | 18881 | 0 | 243 | 0 | 0 | 18638 | 19178 | 398 | 10 | 19567 | 38059 | 398 | 252 | 0 | 0 | 38205 |
| 1994 | 18638 | 0 | 237 | 0 | 0 | 18401 | 19567 | 341 | 9 | 19899 | 38205 | 341 | 246 | 0 | 0 | 38300 |
| 1995 | 18401 | 0 | 243 | 0 | 0 | 18158 | 19899 | 282 | 9 | 20172 | 38300 | 282 | 252 | 0 | 0 | 38330 |
| 1996 | 18158 | 0 | 247 | 0 | 0 | 17912 | 20172 | 232 | 9 | 20395 | 38330 | 232 | 256 | 0 | 0 | 38306 |
| 1997 | 17912 | 0 | 245 | 0 | 0 | 17667 | 20395 | 242 | 9 | 20627 | 38306 | 242 | 254 | 0 | 0 | 38294 |
| 1998 | 17667 | 0 | 248 | 0 | 0 | 17419 | 20627 | 200 | 9 | 20819 | 38294 | 200 | 257 | 0 | 0 | 38238 |
| 1999 | 17419 | 0 | 253 | 0 | 0 | 17166 | 20819 | 158 | 9 | 20967 | 38238 | 158 | 263 | 0 | 0 | 38133 |
| 2000 | 17166 | 0 | 257 | 0 | 0 | 16909 | 20967 | 117 | 10 | 21075 | 38133 | 117 | 267 | 0 | 0 | 37984 |

Molukkers

| | Eerste generatie | | | | Tweede generatie | | | | Eerste plus tweede generatie | | | | | | | | | |
|------|------------------|----------|---------|---------------|------------------|-----------------|----------------|----------|------------------------------|---------------|--------|-----------------|----------------|----------|---------|---------------|--------|-----------------|
| | Pop. 1 jan. | Geboorte | Sterfte | Mig.+ nat. | Overig | Pop. 31 dec. | Pop. 1 jan. | Geboorte | Sterfte | Mig.+ nat. | Overig | Pop. 31 dec. | Pop. 1 jan. | Geboorte | Sterfte | Mig.+ nat. | Overig | Pop. 31 dec. |
| 1946 | | | | | | | | | | | | | | | | | | |
| 1947 | | | | | | | | | | | | | | | | | | |
| 1948 | | | | | | | | | | | | | | | | | | |
| 1949 | | | | | | | | | | | | | | | | | | |
| 1950 | | | | | | | | | | | | | | | | | | |
| 1951 | | | | | | | | | | | | | | | | | | |
| 1952 | | | | | | | | | | | | | | | | | | |
| 1953 | | | | | | | | | | | | | | | | | | |
| 1954 | | | | | | | | | | | | | | | | | | |
| 1955 | | | | | | | | | | | | | | | | | | |
| 1956 | | | | | | | | | | | | | | | | | | |
| 1957 | | | | | | | | | | | | | | | | | | |
| 1958 | | | | | | | | | | | | | | | | | | |
| 1959 | | | | | | | | | | | | | | | | | | |
| 1960 | | | | | | | | | | | | | | | | | | |
| 1961 | | | | | | | | | | | | | | | | | | |
| 1962 | | | | | | | | | | | | | | | | | | |
| 1963 | | | | | | | | | | | | | | | | | | |
| 1964 | | | | | | | | | | | | | | | | | | |
| 1965 | | | | | | | | | | | | | | | | | | |
| 1966 | | | | | | | | | | | | | | | | | | |
| 1967 | | | | | | | | | | | | | | | | | | |
| 1968 | 25426 | 488 | 59 | | | 25855 | 0 | 31 | 0 | | | 31 | 25426 | 519 | 59 | 0 | 0 | 25886 |
| 1969 | 25855 | 501 | 64 | | | 26293 | 31 | 68 | 1 | | | 98 | 25886 | 570 | 65 | 0 | 0 | 26391 |
| 1970 | 26293 | 481 | 68 | | | 26705 | 98 | 106 | 1 | | | 202 | 26391 | 586 | 70 | 0 | 0 | 26908 |
| 1971 | 26705 | 458 | 71 | | | 27093 | 202 | 145 | 2 | | | 345 | 26908 | 602 | 72 | 0 | 0 | 27438 |

| | | | | | | | | | | | | | | |
|------|-------|-----|-----|-------|-------|-----|---|-------|-------|-----|-----|---|---|-------|
| 1972 | 27093 | 433 | 76 | 27449 | 345 | 185 | 2 | 528 | 27438 | 618 | 78 | 0 | 0 | 27978 |
| 1973 | 27449 | 391 | 78 | 27762 | 528 | 220 | 3 | 745 | 27978 | 610 | 80 | 0 | 0 | 28508 |
| 1974 | 27762 | 367 | 80 | 28050 | 745 | 266 | 3 | 1007 | 28508 | 632 | 83 | 0 | 0 | 29057 |
| 1975 | 28050 | 336 | 85 | 28301 | 1007 | 310 | 4 | 1314 | 29057 | 646 | 88 | 0 | 0 | 29615 |
| 1976 | 28301 | 314 | 89 | 28526 | 1314 | 369 | 5 | 1678 | 29615 | 682 | 93 | 0 | 0 | 30204 |
| 1977 | 28526 | 281 | 91 | 28717 | 1678 | 422 | 5 | 2095 | 30204 | 703 | 95 | 0 | 0 | 30811 |
| 1978 | 28717 | 252 | 96 | 28872 | 2095 | 490 | 6 | 2579 | 30811 | 742 | 102 | 0 | 0 | 31451 |
| 1979 | 28872 | 213 | 99 | 28986 | 2579 | 546 | 6 | 3119 | 31451 | 759 | 104 | 0 | 0 | 32106 |
| 1980 | 28986 | 175 | 104 | 29058 | 3119 | 621 | 7 | 3734 | 32106 | 796 | 110 | 0 | 0 | 32792 |
| 1981 | 29058 | 126 | 108 | 29076 | 3734 | 659 | 7 | 4386 | 32792 | 785 | 115 | 0 | 0 | 33462 |
| 1982 | 29076 | 75 | 114 | 29038 | 4386 | 677 | 7 | 5056 | 33462 | 752 | 121 | 0 | 0 | 34094 |
| 1983 | 29038 | 29 | 118 | 28949 | 5056 | 704 | 8 | 5752 | 34094 | 733 | 126 | 0 | 0 | 34701 |
| 1984 | 28949 | 0 | 124 | 28824 | 5752 | 743 | 8 | 6488 | 34701 | 743 | 133 | 0 | 0 | 35312 |
| 1985 | 28824 | 0 | 132 | 28692 | 6488 | 747 | 8 | 7227 | 35312 | 747 | 140 | 0 | 0 | 35919 |
| 1986 | 28692 | 0 | 139 | 28553 | 7227 | 757 | 8 | 7975 | 35919 | 757 | 148 | 0 | 0 | 36528 |
| 1987 | 28553 | 0 | 141 | 28412 | 7975 | 745 | 8 | 8712 | 36528 | 745 | 149 | 0 | 0 | 37124 |
| 1988 | 28412 | 0 | 147 | 28264 | 8712 | 720 | 7 | 9425 | 37124 | 720 | 155 | 0 | 0 | 37689 |
| 1989 | 28264 | 0 | 157 | 28108 | 9425 | 703 | 7 | 10120 | 37689 | 703 | 164 | 0 | 0 | 38228 |
| 1990 | 28108 | 0 | 161 | 27946 | 10120 | 708 | 8 | 10820 | 38228 | 708 | 169 | 0 | 0 | 38766 |
| 1991 | 27946 | 0 | 168 | 27778 | 10820 | 682 | 7 | 11495 | 38766 | 682 | 175 | 0 | 0 | 39273 |
| 1992 | 27778 | 0 | 173 | 27605 | 11495 | 647 | 7 | 12135 | 39273 | 647 | 180 | 0 | 0 | 39740 |
| 1993 | 27605 | 0 | 188 | 27417 | 12135 | 617 | 7 | 12745 | 39740 | 617 | 195 | 0 | 0 | 40162 |
| 1994 | 27417 | 0 | 189 | 27228 | 12745 | 591 | 6 | 13330 | 40162 | 591 | 195 | 0 | 0 | 40558 |
| 1995 | 27228 | 0 | 198 | 27030 | 13330 | 555 | 6 | 13879 | 40558 | 555 | 205 | 0 | 0 | 40909 |
| 1996 | 27030 | 0 | 207 | 26823 | 13879 | 533 | 7 | 14405 | 40909 | 533 | 214 | 0 | 0 | 41228 |
| 1997 | 26823 | 0 | 210 | 26612 | 14405 | 524 | 6 | 14923 | 41228 | 524 | 216 | 0 | 0 | 41535 |
| 1998 | 26612 | 0 | 219 | 26393 | 14923 | 527 | 6 | 15443 | 41535 | 527 | 226 | 0 | 0 | 41836 |
| 1999 | 26393 | 0 | 231 | 26162 | 15443 | 508 | 7 | 15944 | 41836 | 508 | 238 | 0 | 0 | 42107 |
| 2000 | 26162 | 0 | 240 | 25922 | 15944 | 490 | 7 | 16427 | 42107 | 490 | 247 | 0 | 0 | 42349 |

Totaal Indische Nederlanders

| | Eerste generatie | | | | | Tweede generatie | | | | | Eerte plus tweede generatie | | | | | | | |
|------|------------------|----------|---------|---------------|--------|------------------|----------------|----------|---------|---------------|-----------------------------|-----------------|----------------|----------|---------|---------------|--------|-----------------|
| | Pop. 1 jan. | Geboorte | Sterfte | Mig.+ nat. | Overig | Pop. 31 dec. | Pop. 1 jan. | Geboorte | Sterfte | Mig.+ nat. | Overig | Pop. 31 dec. | Pop. 1 jan. | Geboorte | Sterfte | Mig.+ nat. | Overig | Pop. 31 dec. |
| 1946 | 288149 | 4970 | 6292 | 2 | 600 | 287429 | 0 | 454 | 73 | 0 | 0 | 380 | 288149 | 5424 | 6365 | 2 | 600 | 287809 |
| 1947 | 287429 | 8905 | 2144 | 8 | 600 | 294798 | 380 | 2141 | 120 | 0 | 0 | 2401 | 287809 | 11045 | 2264 | 8 | 600 | 297199 |
| 1948 | 294798 | 7897 | 1990 | 12 | 600 | 301316 | 2401 | 2516 | 151 | 0 | 0 | 4766 | 297199 | 10413 | 2142 | 12 | 600 | 306082 |
| 1949 | 301316 | 7235 | 2067 | 47 | 600 | 307130 | 4766 | 2854 | 169 | 0 | 0 | 7451 | 306082 | 10089 | 2236 | 47 | 600 | 314581 |
| 1950 | 307130 | 6162 | 1904 | 39 | 0 | 311428 | 7451 | 3629 | 212 | 0 | 0 | 10867 | 314581 | 9791 | 2116 | 39 | 0 | 322295 |
| 1951 | 311428 | 5164 | 1929 | 40 | 0 | 314702 | 10867 | 4685 | 278 | 0 | 0 | 15274 | 322295 | 9848 | 2207 | 40 | 0 | 329976 |
| 1952 | 314702 | 4749 | 1888 | 94 | 0 | 317658 | 15274 | 5435 | 302 | 0 | 0 | 20406 | 329976 | 10184 | 2190 | 94 | 0 | 338064 |
| 1953 | 317658 | 4364 | 2041 | 53 | 0 | 320034 | 20406 | 5860 | 337 | 0 | 0 | 25930 | 338064 | 10225 | 2378 | 53 | 0 | 345964 |
| 1954 | 320034 | 4024 | 1989 | 153 | 0 | 322221 | 25930 | 6435 | 349 | 0 | 0 | 32016 | 345964 | 10458 | 2338 | 153 | 0 | 354237 |
| 1955 | 322221 | 3542 | 2038 | 318 | 0 | 324044 | 32016 | 7193 | 376 | 0 | 0 | 38833 | 354237 | 10736 | 2414 | 318 | 0 | 362877 |
| 1956 | 324044 | 3047 | 2095 | 118 | 0 | 325114 | 38833 | 8049 | 398 | 0 | 0 | 46484 | 362877 | 11096 | 2493 | 118 | 0 | 371598 |
| 1957 | 325114 | 2643 | 1984 | 494 | 0 | 326267 | 46484 | 8931 | 388 | 0 | 0 | 55027 | 371598 | 11574 | 2372 | 494 | 0 | 381294 |
| 1958 | 326267 | 1908 | 1872 | 1112 | 0 | 327416 | 55027 | 10173 | 404 | 0 | 0 | 64796 | 381294 | 12081 | 2276 | 1112 | 0 | 392211 |
| 1959 | 327416 | 1296 | 1799 | 758 | 0 | 327670 | 64796 | 11424 | 421 | 0 | 0 | 75799 | 392211 | 12720 | 2220 | 758 | 0 | 403470 |
| 1960 | 327670 | 1083 | 1714 | 1640 | 0 | 328679 | 75799 | 11797 | 390 | 0 | 0 | 87206 | 403470 | 12879 | 2104 | 1640 | 0 | 415885 |
| 1961 | 328679 | 865 | 1626 | 2659 | 0 | 330577 | 87206 | 12742 | 359 | 0 | 0 | 99589 | 415885 | 13607 | 1985 | 2659 | 0 | 430166 |
| 1962 | 330577 | 640 | 1580 | 2954 | 0 | 332592 | 99589 | 13076 | 335 | 0 | 0 | 112329 | 430166 | 13716 | 1915 | 2954 | 0 | 444921 |
| 1963 | 332592 | 503 | 1471 | 3517 | 0 | 335141 | 112329 | 13500 | 285 | 0 | 0 | 125544 | 444921 | 14003 | 1756 | 3517 | 0 | 460685 |
| 1964 | 335141 | 374 | 1561 | 1396 | 0 | 335349 | 125544 | 13540 | 282 | 0 | 0 | 138801 | 460685 | 13914 | 1844 | 1396 | 0 | 474151 |
| 1965 | 335349 | 211 | 1702 | 2516 | 0 | 336375 | 138801 | 13088 | 272 | 0 | 0 | 151617 | 474151 | 13299 | 1974 | 2516 | 0 | 487992 |
| 1966 | 336375 | 60 | 1831 | 2818 | 0 | 337422 | 151617 | 12550 | 278 | 0 | 0 | 163890 | 487992 | 12610 | 2109 | 2818 | 0 | 501311 |
| 1967 | 337422 | 0 | 1945 | 2496 | 0 | 337973 | 163890 | 12156 | 261 | 0 | 0 | 175785 | 501311 | 12156 | 2205 | 2496 | 0 | 513758 |
| 1968 | 359076 | 405 | 2150 | 0 | 0 | 357331 | 175785 | 11766 | 261 | 0 | 0 | 187290 | 534861 | 12171 | 2411 | 0 | 0 | 544621 |
| 1969 | 357331 | 416 | 2328 | 0 | 0 | 355419 | 187290 | 12043 | 265 | 0 | 0 | 199068 | 544621 | 12459 | 2593 | 0 | 0 | 554487 |
| 1970 | 355419 | 399 | 2484 | 0 | 0 | 353335 | 199068 | 11465 | 257 | 0 | 0 | 210276 | 554487 | 11864 | 2740 | 0 | 0 | 563611 |
| 1971 | 353335 | 380 | 2581 | 0 | 0 | 351133 | 210276 | 10697 | 243 | 0 | 0 | 220730 | 563611 | 11077 | 2824 | 0 | 0 | 571863 |

| | | | | | | | | | | | | | | | | | | |
|------|--------|-----|------|---|---|--------|--------|------|-----|---|---|--------|--------|-------|------|---|---|--------|
| 1972 | 351133 | 359 | 2768 | 0 | 0 | 348724 | 220730 | 9910 | 235 | 0 | 0 | 230405 | 571863 | 10269 | 3003 | 0 | 0 | 579130 |
| 1973 | 348724 | 324 | 2815 | 0 | 0 | 346233 | 230405 | 8955 | 223 | 0 | 0 | 239137 | 579130 | 9279 | 3038 | 0 | 0 | 585371 |
| 1974 | 346233 | 304 | 2895 | 0 | 0 | 343643 | 239137 | 8309 | 213 | 0 | 0 | 247234 | 585371 | 8613 | 3107 | 0 | 0 | 590877 |
| 1975 | 343643 | 279 | 3115 | 0 | 0 | 340807 | 247234 | 7718 | 195 | 0 | 0 | 254757 | 590877 | 7997 | 3310 | 0 | 0 | 595564 |
| 1976 | 340807 | 261 | 3243 | 0 | 0 | 337824 | 254757 | 7411 | 197 | 0 | 0 | 261971 | 595564 | 7672 | 3440 | 0 | 0 | 599796 |
| 1977 | 337824 | 233 | 3252 | 0 | 0 | 334806 | 261971 | 6984 | 189 | 0 | 0 | 268766 | 599796 | 7218 | 3441 | 0 | 0 | 603572 |
| 1978 | 334806 | 209 | 3449 | 0 | 0 | 331566 | 268766 | 6741 | 195 | 0 | 0 | 275312 | 603572 | 6950 | 3644 | 0 | 0 | 606878 |
| 1979 | 331566 | 176 | 3509 | 0 | 0 | 328233 | 275312 | 6355 | 179 | 0 | 0 | 281488 | 606878 | 6531 | 3688 | 0 | 0 | 609722 |
| 1980 | 328233 | 145 | 3648 | 0 | 0 | 324731 | 281488 | 6180 | 182 | 0 | 0 | 287487 | 609722 | 6326 | 3829 | 0 | 0 | 612218 |
| 1981 | 324731 | 104 | 3772 | 0 | 0 | 321063 | 287487 | 5691 | 175 | 0 | 0 | 293003 | 612218 | 5795 | 3947 | 0 | 0 | 614066 |
| 1982 | 321063 | 62 | 3914 | 0 | 0 | 317212 | 293003 | 5096 | 173 | 0 | 0 | 297926 | 614066 | 5159 | 4087 | 0 | 0 | 615138 |
| 1983 | 317212 | 24 | 4020 | 0 | 0 | 313217 | 297926 | 4656 | 173 | 0 | 0 | 302409 | 615138 | 4680 | 4193 | 0 | 0 | 615625 |
| 1984 | 313217 | 0 | 4184 | 0 | 0 | 309033 | 302409 | 4367 | 170 | 0 | 0 | 306605 | 615625 | 4367 | 4354 | 0 | 0 | 615638 |
| 1985 | 309033 | 0 | 4364 | 0 | 0 | 304669 | 306605 | 4082 | 169 | 0 | 0 | 310518 | 615638 | 4082 | 4532 | 0 | 0 | 615187 |
| 1986 | 304669 | 0 | 4522 | 0 | 0 | 300147 | 310518 | 3836 | 175 | 0 | 0 | 314180 | 615187 | 3836 | 4697 | 0 | 0 | 614327 |
| 1987 | 300147 | 0 | 4478 | 0 | 0 | 295669 | 314180 | 3501 | 174 | 0 | 0 | 317507 | 614327 | 3501 | 4653 | 0 | 0 | 613175 |
| 1988 | 295669 | 0 | 4614 | 0 | 0 | 291054 | 317507 | 3112 | 175 | 0 | 0 | 320444 | 613175 | 3112 | 4789 | 0 | 0 | 611498 |
| 1989 | 291054 | 0 | 4838 | 0 | 0 | 286216 | 320444 | 2802 | 184 | 0 | 0 | 323062 | 611498 | 2802 | 5022 | 0 | 0 | 609278 |
| 1990 | 286216 | 0 | 4877 | 0 | 0 | 281339 | 323062 | 2579 | 191 | 0 | 0 | 325449 | 609278 | 2579 | 5069 | 0 | 0 | 606788 |
| 1991 | 281339 | 0 | 4970 | 0 | 0 | 276369 | 325449 | 2271 | 198 | 0 | 0 | 327522 | 606788 | 2271 | 5168 | 0 | 0 | 603891 |
| 1992 | 276369 | 0 | 5001 | 0 | 0 | 271368 | 327522 | 1971 | 207 | 0 | 0 | 329287 | 603891 | 1971 | 5207 | 0 | 0 | 600655 |
| 1993 | 271368 | 0 | 5334 | 0 | 0 | 266034 | 329287 | 1696 | 219 | 0 | 0 | 330763 | 600655 | 1696 | 5553 | 0 | 0 | 596798 |
| 1994 | 266034 | 0 | 5188 | 0 | 0 | 260846 | 330763 | 1446 | 223 | 0 | 0 | 331986 | 596798 | 1446 | 5411 | 0 | 0 | 592833 |
| 1995 | 260846 | 0 | 5279 | 0 | 0 | 255568 | 331986 | 1208 | 237 | 0 | 0 | 332957 | 592833 | 1208 | 5516 | 0 | 0 | 588525 |
| 1996 | 255568 | 0 | 5354 | 0 | 0 | 250213 | 332957 | 1026 | 248 | 0 | 0 | 333735 | 588525 | 1026 | 5603 | 0 | 0 | 583948 |
| 1997 | 250213 | 0 | 5285 | 0 | 0 | 244929 | 333735 | 1046 | 257 | 0 | 0 | 334524 | 583948 | 1046 | 5541 | 0 | 0 | 579453 |
| 1998 | 244929 | 0 | 5342 | 0 | 0 | 239586 | 334524 | 918 | 267 | 0 | 0 | 335176 | 579453 | 918 | 5609 | 0 | 0 | 574762 |
| 1999 | 239586 | 0 | 5427 | 0 | 0 | 234159 | 335176 | 786 | 298 | 0 | 0 | 335664 | 574762 | 786 | 5725 | 0 | 0 | 569823 |
| 2000 | 234159 | 0 | 5475 | 0 | 0 | 228683 | 335664 | 665 | 322 | 0 | 0 | 336007 | 569823 | 665 | 5797 | 0 | 0 | 564691 |

Bijlage 4: Overzicht contacten, bezochte instituten, buitenlandse verenigingen

Contacten

Drs. J.A.A. de Beer, CBS
Prof. dr. P. Boomgaard, KITLV
Dr. U. Bosma, IISG
Mevr. drs. R. Braun, SAIP
J.R.H. Frölings, SAIP
Mr. B.S. Han, voormalig docent rechtenfaculteit Universiteit van Indonesië
Drs. C. Harmsen, CBS
Drs. C.I. Lie, consultant Indonesische aangelegenheden
Drs. W.Chr. Manuhutu, Moluks Historisch Museum
A. van Marle, publicist
Mevr. drs. C. Nanlohy, Landelijk Overlegorgaan Welzijn Molukkers
Dr. R. Raben, NIOD
M.O. Rijkschroeff, Ministerie van VWS
Drs. G.B. Siemensma, Het Nederlandse Rode Kruis
Mevr. drs. L. Steenhof, CBS
Dr. G.I.J. Steijlen, KITLV/Stichting Mondelinge Geschiedenis Indonesië
C.J. Stolk, Stichting Japanse Ereschulden
R.F.J. Tas, CBS
Prof. dr. G. Teitler, Koninklijk Instituut voor de Marine
Dr. R. Tol, KITLV
Mevr. dr. E. Touwen-Bouwsma, NIOD
Dr. W.H. Willems, Universiteit van Amsterdam

Bezochte instituten

Algemeen Rijksarchief, Den Haag
Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS), Voorburg
Het Nederlandse Rode Kruis, Den Haag
Indisch Wetenschappelijk Instituut, Den Haag
Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis (IISG), Amsterdam
Koninklijk Instituut voor Taal-, Land- en Volkenkunde (KITLV), Leiden
Landelijk Overlegorgaan Welzijn Molukkers, Utrecht
Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (VWS), Den Haag
Moluks Historisch Museum, Utrecht
Nederlands Instituut voor Oorlogsdocumentatie (NIOD), Amsterdam
Nederlands Instituut voor Wetenschappelijke Informatiediensten (NIWI),
Amsterdam
Pensioen Uitkeringsraad (PUR), Leiden
Stichting Administratie Indische Pensioenen (SAIP), Heerlen

Lijst van geraadpleegde buitenlandse verenigingen en tijdschriften

J. Cohen, agent voor Moesson, USA en Canada, Verenigde Staten
W. Cornelisz, voorzitter van ROSI (Reünisten Oud Sportlieden uit Indië),
Californië, Verenigde Staten
A. Douwes, voorzitter van The Netherlands Society of Northern California, Inc.,
Verenigde Staten
R. Creutzberg, De Indo, Indisch magazine for the USA, Verenigde Staten
H.C. Zeeman, voorzitter van EJOS Inc. (New Zealand Action Committee ex-
Japanese War Victims), Nieuw Zeeland
Indisch Nederlandse Organisatie, Australië
Moesson, afdeling Australië en Nieuw Zeeland
Melati Magazine, Australië
A. Flach, redacteur van het tijdschrift Bambu, Australië
Tempo Doeloe, Australië
Ting Ting, Australië
H. Rijnenberg, JAPRAG (Australian Civilian Japanese War Reparation Action
Group), Australië

Lijst van NIDI rapporten

1. A.J. Gooszen, *Vluchtelingen en asielzoekers: demografische en sociaal-economische positie in Nederland*. 1988, pp. 77, f 15,-.
2. R.A.H. Schreurs, *Een beschrijvende analyse van de trefzekerheid van nationale bevolkingsprognoses*. 1989, pp. 119, f 20,-.
3. J. Bartlema, *Modelling stepfamilies: first results*. 1989, pp. 34, f 10,-.
4. R.A.H. Schreurs, *Een verklarende analyse van de trefzekerheid van nationale bevolkingsprognoses*. 1989, pp. 45, f 10,-.
5. R. Penninx en Ph. Muus, *Grenzeloos migreren na 1992?: internationale migratie en de Europese Gemeenschap in verleden en toekomst*. 1989, pp. 45, niet meer leverbaar.
6. N. van Nimwegen, I. Hogen Esch en E. Beekink, *Jongeren en ouderen: een inventariserende studie naar demografische ontwikkelingen en de maatschappelijke positie van jongeren en ouderen*. 1989, pp. 184, f 25,-.
7. H.G. Moors, H. van Leusden en I. Hogen Esch, *Opvattingen over het bevolkings-vraagstuk en de acceptatie van beleid*. 1989, pp. 200, niet meer leverbaar.
8. *Relatievormen in Nederland*. 1989, pp. 139, niet meer leverbaar.
9. C. Gordon, *The bevolkingsregisters and their use in analysing the co-residential behaviour of the elderly*. 1989, pp. 118, f 20,-.
10. S. Voets, *Allochtonen in Nederland*. 1989, pp. 118, f 20,-.
11. Th. Engelen, H. Hillebrand en F. van Poppel, *Kindertal naar kenmerken, 1900-1960: vruchtbaarheid van de op 31 mei 1960 bestaande eerste huwelijken naar periode van huwelijksluiting, huwelijksleeftijd en kerkelijke gezindte van de vrouw, sociale beroepsgroep van de man en gemeentegroep, 13^e Algemene Volkstelling 31 mei 1960*. 1989, pp. 351, f 35,-.
12. N. van Nimwegen, *Onderzoek naar bevolkingsvraagstukken in de jaren tachtig: een schets van ontwikkelingen vanuit het perspectief van de programmering van het onderzoek*. 1990, pp. 88, f 15,-.
13. E.A.M. Bulder, *Household structures of elderly in the past: a case study of two Dutch communities in the period 1920-1940*. 1990, pp. 48, f 10,-.
14. P. Ekamper, *Gevoeligheidsfuncties voor meerdimensionale bevolkingsprognose-modellen met een twee-geslachten algoritme*. 1990, pp. 96, f 15,-.
15. E. van Imhoff, *PROFILE: a program for estimating the coefficients of demographic age-intensity profiles*. 1991, pp. 56, f 15,-.
16. W.J. Nusselder, J.J. Schoorl en J.F.M. Berkien, *Bevolkingsvoorberekening allochtonen in Nederland naar nationaliteit, 1989-1999: bevolkingsgroepen met de Turkse, Marokkaanse, een EG of overige niet-Nederlandse nationaliteit*. 1990, pp. 178, f 25,-.
17. M. Bottema, J.J. Siegers en C.A. van der Wijst, *Een leeftijdstypologie van beroepen in Nederland*. 1991, pp. 35, f 10,-.

-
18. E. van Imhoff, N. Keilman m.m.v. S. Wolf, *Huishoudens en uitkeringen in de 21^e eeuw: de gevolgen van veranderende huishoudenssamenstelling voor de sociale zekerheid*. 1990, pp. 164, f 25,-.
 19. H. Moors en N. van Nimwegen, *Social and demographic effects of changing household structures on children and young people*. 1990, pp. 57, f 15,-.
 20. J. Siebenga, *Selected annotated bibliography of population studies in the Netherlands, 1987 and 1988*. 1990, pp. 138, niet meer leverbaar.
 21. P. Ekamper en J. Berkien, *Demografische aspecten van de vervangingsvraag*. 1991, pp. 70, f 15,-.
 22. H. de Feijter, *Voorlopers bij demografische veranderingen*. 1991, pp. 181, f 25,-.
 23. N. van Nimwegen, *Onderzoek naar bevolkingsvraagstukken in de jaren negentig: een programma in hoofdlijnen*. 1991, pp. 65, niet meer leverbaar.
 24. *Bevolkingsvraagstukken in Nederland anno 1991: demografische ontwikkelingen in maatschappelijk perspectief*. Onder red. van N. van Nimwegen en H. van Solinge. 1991, pp. 246, f 35,-.
 25. W.J. Nusselder en J.J. Schoorl, *Bevolkingsvoorberekening en scenario's allochtonen in Nederland naar nationaliteit, 1990-2000: bevolkingsgroepen met de Turkse, Marokkaanse, een EG of een overige niet-Nederlandse nationaliteit*. 1991, pp. 132, f 20,-.
 26. J. Jõwiak, *Mathematical models of population*. 1992, pp. 133, f 20,-.
 27. W.J. van der Veen, *Oudelieden in gestichten, bewoners van de 19de-eeuwse bejaardentehuizen: een schets van de situatie in Den Haag*. 1992, pp. 98, f 15,-.
 28. I. Esveldt en N. van Nimwegen, *Naar een kindvriendelijke samenleving?: een inventarisatie van voorwaardenscheppend beleid inzake gezinsvorming*. 1992, pp. 182, niet meer leverbaar.
 29. J.F.M. Berkien, *Dynamiek op de arbeidsmarkt: analyse van arbeidsmarktprocessen met behulp van demografische technieken*. 1992, pp. 90, f 15,-.
 30. S. Voets, *Buitenlandse migratie en de Nederlandse bevolkingsprognose*. 1992, pp. 191, f 25,-.
 31. F. van Poppel, *Trouwen in Nederland. Een historisch-demografische studie van de 19^e en vroeg 20^e eeuw*. 1992, pp. 654, f 50,-.
 32. C.M. Fokkema, J. de Jong Gierveld en P. Nijkamp, *Internal elderly migration: an exploration of the literature*. 1993, pp. 52, f 15,-.
 33. E. van Imhoff, J. Schoorl, R. van der Erf en N. van der Gaag, *Regionale prognose bevolking van Turkse, Marokkaanse, Surinaamse of Antilliaanse afkomst, 1992-2000*. 1994, pp. 207, f 35,-.
 34. A. van Diepen en J. van Ginneken, *Demografische ontwikkelingen, consumptiepatronen en milieubelasting in Nederland. Een verkenning van de betekenis van de demografische component voor het milieuvraagstuk*. 1994, pp. 92, f 15,-.
 35. *Bevolkingsvraagstukken in Nederland anno 1994: demografische ontwikkelingen in maatschappelijk perspectief*. Onder red. van N. van Nimwegen en G. Beets. 1994, pp. 401, niet meer leverbaar.
 36. E. Tabeau, F. van Poppel en F. Willekens, *Mortality in the Netherlands: The data base*. 1994, pp. 85, niet meer leverbaar.
 37. R. Penninx, J. Schoorl en C. van Praag, *The impact of international migration on receiving countries: The case of the Netherlands*. 1994, pp. 251, f 35,-.
 38. P. Ekamper en E. van Imhoff, *1989-based dynamic household scenarios for the Netherlands: Sensitivity analysis of the LIPRO household model*. 1994, pp. 60, f 15,-.

-
39. F. Eelens, *The population of Aruba: a demographic profile*. 1994, pp. 100, f 15,-.
 40. E. Beekink en P. van Cruyningen, *Demografische databank Nederlandse gemeenten, 1811-1850*. 1995, pp. 207, f 25,-.
 41. H. Moors, G. Beets en H. van den Brekel, *Opvattingen over en acceptatie van bevolkingsbeleid 1983-1990*. 1995, pp. 139, f 20,-.
 42. E. van Imhoff en K. Henkens, *Alternatieven voor de VUT: een scenario-analyse*. 1995, pp. 108, f 20,-.
 43. I. Esveldt, I. Kulu-Glasgow, J. Schoorl en H. van Solinge, *Migratiemotieven, migratienetwerken en partnerkeuze van Turken en Marokkanen in Nederland*. 1995, pp. 248, f 35,-.
 44. S. Voets, J. Schoorl en B. de Bruijn, *The demographic consequences of international migration*. 1995, pp. 430, f 35,-.
 45. H. van Leusden (red.), *Demografie op het snijvlak van maatschappij en wetenschap; prioriteiten voor toekomstig onderzoek*. 1996, pp. 77, f 15,-.
 46. H. Moors, H. van Leusden en H. van den Brekel, *Meningen en opvattingen over aspecten van het bevolkingsvraagstuk 1983-1994: de belangrijkste resultaten en conclusies*. 1996, pp. 72, niet meer leverbaar.
 47. N. van Nimwegen, *Onderzoek naar bevolkingsvraagstukken in Nederland op de drempel van de 21^e eeuw: een nationaal meerjarenprogramma in hoofdlijnen*. 1996, pp. 64, f 15,-.
 48. H. Van Solinge en J. Wood, *Sample surveys as a potential data source for the study of non-standard household forms and new living arrangements: An inventory of data sources on european households and families*. 1997, pp. 106, f 20,-.
 49. W. Post, E. van Imhoff, P. Dykstra en F. van Poppel, *Verwantschapsnetwerken in Nederland: verleden, heden, toekomst*. 1997, pp. 160, f 25,-.
 50. N. van Nimwegen en G. Beets, *Bevolkingsvraagstukken in Nederland anno 1997*. 1997, pp. 220, niet meer leverbaar.
 51. A. Dekker, *Data processing for demographic censuses and surveys: with special emphasis on methods applicable to developing country environments*. 1997, pp. 88, f 15,-.
 52. H. van Solinge, H. van Dalen, P. Dykstra, E. van Imhoff, H. Moors and L. van Wissen, *Population, labour and social protection in the European Union: Dilemmas and prospects*. 1998, pp. 84, f 15,-.
 53. K. Henkens, *Older workers in transition. Studies on the early retirement decision in the Netherlands*. 1998, pp. 150, f 25,-.
 54. Corina Huisman en Leo van Wissen, *Regionale allochtonen prognose 1996-2016*. 1998, pp. 149, niet meer leverbaar.
 55. Philip Rees, Evert van Imhoff, Helen Durham, Marek Kupiszewski and Darren Smith, *Internal migration and regional population dynamics in the Netherlands*. 1998, pp. 102, f 20,-.
 56. Ernst Spaan, *Labour circulation and socioeconomic transformation: The case of East Java, Indonesia*. 1999, pp. 400, f 35,-.
 57. Chantal Remery, Anneke van Doorne-Huiskes, Pearl Dykstra en Joop Schippers, *En als oma nu ook een baan heeft? De toekomst van de informele kinderopvang in Nederland*. 2000, pp. 130, f 25,-.
 58. N. van Nimwegen en G. Beets, *Bevolkingsvraagstukken in Nederland anno 2000*. 2000, pp. 260, f 49,50.
 59. Gijs Beets, Edith Dourleijn, Aart Liefbroer en Kène Henkens, *De timing van het eerste kind in Nederland en Europa*. 2001, pp. 115 (niet meer leverbaar).

-
60. Evert van Imhoff en Hanna van Solinge, *Schatting individuele verdeling joodse tegoeden*. 2001, pp. 84, 9 Euro.
 61. C. Remery, K. Henkens, J. Schippers, J. van Doorne-Huiskes en P. Ekamper, *Organisaties, veroudering en management: een onderzoek onder werkgevers*. 2001, pp. 110, 11,34 Euro.
 62. I. Esveldt, G. Beets, K. Henkens, A.C. Liefbroer en H. Moors, *Meningen en opvattingen van de bevolking over aspecten van het bevolkingsvraagstuk, 1983-2000*. 2001, pp. 147, 11,34 Euro.
 63. J. van Doorne-Huiskes, P.A. Dykstra, E. Nievers, J. Oppelaar en J.J. Schippers, *Mantelzorg: tussen vraag en aanbod*. 2002, pp. 104, 11,34 Euro.
 64. G. Beets, C. Huisman, E. van Imhoff, S. Koesoebjono en E. Walhout, *De demografische geschiedenis van de Indische Nederlanders*. 2002, pp. 136, 11,34 Euro.

Vanaf 1 januari 2002 worden alle bedragen in Euro omgerekend (2,20371).

Een NIDI rapport kan worden besteld door overmaking van het verschuldigde bedrag plus verzend- en administratiekosten à 4,54 Euro op girorekening 2035698 of bankrekening 66.71.64.014 (ING, Den Haag) ten name van Stichting NIDI te Den Haag, onder vermelding van het gewenste rapportnummer.

In verband met de beperkte oplage gaarne contact opnemen (tel. 070-3565200) wanneer u meer rapporten tegelijkertijd wilt ontvangen.